

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Specifika výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených žen

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracovala:
Kateřina Brožová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Specifika výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených žen“, zpracovala samostatně a použila literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Znojmo 23.3.2009

.....
Kateřina Brožová

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi, PhD. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce, také paní ředitelce Věznice Světlá nad Sázavou Mgr. Kamile Meclové, která mi umožnila provést výzkum ve zdejší věznici.

Také bych chtěla poděkovat rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Znojmo 23.3.2009

Kateřina Brožová

OBSAH

Úvod	5
1. Vězeňská služba České republiky	7
1.1 Organizace a členění vězeňské služby	8
1.2 Členění věznic podle způsobu vnějšího střežení	9
2. Vývoj vězeňských systémů	12
2.1 Koncepce rozvoje českého vězeňství	19
2.2 Problémy současného vězeňství	21
3. Představitelé penitenciární praxe žen ve výkonu trestu odnětí svobody	23
4. Evropská vězeňská pravidla	27
4.1 Cíle vězeňského režimu a výchovy	28
5. Výkon trestu odnětí svobody	32
5.1 Prameny výkonu trestu odnětí svobody	32
5.2 Postpenitenciární péče	33
6. Žena ve výkonu trestu odnětí svobody	36
6.1 Rozdíl mezi muži a ženami ve výkonu trestu odnětí svobody	39
6.2 Příčiny opětovného páchaní trestných činů a návratnost žen do výkonu trestu odnětí svobody	40
7. Resocializace	43
7.1 Programy zacházení, zaměstnávání a vzdělávání odsouzených žen	44
7.2 Rozdělení programů zacházení	46
7.3 Komplexní zpráva	49
8. Věznice pro odsouzené ženy	53
8.1 Ženská věznice v Řepích	53
8.2 Charakteristika Věznice Světlá nad Sázavou	56
8.2.1 Projekt Parole ve Věznici Světlá nad Sázavou	60
8.3 Charakteristika Věznice Opava	62
9. Specializovaná oddělení	66
10. Specializované oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí	68
10.1 Program zacházení	70

11. Výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen na Slovensku	72
11.1 Historie a současnost výkonu trestu odnětí svobody	72
11.2 Zacházení s odsouzenými ženami	73
Výzkumná část	76
Vyhodnocení dotazníků	78
Analýza šetření	98
Kasuistika	101
ZÁVĚR	103
RESUMÉ	105
ANOTACE	106
POUŽITÁ LITERATURA	107
POUŽITÉ ZKRATKY A SYMBOLY	110
PŘÍLOHY	

Úvod

Vězení bylo, je a bude zrcadlem každé společnosti. Demokratické zásady respektující osobnost, preferující úctu člověka k člověku, spravedlivě vymezující práva a povinnosti lidí, nelze pomíjet ani v podmínkách vězeňství. Vězeňství a jeho úroveň není nikdy lepší než úroveň celé společnosti. Proto způsob zacházení s vězni vyjadřuje velmi jasně i vztah společnosti k jedinci, postoj k občanským právům a svobodám dané společnosti.

Pobyt odsouzeného ve vězení je podstatou trestu odnětí svobody. Zacházení s ním se musí proto přibližovat běžným životním podmínkám. Je to v zájmu nejen odsouzených, ale i společnosti. Do popředí vystupuje úcta člověka k člověku, bez které nelze vytvářet pozitivní sociální vztahy, které tvoří základ účinné resocializace odsouzených, založené na osvojování si sociálních vědomostí a dovedností. S tím úzce souvisí respektování osobnosti každého jedince. Podle ne zrovna výjimečných názorů tak stát nepřímou podporuje rozvoj kriminality, protože odsouzeným se ve vězení „líbí“ a tudíž nemají potřebu svoje chování měnit.

Trest odnětí svobody ale řeší pouze důsledky kriminality a ne její příčiny. Ty leží naprosto mimo oblast vězeňství. Ovšem i přesto může v některých případech výkon trestu odnětí svobody zabránit opakovanému páchání trestné činnosti a to za předpokladu, že se podaří jedince, který byl odsouzen k tomuto trestu ovlivnit natolik, aby došel k vnitřnímu přesvědčení, že jeho život je příliš krátký na to, aby ho strávil ve vězení.

Není možné působení na odsouzené zúžit pouze na využívání speciálních výchovných postupů, ale je naprosto nezbytné zabývat se všemi prostředky, které mohou být během programu zacházení s odsouzenými využívat. Stejně tak není možné vnímat současný stav jako jednu provzdu daný a neměnný. S postupným rozvojem společnosti je třeba rozvíjet i oblast vězeňství, zabývat se současným stavem českého vězeňství a zároveň naznačit možné cesty rozvoje, které by měly směřovat k profesionálnějšímu zacházení s odsouzenými a zároveň zefektivnit celý systém, který by alespoň dílčím způsobem pomáhal kriminalitu snižovat.

Výkon trestu odnětí svobody se nijak zvláštním způsobem nerozlišuje mezi odsouzenými muži a ženami. Celková pozornost je zaměřena více na problematiku výkonu trestu u mužů. Je to logické, neboť kriminalita žen se na celkové kriminalitě

podílí jen malou částí a její závažnost není taková, aby představovala pro společnost tak vážné ohrožení jako kriminalita mužská. Z druhého pohledu ženská kriminalita existuje a její odhalování a následné odsouzení přivádí do našich věznic také ženy. Ženská část delikventů je oproti mužské ještě ztížena neschopností vyrovnat se s faktem odloučení od svých rodin a poznamenáním stigmatizací, jež nabývá v jejich případech mnohem větších rozměrů a znatelnosti. Je tedy nutné směřovat vyvíjené úsilí k pohnání pachatelů trestných činů k odpovědnosti za ně, ale rovněž ve vyšším zájmu je nalézt cestu a způsoby, jež budou prostředkem k hojení zranění a nikoli prostředkem k vytváření zranění dalších. Právě jednou z těchto cest, pro níž je možno nalézt uplatnění v této oblasti, se může stát realizace resocializačních programů, jež napomohou diferencovanému a individualizovanému zacházení s pachateli.

Ženami je tedy obvykle tvořena podstatně menší část vězeňské subkultury, ovšem jejich uvěznění s sebou přináší neskonale množství problémů a rozměrů větších než je tomu za stejné situace u mužů.

Věznice Světlá nad Sázavou je profilací zaměřená na výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen. Smyslem mé práce mělo být načerpání zkušeností ve věznici a zmapování problematiky resocializačních programů a shrnutí poznatků využít pro praxi ve zdejší věznici.

1.Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky byla zřízena zákonem České národní rady ve smyslu § 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky ze dne 17. listopadu 1992 s účinností od 1.1.1993.

Vězeňská služba je rozpočtovou organizací podřízenou ministerstvu spravedlnosti, plní ve stanoveném rozsahu úkoly státní správy vězeňství a zajišťuje výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. Práci ve vězeňství je třeba považovat za druh státní služby a vězeňský personál za státní úředníky s velkým rozsahem sociální práce. Plní též funkci orgánu na ochranu právního řádu a s tím je obsahově svázáno naplňování jednoho z účelů trestu a trestání, jímž je ochrana společnosti před kriminálními jedinci a jejich dalším pácháním trestné činnosti. Při naplňování tohoto účelu trestu je možné, a mnohdy nezbytné, použití represivních prostředků v zákoně uvedených.

Vězeňská služba plní v rámci své činnosti následující úkoly:

- spravuje a střeží vazební věznice a věznice, střeží věznice pro místní výkon trestu a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
- střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich nekonfliktní způsob života po propuštění,
- zabezpečuje úkoly při předcházení a odhalování trestné činnosti osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody,

- zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a ministerstva spravedlnosti a v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb.,
- vede evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
- provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby.¹

1.1 Organizace a členění vězeňské služby

Vězeňská služba se člení na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu. Vězeňská stráž střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, střeží vazební věznice, věznice a věznice pro místní výkon trestu a při této činnosti a v uvedených místech zajišťuje stanovený pořádek a kázeň. Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a ministerstva spravedlnosti a v rozsahu stanoveném zákonem zajišťuje bezpečnost výkonu pravomocí soudů a státních zastupitelství. Správní služba rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, výchovnou a další odbornou činnost. Součástí správní služby je i zdravotnická služba.

Na tomto úseku vězeňské služby jsou zařazeni ředitelé věznic, vedoucí ekonomického oddělení, správního oddělení, dále odborníci, kteří realizují vlastní penitenciární proces- vychovatel, speciální pedagog, psycholog, psychiatr, zdravotnický personál, sociální pracovník.

Příslušníci ve služebním poměru k vězeňské službě, kteří jsou zařazeni do správní služby, mohou být též dočasně povoláni k plnění úkolů vězeňské stráže. Příslušníci zařazeni v justiční stráži mohou být též dočasně povoláni k plnění úkolů vězeňské stráže ve vazebních věznicích a ve věznicích jen v mimořádných případech, nemůže-li vězeňská stráž zajistit vlastními prostředky pořádek a bezpečnost v těchto místech, a to se souhlasem ministra spravedlnosti.

Příslušníci, kteří plní úkoly vězeňské nebo justiční stráže, konají službu ve služebním stejnokroji a to s cílem jejich identifikace. Příslušníci, kteří plní úkoly správní služby, pracují zpravidla v občanském oděvu a označují se identifikačním

¹ Zákon č. 555/1992 Sb. O Vězeňské službě a justiční stráži ČR

štítkem s číslem. Pracovníci vězeňské služby při plnění svých úkolů spolupracují s Policií ČR a s dalšími orgány státní a místní správy.

Vězeňskou službu řídí ministr spravedlnosti, a to prostřednictvím generálního ředitele Vězeňské služby, který mu odpovídá za činnost vězeňské služby.

Základními organizačními jednotkami vězeňské služby jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice a účelové zařízení vězeňské služby, jímž je Institut vzdělávání vězeňské služby a zotavovny vězeňské služby. Ministr řídí vězeňskou službu prostřednictvím generálního ředitele, kterého jmenuje a odvolává. Za činnost vězeňské služby zodpovídá generální ředitel ministrovi. Právní úkony jménem státu činí za vězeňskou službu generální ředitel.

Jednotlivé věznice a vazební věznice zřizuje a zrušuje ministr. V jejich čele stojí ředitelé, které jmenuje a odvolává generální ředitel vězeňské služby. Ředitelé vazebních věznic, věznic a dalších organizačních článků vězeňské služby jsou oprávněni jednat a činit právní úkony za vězeňskou službu ve všech věcech, kromě těch, které podle zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky v platném znění nebo rozhodnutí ministra nebo generálního ředitele patří do jejich pravomoci.

1.2 Členění věznic podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti

Věznice se člení do 4 základních typů:

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou,
- d) se zvýšenou ostrahou.

Vedle základních typů věznic se zřizují zvláštní věznice pro mladistvé, pro ženy a matky s dětmi. V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.

1. Věznice s dohledem má nejmírnější režim výkonu trestu odnětí svobody a znamená pro odsouzeného nejvíce svobody.

Ve věznici s dohledem nejsou užívány speciálně stavebně technické prostředky ani ozbrojená stráž k zabránění útoku odsouzených. Kontrolou a dohledem nad činností odsouzených jsou pověřeni vychovatelé. V prostorách věznice se pohybují odsouzení bez omezení. Pracují obvykle na pracovištích mimo věznici, minimálně jednou týdně

provádí vychovatel dohled nad jejich pracovní činností. Odsouzeným je umožněn v mimopracovní době volný pohyb a to za účelem účasti na kulturně výchovných, sportovních, osvětových akcích a bohoslužbách a to sice na základě povolení ředitele věznice, jenž také rozhoduje o tom, zda se jich spolu s odsouzenými zúčastní i zaměstnanec Vězeňské služby. Za účelem práce i účasti na zmíněných akcích jsou vydávány odsouzeným propustky vyznačující místo, ve kterém se mohou nacházet v určené době. Pokud se jedná o návštěvy odsouzených, tak ty probíhají obvykle bez přítomnosti zaměstnance Vězeňské služby. Ředitel věznice může ve spojitosti s návštěvou jedenkrát za dva týdny dovolit odsouzenému dočasné opuštění věznice a to maximálně na dvacet čtyři hodin. O tomto povolení je vydáno odsouzenému potvrzení, ze kterého je jasné, jak dlouho a kde se může odsouzený zdržovat.

2. Věznice s dozorem představuje pro pachatele druhý nejmírnější režim výkonu trestu.

Ani v tomto typu věznic nejsou užívány k zabránění útěku odsouzených speciální stavebně technické prostředky ani ozbrojené strážce. Vedle vychovatelů je zde dohled a kontrola nad odsouzenými svěřena též dozorcům. Odsouzení se pohybují v prostorách věznice neomezeně. Ložnice ani ubytovny se nezamykají. Jsou zařazováni na pracoviště i mimo věznici, kam samostatně docházejí a pracují na pracovištích zpravidla bez dozoru. V mimopracovní době mohou nosit vlastní oděv, zabývat se zájmovými aktivitami a je jim udělován volný pohyb mimo věznice za účelem účasti na sportovních, kulturních aktivitách.

3. Věznice s ostrahou je určena pro závažnější případy odsouzených jako poměrně přísný režim výkonu trestu odnětí svobody. Možnosti, kdy soud zařadí pachatele do tohoto typu věznice, jsou zakotveny v § 39a odst. 2 písm. c) trestního zákona, a to sice vždy, když je nepřijatelné zařazení do některé z obou mírnějších typů věznic a ani když nepřipadá v úvahu zařazení pachatele do věznic se zvýšenou ostrahou coby nejpřísnějšího režimu.

Stavebně technické prostředky stejně jako ozbrojené strážce jsou už v tomto typu věznice užívány v plném rozsahu.

Odsouzení se pohybují v prostorách věznice pod dohledem zaměstnance vězeňské služby. Ředitel věznice může ve výjimečných případech dovolit odsouzeným volně se pohybovat v prostorách věznice k plnění pracovních úkolů, a to sice v případech, u nichž nelze předpokládat zneužití. Odsouzení pracují obvykle na pracovištích

umístěných uvnitř věznice či na střežených pracovištích nacházejících se mimo věznici. Resocializační programy se zde budou soustřeďovat především na specializované zacházení pro určité skupiny odsouzených a na specializované zacházení s odsouzenými v krizové situaci a před výstupem z výkonu trestu odnětí svobody.

4. Věznice se zvýšenou ostrahou je považována za vůbec nejpřísnější typ věznice, a tudíž je určena pro pachatele nejzávažnějších trestných činů.

Zde stejně jako u předchozího typu věznic jsou používány speciální stavebně technické prostředky a ozbrojené strážce k znemožnění útěku odsouzených.

Úpravu zajištění vnitřní bezpečnosti ve věznici se zvýšenou ostrahou obsahuje ustanovení § 54 řádu výkonu trestu odnětí svobody, ve kterém je zakotveno, že v prostorách věznice se odsouzení organizovaně pohybují pod dohledem příslušníka vězeňské služby. Odsouzení mají možnost vykonávat vhodnou práci v celách a pracují na pracovištích uvnitř věznice. Na pracovní činnost dohlíží zaměstnanec vězeňské služby určený ředitelem věznice alespoň jednou za třicet minut. Ani při plnění pracovních úkolů není odsouzeným dovolen volný pohyb.²

² Černíková, L. Sociální ochrana. Praha: Policejní akademie. 2002, s. 75

2. Vývoj vězeňských systémů

Ideologie trestání se vine celou historií lidstva. Vývoj vězeňství, jeho celková kulturní úroveň a materiální podmínky jsou odrazem vývoje kulturní a ekonomické úrovně celé společnosti. Humanizace vězeňství je součástí celkové potřeby humanizace společnosti, což platí i opačně, neboť pouze v prostředí humanizované společnosti lze humanizovat vězeňství. Působení trestního práva zahrnuje rozhodování o vině a trestu, ukládání a výkon trestu podle zákona. Historický vývoj výkonu soudních trestů úzce souvisí s vývojem a zacházení s osobami, které porušily zákona.³

Ve starověku převládal především trest smrti a tělesné tresty, i když již existovaly v této době věznice, měly však rozhodně jiný význam než v dnešní době. Plnily pouze účel zajišťovací, tedy byly užívány pro výkon vazby v dnešním významu. Ještě středověké tresty byly zejména tělesné a končily smrtí nebo těžkým ublížením na zdraví. V první polovině 13. století byl budován systém župních hradů, které sloužily k obraně, státní správě a také soudnictví. Se vznikem a rozvojem měst ve 2. polovině 13. století byla obdobná vězení zřizována i ve sklepních městských radnic. Tyto prostory, stejně nevlídné a odpudivé, bývaly zpravidla přeplněny bez oddělování mužů, žen a mladistvých. V těchto dobách vůbec nešlo o napravení vězně, nýbrž jen o jeho tělesné potrestání.⁴

Vězení jako výkon trestu se začalo rozšiřovat v polovině 16. století, současně s rozvojem renesančního myšlení a změny postoje k lidskému životu a jeho ceně. První vězení byla často spravována kněžími, vězni byli hlídáni vojáky. Poměry v těchto vězeních byly neutěšené, materiální podmínky ubohé.

O vězení se začalo zajímat čím dál více filozofů, došlo k vytvoření vědního oboru- penologie.

Mezi představitele klasické penologické školy řadíme takové významné osvícenské filozofy jako byli např. Voltaire, Montesquie. Podle názoru této školy měl být vyměřen trest bez zřetele na mentální úroveň a věk. Neoklasická škola byla v podstatě totožná se školou klasickou. Pozornost byla věnována pojmu trestní odpovědnosti.

³ Kýr,A. Koncepce rozvoje vězeňství v ČR. České vězeňství, 1998,č.1,s.10

⁴ Kýr,A.,Tomášek,V. Památník Pankrác. České vězeňství, 1999,č.4,s.13

Další významnou školou byla škola pozitivistická. Tato škola považovala zločin stejně jako i jiné jednání za zcela přirozenou věc a dle názorů jejích představitelů ti, kteří se nedají napravit by měli být usmrceni nebo nějak izolováni od společnosti.

Z pohledu přínosu moderní penologii a vězeňství s cílem humanizace byl významnou osobností Cesare Beccaria. Byl představitelem liberálního trestního práva. Dále je nutno zmínit anglického reformátora věznic Johna Howarda, který přišel s požadavkem cíleně a organizovaně napravovat vězně a zavést pro ně omezený rozsah práv.

Z hlediska rozvoje vězeňství je třeba věnovat pozornost hlavně dvěma směrům- Pensylvánskému a Auburnskému.

U Pensylvánského vězeňského systému spočíval výkon trestu na přísné separaci. Byla zde uplatňována izolace vězňů od světa a platil úplný zákaz návštěv. Postupně se začal tento systém uplatňovat i v Evropě. Jisté pozůstatky tohoto systému lze najít u vězeňských systémů dodnes.

Auburský systém byl typický mlčením vězňů. Separace psychická tak nahradila separaci fyzickou. Vězni pracovali přes den ve společných dílnách za absolutního mlčení, noc trávili ve svých celách o samotě.

Výše zmíněné přísné a omezující způsoby zacházení s vězni se postupně začaly považovat za nevyhovující, neboť spěly spíše než k resocializaci k degradaci vězňů. Proto se nadále uplatňovaly jen v omezeném a nutném rozsahu.

Ústupem popsaných systémů do pozadí se vytvořil prostor pro tzv. progresivní vězeňský systém, spočívající v rozdělení výkonu trestu do několika stádií. Nejdříve byl vězeň po určitou dobu separován, poté byl zařazen do práce spolu s ostatními vězni, současně byl hodnocen a mohl se tedy přičinit o svou nápravu. Koncem 19. století se jako speciální formy tohoto systému vytvořily Elmírský a Borstalský vězeňský systém. V roce 1872 se v Londýně konal první mezinárodní kongres týkající se vězeňství. Rok 1885 je spjat s třetím mezinárodním kongresem konaným v Římě, kde došlo k vytvoření mezinárodní organizace International Penitentiary Commission, která se v roce 1929 přeměnila na International Penal and Penitentiary Commission (IPPF).

Století 20. se vyznačovalo výraznou eliminací omezujících zásad a do vězeňství začaly pronikat čím dál víc rysy humanizace. Začal se klást důraz na zabezpečení zdravotních, hygienických a sociálních podmínek a neopomíjelo se ani slušné zacházení s vězni. Vězeňskými řády již od počátku 20. století byly zaručovány práva a povinnosti

vězňů, aplikovaly se i odměny a tresty za věžňovo chování. Pokrok a rozvoj byl zabrzděn světovou válkou a fašismem.

V období po druhé světové válce měl humanizační charakter v souvislosti s vězeňstvím XII. mezinárodní kongres v Haagu v roce 1950. Byly zde přijaty zásady jako např., že každý vězeň byl měl mít jasně určen a vymezen okruh svých práv a povinností nebo že žádnému vězni nesmí být zakázán styk s rodinou. První nová vězeňská pravidla byla přijata na I. kongresu OSN o prevenci a zločinnosti a zacházení s pachateli v Ženevě v roce 1955, která se stala východiskem pro tzv. Standardní pravidla pro zacházení s vězni obsažená v rezoluci OSN č. 663 z roku 1957.

Velmi významné pro moderní vězeňské systémy bylo přijetí tzv. Evropských vězeňských pravidel. Evropská vězeňská pravidla byla vyhlášena rezolucí Evropské rady poprvé v roce 1973 č. 5, posléze byla přepracována a doporučením výboru ministrů Evropské rady rezolucí č. 87/3 v roce 1987 zavedena do nejširší platnosti ve všech zemích Evropské unie.

Mezi hlavní principy těchto pravidel patří např.: respektování náboženského vyznání a mravního nařízení skupiny, ke které vězeň patří; zákaz diskriminace vězňů z důvodů jako je např. pohlaví, jazyk, barva pleti; zabezpečení respektování důstojnosti člověka; kontrola věznic kvalifikovanými inspektory.

Evropská vězeňská pravidla vycházejí z morálních hodnot, lidské důstojnosti a humanistických evropských základů. Stala se tak vzorem pro vězeňské systémy v zemích evropské unie. V dnešní době jsou však ve vyspělých evropských zemích v jistých ohledech překonána a snaha je věnována na zdokonalení a rozvoj vězeňství.

Vývoj vězeňství na území Čech, Moravy a Slezska byl po staletí ovlivňován západoevropskou právní teorií a praxí. Zacházení s pachateli trestných činů (delikventy) se týká, nejen podmínek věznění těchto osob, ale též jejich tělesného trestání a usmrcování na základě rozsudku. Po zrušení trestu smrti v České republice v roce 1990 zůstává trest odnětí svobody nejpřísnějším druhem soudních trestů, který musí zůstat trestem a zároveň má být vykonáván v podmínkách důstojných člověku.

V barokním období, zvolna od konce 17. století a hlavně 18. století se razilo přesvědčení, že věznění nemá vězně degradovat, ale jejich život má být chráněn. V našich zemích vydala habsburská císařovna a česká královna Marie Terezie nový trestní kodex, kterým omezila ukládání trestu smrti a v roce 1776 zakázala mučení. Pokračovatelem právních, ale i vězeňských reforem byl její syn Josef II., který dospěl ke zrušení trestu smrti a jeho nahrazení doživotním uvězněním v pevnosti. Trest smrti

byl ovšem znovu obnoven císařem Františkem II.⁵ V roce 1823 byla v Praze založena první státní, dnes již neexistující Svatováclavská trestnice, kde poprvé došlo k řádné diferenciaci vězňených osob, tj. oddělení mužů, žen a mladistvých a více narušených osob od méně narušených. V roce 1852 byl vydán císařský patent č. 117 o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl na našem území využíván jako trestní zákon téměř 100 let. Vězeňství bylo zcela zestátněno a jeho řízení se ujalo ministerstvo spravedlnosti. Dochází k budování sítě vězeňských zařízení (1856-Mírov, 1857 – Valdice, 1865 – Praha Řepy, 1878 – Plzeň Bory, 1889 – Praha Pankrác) V té době pronikají do vězeňství snahy o nápravu vězňených osob, zejména ve skrze duchovní, popř. členy některých církevních řádů. Příkladnou práci na tomto poli vykonal vězeňský kaplan František Josef Řezáč (1819 – 1879), který jako první začal vyučovat vězně. Právem může být nazýván nestorem české penologie.

V roce 1918 vznikla Československá republika, která navázala na historické penitenciární tradice, akceptovala rakouský trestní zákon a k jeho naplňování vytvářela nové formy a postupy v právních i vězeňských otázkách. Na činnosti vězeňství se nadále významným způsobem a úspěšně podíleli učitelé, duchovní, lékaři a členové některých církevních řádů.⁶ V Protektorátu Čechy a Morava podléhala výkonná moc v Čechách a na Moravě německé okupační správě. Německá trestní justice umisťovala zatčené ve věznicích vyšetřovací vazby a posílala je do koncentračních táborů. Nacisté si vytvořili zvláštní přístup k třídění vězňů, který vycházel z antropologických teorií a opíral se o příslušné rasové zákony. Podle rasového ohodnocení bylo s vězni dále nakládáno.

Po volbách v roce 1946 se k moci dostala komunistická strana, která se systematicky a cílevědomě připravovala na převzetí politické moci v Československu. Tím byly vytvořeny politické podmínky ke vzniku totalitního státu, v němž užití způsoby represe, vztah státní moci k vězňům a zacházení s nimi, zvláště politickými vězni, bylo zcela neobvyklé. V roce 1950 byl vydán nový trestní zákon č. 86 a trestní řád č. 87 a tím došlo i k nové úpravě výkonu trestu odnětí svobody. Na základě zákona č. 319/ 1948 Sb., o zlidovění soudnictví, byl v roce 1951 vydán Vězeňský řád, který zavedl třídně politickou diferenciaci vězňů a s konečnou platností nahradil vězeňské předpisy z první republiky. V roce 1961 byl vydán nový trestní zákon č. 140, trestní řád č. 141 a Řád pro výkon trestu odnětí svobody. Političtí vězni tvořili zvláštní kategorii

⁵ Kýr, A., Tomášek, V. Památník Pankrác. České vězeňství, 1999, č.4., s.17

⁶ Kýr, A., Tomášek, V. Památník Pankrác. České vězeňství, 1999, č.4., s.23.

tzv. „ třídních nepřátel“. Rozhodujícím kritériem byla třídně politická charakteristika odsouzených a nikoliv druh a hloubka kriminálního narušení. Snahy o výchovné přístupy k vězňům byly v různých modifikovaných podobách přítomné po celou dobu totality. Zatímco náčelníci vězeňských útvarů si ponechávali kázeňskou, převážně represivní složku výchovy, ostatní složky (mravní, citová, estetická, vzdělávací apod.) byly zpočátku pouze v rukou politickových pracovníků. Úroveň tohoto působení přímo závisela na mravní a vzdělanostní připravenosti „ politruků“. Způsoby jejich práce měly někdy pramálo společného s výchovou, což bylo zvláště kontrastní při působení na politické vězně, často mnohem vzdělanější než osoba pověřená politickou osvětou.

V roce 1950 se objevují v předpisech také „ pracovníci výchovy“, ale v pozdějších letech o podobné funkci nebo činnosti (kromě externích učitelů v učňovských školách pro vězně) není zmínka. Ale knihovnu a dokonce školeného knihovníka podle předpisu mělo mít každé nápravné zařízení. V roce 1956 se oddělil od úseku ostraha úsek výchovy. Objevují se referenti výchovy, kteří se později mění ve vychovatele. V roce 1957 vydala hospodářská a sociální rada Organizace spojených národů dokument pod názvem Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni. V Československé socialistické republice byl v duchu tohoto dokumentu vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který lze považovat za legislativní základ dílčí reformy československého vězeňství. Zavedení nápravně výchovné činnosti v nápravně výchovných ústavech umožnilo, aby s odsouzenými pracovali vychovatelé, sociální pracovníci, učitelé, speciální pedagogové a psychologové, kteří byli absolventy střední odborné nebo vysoké školy příslušného zaměření.⁷ Tito vězeňští specialisté při své každodenní činnosti s odsouzenými vnášeli do výkonu trestu odborné přístupy a tím pozitivně měnili způsob zacházení s odsouzenými a sociálně psychologické klima v jednotlivých ústavech.

Odborným centrem se stal Výzkumný ústav penologický, který byl založen v roce 1967 klinickým psychologem Jiřím Čepelákem. V tomto ústavu byl vytvořen odborný tým z psychologů, pedagogů, sociologů a právníků, který se zabýval studiem osobnosti vězněného pachatele, možnosti nápravy a podmínkami pro resocializaci v nápravně výchovných ústavech. Vychovatelé a specialisté oddělení nápravně výchovné činnosti tedy v 1.polovině 60.let náhle dostali prostor k rozvíjení čistě

⁷ Bajcura, L. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích. České vězeňství, 1999, č.2-3, s.7.

odborné práce. Tuto svobodu odborné práce si však nemůžeme představovat podle dnešních poměrů ve vězeňství, kdy je vězeňská výchova již apolitická.

Ať už byla odborná práce ideologickou kontrolou strany kontrolována nebo limitována jakkoli, přesto je období 1960 – 1968 nesmírně pozoruhodné. Mnohé výchovné činnosti, které se tehdy začaly zkoušet, pak nadlouho upadly v zapomenutí a ve věznicích se před rokem 1989 opět objevovaly pouze sporadicky za podmínek občas více, občas méně příznivých výchovnému zacházení s vězni. A to je upozornění na příslovečný „ Sysifův kámen“, který (podobně jako bájný hříšník v antickém podsvětí) musel výchovný personál v různých obdobích historie českého vězeňství namáhavě vytlačit vzhůru, aby mu pak prudce padl zpět.

V období před rokem 1990 bylo ve vězeňství Československé republiky udržováno dominantní postavení institucionálním systémem nápravně výchovné činnosti spočívající v naprostém podřízení jednotlivců řádu vnucenému disciplínou a v izolaci vězňů od činitelů mimo vězeňského prostředí. Výkonem trestu, který se vyznačoval maximální organizovaností, byl znemožněn jakýkoli rozvoj forem lidského chování a jednání, zejména ovšem tímto byly dotknuty ty, pro něž je charakteristickým proces rozhodování a akceptace všech možných následků z toho plynoucích. Za důsledek těchto uplatňovaných aktivit lze poté pokládat adaptaci na příslušný realizovaný systém výchovné činnosti, jež měla za následek dosažení zcela protikladného stavu – desocializace odsouzených, při níž se pro mnohé stal život na svobodě, zejména v případech opakovaných nebo dlouhodobých trestů, zcela nemožným.⁸ Neúčinnost a nehumánnost celého takového systému založeného na gradaci trestů měla za následek, při daných společenských transformacích, nutný požadavek zásadních změn, jež se staly základem nové Koncepce rozvoje vězeňství (1991), již byla nastíněna řešení pro budoucí období, a v níž je také možno nalézt doporučení Standardních pravidel pro zacházení s vězni a Evropských vězeňských pravidel, tedy dokumentů stěžejních pro tzv. země s rozvinutým demokratickým systémem, což je možno pokládat za počátek transformace této oblasti naší společnosti.

V prvních dvou letech po společenských změnách, započatých v roce 1989, musela být téměř veškerá pozornost zaměřena na utlumení rozvíjejících se hromadných nepokojů a vzpour, přičemž poté se v popředí zájmu nacházelo upevnění vnější a vnitřní bezpečnosti ve věznicích. Zabezpečením těchto nedostatků byla dána možnost

⁸ Řeháček, M. Uplatňování resocializačních programů u odsouzených. České vězeňství, 1995, č.3., s.6.

přistoupení k závažným otázkám dotýkajících se člověka ocitnuvšího se ve výkonu trestu odnětí svobody nebo vazby, a to formou absolutního a plného respektování občanských práv omezených ze zákona, důstojnosti zaručené Listinou základních práv a směřování k brzké profesionalizaci zacházení s pachateli. Základem pro zvýšení účinnosti výkonu trestu byla shledána vnější a vnitřní diferenciací odsouzených podle určitých penitenciárních kategorií. Z tohoto důvodu byla vypracována profilace stávajících nápravně výchovných ústavů dle stupňů bezpečnostních opatření, v nichž byla pro různé kategorie odsouzených stanovena rozdílnost v režimech výkonu trestu, samozřejmě, že i do určité míry s přihlédnutím k principům příslušných regionů. Všechna tato teoretická východiska i jednotlivé praktické kroky byly zpracovány do (v roce 1991 vydané) Koncepce vězeňství České republiky.

Rok 2000 přinesl kompletně novou právní úpravu výkonu trestu odnětí svobody zákon č. 169/1999 Sb., kde zavádí řadu nových principů. S novým zákonem o výkonu trestu odnětí svobody vešel v platnost i Řád o výkonu trestu odnětí svobody . V důvodové zprávě k předloze nového zákona bylo uvedeno : „ Nejen teoretické poznatky věd o člověku, ale sama moderní penitenciární praxe se staví vůči trestu odnětí svobody skepticky, a to pro jeho nežádoucí prizonizační efekt – narušení běžných sociálních vazeb, ztrátu schopnosti postarat se sám o sebe a své blízké, získání nežádoucích návyků subkultury – tedy ve svém komplexu ztížení zařazení do běžného občanského života po odpykání trestu. Proto by se trest svobody měl stát krajním prostředkem – ultima ratio – státní reakce na skutečně závažnou trestnou činnost.“ S tímto postojem nezbyvá než se ztotožnit.⁹

Zákon přisuzuje trestu – vedle represivní funkce – rovněž funkci regulativní a preventivní. Jde tedy nejen o to způsobit pachateli trestem újmu, ale také pracovat s ním a předejít další trestné činnosti v budoucnu, zejména po propuštění. Je proklamována neopomenutelnost humanity, lidské důstojnosti s dalších hodnot. Cílem zákona je dosáhnout vyšší účinnosti trestu, většího rozlišování mezi vězni, zapojit více obce a nestátní subjekty do spolupráce s vězeňstvím. Nutný obsah resocializačních programů pro odsouzené ve výkonu trestu byl také stanoven metodickým listem ředitelem odboru výkonu vazby a trestu generálního ředitele vězeňské služby č. 17/1994, v němž jsou udány zásady pro realizaci nápravně výchovné činnosti ve věznicích.

⁹ Krutina, M. O stavu trestní justice a zejména vězeňství. České vězeňství, 2001, č.3., s.40.

Lze tedy konstatovat, že obsah současných resocializačních programů, jich se dotýkající legislativa, metodika se snaží o vytvoření standardů odpovídajících běžně užívaným v západní Evropě, přičemž cíle, obsahy i používané postupy je možno označit za skromnější, což je dáno zejména odlišnými možnostmi prostorovými, personálními a materiálními.

Dnes, na počátku třetího milénia lze konstatovat, že se přijatou koncepcí daří realizovat, i když rozhodně ne tím tempem, které by bylo potřebné a které předpokládali „otcové zakladatelé“ z let devadesátých. Nejde pouze o tíživý dlouhodobý nedostatek finančních prostředků na modernizaci vězeňství. České vězeňství vstupují do svobodné a vyspělé Evropy, důstojně, sebevědomě a realisticky se připravuje na svoji existenci v nových podmínkách. Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, některé strategické záměry již uvádí (např. nutnost vytvoření celostátní počítačové databáze vězňených osob včetně informací o dosavadních způsobech zacházení s nimi), jiné teprve koncipuje. Vychází přitom zvláště z dokumentů, které v průběhu let k vězeňství vydávala a vydává Rada Evropy. Respektuje prognózy vývoje kriminality, již realizované i teprve uvažované změny trestní politiky a dopady těchto jevů na vývoj vězeňské populace (zde lze oprávněně očekávat, že při důslednějším uplatňování algoritmu trestání bude ve věznicích stoupat podíl nebezpečných, především agresivních pachatelů nejzávažnějších trestných činů se všemi bezpečnostními i dalšími riziky z toho plynoucími). Apeluje na řídicí i řadové příslušníky a občanské pracovníky Vězeňské služby České republiky s cílem dosáhnout jejich plné osobní angažovanosti, a to jak na tvorbě koncepce samotné, tak především na jejím úspěšném praktickém naplňování.¹⁰

2.1 Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

Základním cílem Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 je reagovat na nové podmínky a nové souvislosti, v nichž se české vězeňství nachází a současně naznačit směřování a priority českého vězeňského systému.

Obsah Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 :

1. Filozofie trestu a strategické cíle VSČR.

¹⁰ Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. 2005.s.37

2. Bezpečnost.
3. Výkon vazby.
4. Výkon trestu odnětí svobody.
5. Zdravotnictví.
6. Organizace, řízení a vztahy s veřejností.
7. Zabezpečení a správa vězeňství.

Strategické cíle koncepce :

K naplnění filozofie výkonu trestu odnětí svobody, Základního programového prohlášení a Základních principů si české vězeňství pro příští desetiletí stanovuje následující strategické cíle:

1. Koncipováním a naplněním nové bezpečnostní doktríny, jejímž základem bude komplementární působení prvků vnější bezpečnosti a bezpečnosti dynamické, zajistit přiměřenou míru bezpečnosti a bezpečí pro společnost, vězně a vězeňský personál.
2. K objektivnějšímu posuzování a efektivnější eliminaci rizik, představovaných jednotlivými vězňenými osobami, koncipovat a realizovat nově diagnostikování, klasifikaci a umíst'ování vězňených osob; přitom akceptovat principy založené na metodě hodnocení rizik a potřeb.
3. Činit kroky k dalšímu zintenzivnění spolupráce s Probační a mediační službou České republiky.
4. Zjednodušit strukturu vězeňských zařízení, přičemž základ této struktury budou tvořit pouze tři typy věznic, a to věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, věznice pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a vazební věznice.
5. Na základě zkušeností z rozvinutých vězeňských systémů zvýšit zásadně účast odborných diagnostických pracovišť vězeňské služby při zařazování a přeřazování odsouzených do typů věznic.
6. Zpracovat a realizovat strategii zaměstnávání vězňených osob směřující k rozšíření možností zaměstnávání, přitom počítat též se zaměstnáváním během výkonu vazby.
7. Činit kroky k žádoucím změnám vězeňské architektury, a to především s cílem modernizace vězeňských zařízení, případně výstavby nových.
8. Být moderním, dynamickým systémem, jenž je otevřen odůvodněným změnám. K tomu orientovat vztahy s veřejností, s institucemi a organizacemi,

včetně Koncepce aktivních zahraničních kontaktů.

9. V návaznosti na koncepční změny ve zdravotnictví veřejném a s ohledem na specifické potřeby vězeňství dořešit systém zdravotnické péče o vězněné osoby i personál.
10. Činit kroky k tomu, aby případný další nárůst (nebo stagnace) počtu vězněných osob nebyl důvodem k rezignaci na dosažení strategických cílů.

2.2 Problémy současného vězeňství

České vězeňství se dlouhodobě potýká s mnoha problémy. Jedním z nich je **přeplněnost věznic**. Tento fakt zvyšuje napětí mezi odsouzenými i mezi zaměstnanci věznic, což má negativní vliv na atmosféru ve věznicích. Dalším důsledkem tohoto nedostatku je znesnadnění vězeňské službě zdárnou realizaci programu zacházení na individuálním základě. V současné době byla Vězeňskou službou vykazována cca 2 % přeplněnost, ke které se došlo zprůměrováním naplněnosti vazebních věznic obviněnými, která činí cca 80 %, a naplněnosti věznic určených k výkonu trestu, které jsou naplněny asi kolem 120 %. Normová ubytovací kapacita je stanovena na 4 m² na osobu. Z hlediska dlouhodobé perspektivy se jeví jako řešení přeplněnosti jednak zprovoznění dvou nových objektů, ale také i zájem o problém počtu odsouzených ze strany státních zastupitelství a soudů, nejenom Vězeňské služby. Nový trestní zákoník, který představilo **Ministerstvo spravedlnosti**, již počítá s alternativním trestem v podobě domácího vězení. Díky tomu by nemusel být viník tak nehumánně oddělen od svých potomků. Samozřejmě je nutné splnit zákonné podmínky. Přesto pro do té doby spořádaně žijící občany, kteří se dopustili neúmyslného trestného činu, by právě domácí vězení mohlo být humánní cestou, jak si odpykat trest a přitom nepřijít o rodinu. Podle návrhu trestního zákoníku je domácí vězení jedním z druhů trestů umožňující postih pachatele, aniž by musel být vytrhován ze své rodiny a nejbližšího okolí. Vláda si také od posílení alternativních trestů slibuje menší zatížení věznic, které jsou podle ní dlouhodobě přetížené, a jejich provoz je příliš nákladný.

Mezi problémy vězeňství se řadí i **nízká zaměstnanost**. Zaměstnanost odsouzených představuje jeden z nejdůležitějších faktorů souvisejících s efektivitou výkonu trestu odnětí svobody. Míra zaměstnanosti je ovlivněna např. tradicí v zaměstnávání odsouzených, zaměstnaností v regionu jako takovém, manuální zručností odsouzených. Zaměstnanost je v současnosti ve sledovaných věznicích značně

rozdílná. V posledních třech letech Vězeňská služba vykazuje zaměstnanost v rozmezí 40 až 48 % (průměrná hodnota).

Co brání vyšší zaměstnanosti odsouzených? Realita obsahuje dva základní paradoxy. Ten první je, že nejvíce vhodné práce nacházíme u soukromých subjektů za branami věznic. Ten druhý je, že nejvíce odsouzených vhodných k zaměstnávání nemůžeme z hlediska typu věznice a dalších kritérií za brány věznice pouštět. Jaká jsou tedy východiska?

Podle Kamily Meclové existují možnosti, které by tuto situaci částečně vyřešily.¹¹

To nejjednodušší řešení, avšak trvalé a nejkvalitnější i z hlediska bezpečnosti, zároveň však nejdražší, je získat cestou generálního ředitele a ministra spravedlnosti, rozhodnutím vlády dostatečný počet tabulkových míst pro střežení na venkovních pracovištích. Další možností by mohlo být měkčí nastavení nepřekročitelných kritérií pro zařazení odsouzeného na vnější pracoviště z hlediska trestné činnosti odsouzeného či délky odpykaného trestu, nikoli typu věznice. To ovšem představuje změnu příslušného nařízení generálního ředitele 40/2006 a vyšší míru kompetence i zodpovědnosti pro ředitele věznice. Jednou z dalších možností je vyzkoušet projekty PPP k výstavbě pracovních hal tam, kde to pozemky věznice dovolují. To je ale z hlediska času a legislativy nejsložitější námět.¹²

Mezi nejvíce diskutovanou problematiku současného Vězeňství patří **fluktuační zaměstnanců VS ČR**. Vězeňství se zabývá a řeší problémy neuspokojivého stavu v oblasti odchodů a potažmo i nedostatečného počtu příslušníků ve služebním poměru v některých českých věznicích. Je tedy nutné se jím začít seriózně zabývat, vždyť kapitál v podobě motivovaného, a tedy spokojeného personálu, který našel svou profesní perspektivu ve vězeňské službě, je jedním ze základních kamenů zdárného plnění úkolů specifické veřejné služby této instituce.

Nedostatkem českého vězeňství jsou i neuspokojivé **hygienické podmínky**. V některých věznicích je tento problém spjat právě s přeplněností.

Aktivita a investice vězeňské služby do zkvalitnění podmínek ve věznicích je zřejmá, ale v souvislosti s omezenými finančními prostředky ze státního rozpočtu nedostatečná.

¹¹ Meclová, K. Co brání vyšší zaměstnanosti odsouzených?. České vězeňství. 2008. č. 3. s. 5

¹² Projekt PPP- je obecně užívanou zkratkou pro Partnerství veřejného a soukromého sektoru. Název je převzat z anglického termínu Public Private Partnerships.

3. Představitelé penitenciární praxe žen ve výkonu trestu odnětí svobody

Elizabeth Fryová

Narodila se 21.května 1780 v Norfolku v Anglii, rozená Gurneyová. V dospívajícím věku byla ovlivňována a motivována náboženstvím a začala se zajímat o chudé, nemocné, vězně, zejména o jejich péči a vzdělání. Ve 20 letech se provdala za Josepha Frye. V roce 1817 se stala klíčovým členem organizace zabývající se vězněnými ženami a jejich dětmi a případnou pomocí po jejich propuštění z vězení. Tímto se stala velmi známou ve společnosti, její vliv byl znám i v daleké Francii, Prusku a Rusku. V Londýně pomáhala zakládat „každonoční úkryt“ pro bezdomovce. Snažila se zlepšit léčbu vězňů deportovaných do Austrálie. Navštěvovala ženské věznice za účelem změny morálního klimatu, organizovala různé kroužky pro odsouzené ženy (kurzy šití, pletení) a školní výuku pro jejich děti. Po propuštění z věznice pomáhala těmto ženám najít ubytování a zaměstnání. Prosazovala, aby v ženských vesnicích pracovaly pouze ženy. Počátkem 19.století si vysloužila za své dobročinné počínání dokonce přezdívku „Vězeňský anděl“ a později se stala poradkyní poslanců britského parlamentu při přípravě reformy vězeňského řádu v Anglii a Walesu. Zemřela v roce 1845 u Ramsgate.¹³

František Josef Řezáč

Narodil se v roce 1819. Byl především katolickým knězem, ale zároveň zaníceným pedagogem se silným sociálním a vlasteneckým cítěním, které ho později přivedlo i do politického života. Zločinnost považoval za společenské zlo, které je nutno překonávat šířením dobra. Spatřoval prosazování dobra v „nápravě věcí lidských“, tj. v nápravě lidské společnosti cestou vzdělávání a mravní výchovy jednotlivce. Snažil se vtisknout vězeňství pedagogický rozměr s důrazem na uplatňování didaktických a etických principů při zacházení s vězni. Pravdě připisoval primární postavení i

¹³ www.wikipedia.infostar.cz

v procesu nápravy vězňů, neboť říká: „ Pravda vysvobodí vás“. Lze říci, že jeho přístup k potírání zločinnosti je velmi blízký modernímu pojetí kriminologie jako oboru, který se zabývá podmínkami, příčinami a prevencí kriminality. Obdobně jako moderní kriminologie spatřoval účinné metody k potírání zločinnosti na úrovni prevence, tj. předcházení trestné činnosti v rámci rodinné, školní a církevní výchovy, dále na úrovni detence, tj. odbornými zacházením s vězňůmi osobami (prostřednictvím diferenciac vězňů, režimu, dohledu, pracovní činnosti, mravní výchovy, právní výchovy a vzdělávání) a na úrovni postpenitenciární pomoci, tj. pomoci propuštěným vězňům po odpykání trestu ze strany obcí, církve a podpůrných spolků na bázi dobrovolnictví.

F.J.Řezáč zanechal svůj odkaz českému vězeňství ve své práci z roku 1852 s názvem „Vězeňství v posádkách svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“. Tato práce se stala významným zdrojem poučení a inspirace při zpracovávání nové koncepce českého vězeňství v roce 1992, která byla významným krokem k překonání totalitní minulosti a návratu k domácím i evropským humanistickým tradicím ve vězeňství.¹⁴

Zemřel v roce 1879.

doc.PhDr. Jiří Čepelák, CSc.

Narodil se 23.ledna1915. Stal se průkopníkem české penologie (mezioborové nauky o účincích soudních trestů) v letech 1966 až 1980. Svě mládí prožil na Milevsku. Po maturitě pokračoval ve studiu na Svobodné škole politických nauk v Praze. Po osvobození Československa v roce 1945 nastoupil do zaměstnání v Ústavu lidské práce. Studoval na Filozofické fakultě UK obor sociologie a psychologie. V roce 1950 získal doktorát filozofie. V roce 1951 se věnoval zkoumání psychogenních poruch žen, psychoterapii a psychofarmakoterapii jako vědecký pracovník v Ústavu pro péči o matku a dítě. V roce 1966 se začal zabývat penologií. Stal se vůdčí osobností Výzkumného ústavu penologického, který nejen řídil, ale též prosazoval vlastní vědeckopedagogickou činností. Vzhledem k předchozí odborné činnosti se zabýval zejména problematikou vězňů žen z hlediska původu a příčin jejich trestné činnosti a možností nápravy.Vytvářel soubor psycho-diagnostických metod k využití nejen ve

¹⁴ Kyr,A. Odkaz Františka Josefa Řezáče nejen českému vězeňství. Historická penologie.2003.č.2.s.5

vězeňské populaci, ale i při provádění psychologických vyšetření uchazečů o službu ve vězeňství. Zabýval se též zkoumáním negativního vlivu věznického prostředí na psychiku a chování vězňů i vězeňského personálu. Prosazoval systém práce se skupinou odsouzených s využitím principů sociálního určení, a to zejména u mladistvých a věkově blízkých vězňů. V rámci svého působení v Československé psychologické společnosti přednášel penitenciární psychologii na vysokých školách v Praze, Olomouci a v Bratislavě. Nejzáslušnější činností je však třeba spatřovat v pořádání odborných kurzů pro psychology, pedagogy a vychovatele působící ve vězeňských zařízeních. Jeho nejvýznamnějším dílem bezesporu zůstává učebnice penitenciární psychologie. Zemřel v roce 1989.

Marie Panayotopoulos- Cassiotou

Narozena 29.července 1952 v Chios. Je řecká politička a poslankyně Evropského parlamentu Nová demokracie, který je součástí Evropské lidové strany a je víceředseda Evropského parlamentu. V roce 1982 získala doktorát v oboru historie. Je specialistkou v oblasti vzdělávání a poradenství pro volbu povolání.

Zabývá se specifickou situací žen ve věznicích, jež tvoří v průměru 4,5-5% celkové vězeňské populace v Evropě. Podle Marie Panayotopoulos mají ženy odlišné potřeby nejen s ohledem na fyzické, ale také na duševní zdraví, neboť právě ony bývají ve větší míře vystavovány fyzickému, citovému či sexuálnímu zneužívání. Zásadním problémem, kterým se zabývá, je péče o děti vězeňkyň. Uvězněním matek může vážně narušit rodinný život, zejména pokud jsou v čele neúplné rodiny nebo mají malé děti. V těchto případech by se mělo místo uvěznění upřednostňovat alternativní tresty. Mělo by se v první řadě přihlídnout na zájem dítěte.

PhDr. Zuzana Kalivodová

Současná ředitelka Věznice Kuřim a bývalá ředitelka ženské Věznice ve Světlé nad Sázavou. Absolvovala filozofickou fakultu – obor psychologie. Od počátku inklinovala ke klinické práci. Začínala v poradenství, ale hlavně jí zajímala forenzní problematika a osobnost vymykající se z obecně platné společenské normy. Ve vězeňství pracuje 20 let a jak sama říká: „ Našla jsem možnost realizovat své profesní zájmy.“ V roce 2000 byla otevřena nová ženská věznice ve Světlé nad Sázavou a

současně s otevřením věznice se stala její ředitelkou. Tuto funkci zastávala necelých 5 let. Za jejího působení vzniklo specializované oddělení pro odsouzené matky s dětmi.

Mgr. Kamila Meclová

Současná ředitelka věznice Světlá nad Sázavou. Vystudovala psychologii na Karlově univerzitě a chtěla se věnovat dětské psychologii. Ovšem první místo, kde uplatnila svoji kvalifikaci, byla vinařická věznice. V osmdesátých letech nastoupila do ženské pardubické věznice jako psycholožka. Po sametové revoluci se stala ředitelkou pardubické věznice. Ani tato funkce nezměnila její postoj k odsouzeným, co nejčastěji se snažila chodit mezi vězně, seděla u všech komisí na přerušení trestu. Tímto nastartovala nové názory v Pardubicích. V pětadevadesátém roce nastoupila na pozici náměstka generálního ředitele Vězeňské služby. V té době se mluvílo o nové koncepci vězeňství a užíval se termín transformace, šlo o komplexní přeměnu vězeňství.

Od podzimu roku 1999 – 2005 působila jako generální ředitelka VS ČR. Od května 2005 řídí Věznici Světlá nad Sázavou jako její ředitelka, legislativně dotáhla trest odnětí svobody pro matky s dětmi a prosazuje návrhy na složitý balík změn, provázený spoustou mechanismů a souvisejících předpisů. Jde například o to, aby odsouzené do typu vězení zařazovali ředitelé věznic, nikoliv soudy. Skutková podstata trestného činu by měla určit počet roků, ale kde si je odsedí, o tom ať rozhodnout odborníci z vězeňské služby.

4. Evropská vězeňská pravidla

Hlavní směry utváření moderního vězeňského prostředí, které by bylo s to působit žádoucím způsobem na odsouzené jsou konkrétně rozpracovány právě v Evropských vězeňských pravidlech, které tak v tomto směru můžeme považovat za východisko reformy vězeňského prostředí v našich podmínkách. Česká republika se jako stát s historickými evropskými kořeny zapojila do procesu humanizace trestního zákonodárství už jen tím, že dlouhodobě udržuje s evropskými státy úzkou spolupráci v ekonomické, sociální a kulturní oblasti. Rada Evropy v roce 1987 doporučila členským zemím aplikaci v zákonodárství v nejširším smyslu. Byla vydána Evropská vězeňská pravidla, členské země se zavázaly k jejich aplikaci v trestním zákonodárství.

Obsahem Evropských vězeňských pravidel, k jejichž aplikaci se zavázala i Česká republika, jsou tyto **základní body** :

- 1) Účel stanovit standard zásad pro všechny vězeňské správy. Podporují lidskost, důstojnost a podmínky života ve vězení.
- 2) Podněcují vězeňské správy, aby vytvářely styl své práce i praxi na korektivních zásadách účelu trestu a spravedlnosti, kompenzace chyby.
- 3) Podněcují k vytváření realistických základních kritérií, podle kterých je možné posuzovat vězeňské služby jednotlivých zemí.

Obsah Evropských vězeňských pravidel má 5 částí :

- 1) základní principy aplikace,
- 2) správa vězeňských ústavů – soubor pravidel, které musí vězeňská služba splnit a plnit ke každé odsouzené osobě,
- 3) o personálu – Rada Evropy připisuje význam kvalitě personálu (osobnost, osobnostní vyzrállost, profesionalita, týmová spolupráce),
- 4) filozofický a hodnotový koncept výchovného zacházení, jeho cíle a jeho komponenty (výchova, práce, sportovní aktivity)

5) specifické kategorie odsouzených.¹⁵

Široký kontext světový a evropský klade vysoko laťku zacházení s pachateli trestní činnosti, a to nejen svým humánním akcentem, ale také promyšleností a propracovaností myšlenek, k nimž se opětně přihlásila i naše republika, jako členský stát Rady Evropy.

Třetím principem ze základních principů Evropských pravidel se týká zacházení s osobami ve vězení – „ Účelem režimu a zacházení s osobami ve vězení je zachování jejich zdraví a sebeúcty a, pokud to doba výkonu trestu dovolí, rozvíjení jejich osobního smyslu pro zodpovědnost a podpora takových postojů a dovedností, jež jim pomohou k reintegraci po návratu do společnosti a zvyšují pravděpodobnost, že tyto osoby povedou po propuštění soběstačný život v mezích platných zákonů.“

4.1 Cíle vězeňského režimu a výchovy

Cíle vězeňského režimu a výchovy odrážejí moderní filozofii zacházení s vězni, resp. filozofii vězeňského režimu na základě zkušeností z nedávné doby, a ukazují na hlavní prvky novátorských, účinných systémů. Filozofie vězeňského režimu je neustále předmětem nových studií a podnětů k zamyšlení na základě experimentálních výsledků a vývoje problematiky vzdělávání a reintegrace propuštěných vězňů do společnosti. Myšlenka, podle níž je třeba vpravit do mysli vězňů postoje a schopnosti, byť třeba omezené, které jim umožní konfrontaci – v pozitivním smyslu – se svobodou, a zapojení do normálního života. Současně, a to je velmi významné, musí vězeňský režim maximálně snížit negativní vliv uvěznění na osobnost a společenské chování vězňů. Tyto cíle je třeba sledovat společně a zvyšovat participaci vězňů na životě jejich rodin a celé společnosti, při zapojení prvků ze zevního světa do života ve věznici.¹⁶ Vypracování individuálního programu režimu pro vězně vyžaduje účast několika pracovníků vězeňského ústavu. Ti se musí seznámit s požadavky, resp. potřebami a schopnostmi daného vězně, jeho duševním stavem a jeho postojem ke svému odsouzení. Dále se musí seznámit s problémy, které vzniknou po jeho propuštění na svobodu. Je pochopitelné, že plné aplikování tohoto pravidla vyžaduje značné prostředky, zejména

¹⁵ Vacek, E. Úvodní poznámka k novému vydání Evropských vězeňských pravidel. Evropská vězeňská pravidla. Vazební věznice Praha- Pankrác, 1996, s.5.

¹⁶ Evropská vězeňská pravidla. Komentář, 1996, s. 57.

ve velkých vězeňských ústavech. Mimoto může dojít ke specifickým problémům v případě vězňů odsouzených k velmi krátkým trestům odnětí svobody, např. několik týdnů. Nicméně i tehdy, když prostudování materiálu a další požadavky spojené s vypracováním programu mají pouze krátkodobý charakter, je třeba nezanedbat ani tyto případy. Je významné pro vězně a pro převýchovnou úlohu pracovníků, aby v každém případě bylo provedeno určité zhodnocení osobních potřeb a toto zhodnocení se v rámci možnosti promítlo do individualizovaného přístupu k vězni, jeho režimu a jeho výchově.

Práce

Práce vězení byla a zůstává i nadále nejvýraznějším prvkem výchovy vězňů, přes obtíže, které se v této souvislosti objevují v mnohých vězeňských ústavech, a přes sociální problém vyplývající z trvalé a rozsáhlé nezaměstnanosti. Význam pracovní činnosti závisí do značné míry na způsobu, jakým je tato činnost prováděna, na souvislosti s budoucí reintegrací do života společnosti, na racionálním využívání pracovní síly vězňů. To vše odpovídá i očekávání veřejnosti, ostatně očekávání oprávněnému, podle něhož odsouzení vězňové mají být drženi k práci. Je třeba, aby veškeré práce byly vykonávány s maximem účinnosti an s minimem pracovních sil, a aby bylo možno nabídnout vězňům takové úkoly – pokud se vyskytnou – které souvisejí s jejich normální profesionální činností. Pracovní program by měl být podle možnosti z hlediska ideového i organizačního koncipován a realizován jako integrální součást celkového režimu, obdobně jako jiné činnosti, např. studijní. V případech, kdy vězni mají možnost finančně plnit své rodinné závazky a dluhy, kdy mají možnost ovlivňovat různé fakultativní prvky svého života ve vězení, je možné tímto způsobem podporovat celý proces jejich společenské reintegrace. Za těchto podmínek práce vytváří systém odměn, který vězňům umožňuje přijímat na sebe větší zodpovědnost, než tomu ve vězení obvykle bývá. Tím se rozvíjí osobnost vězňů, kteří získávají pocit větší zodpovědnosti za své chování ve společnosti.¹⁷

¹⁷ Evropská vězeňská pravidla. Komentář, 1996, s.60.

Vzdělávání

Vzdělávání a odborná výchova sehrávají odedávna významnou úlohu ve vězeňském režimu zaměřeném na výchovu, resp. převýchovu vězně. Postupně došlo k různým změnám poznamenávajícím svým charakterem i cíle poskytovaného vzdělání. Vzdělání tedy z koncepčního hlediska sehrává stále větší úlohu ve vězeňského režimu, neboť přispívá k naplňování individuálních vzdělávacích programů a současně představuje možnost lepší koordinace vězeňského režimu. Proto bylo třeba vyjádřit tyto vývojové tendence novým zněním příslušných pravidel. Je třeba zdůraznit, že je zapotřebí věnovat zvláštní pozornost, popřípadě přednostní pozornost, uvedeným kategoriím vězňů. Je třeba přihlídnout k obtížím jazykového rázu a k dalším, s nimiž se mohou setkat, chtějí-li využít obvyklých programů. Zejména v případě mladých vězňů je nutno přihlídnout k potřebě jejich všeobecného vzdělání a základní odborné výchovy.¹⁸

Tělesná výchova, sport a volnočasové aktivity

Tělesná výchova a celá škála sportovních a rekreačních aktivit, zařazovaných do vězeňských režimů, představují významný prvek pro zdraví vězňů. Společně s prací a studiem se tento aspekt vězeňských režimů stal integrální součástí každodenního života ve vězeňských ústavech. Zatímco zprvu se počítalo jen s minimem času pro cvičení, postupně se režim vyvinul a dnes jednotlivé systémy počítají s tak širokými programy tělesné výchovy, sportu a rekreace, že ve většině ústavů se původní povinnost každodenního cvičení vězňů stala anachronickou. Současně se tyto programy stály vysoce profesionálními a specializovanými. Jde o oblast, v níž je velice důležitá spolupráce se společností mimo vězení i s kolektivy ve vlastním vězeňském ústavu, s přihlídnutím k okolnostem a k možnostem.

Předpropouštěcí příprava

Moderní systémy obsahují ve stále větší míře speciální programy přípravy na propuštění z vězení. Jde o zajištění specifického a dobře strukturovaného vzdělání, resp.

¹⁸ Evropská vězeňská pravidla. Komentář, 1996, s. 62.

výchovy, poskytované zejména v posledním období výkonu trestu. Tento režim umožňuje vězňům aktualizovat jejich znalosti a zvyšovat jejich sebedůvěru v období, kdy by strach z budoucnosti mohl prohloubit jejich problémy.

Formality, s nimiž se vězeň setkává od přijetí do věznice až po propuštění, vězeňský systém i výchovné programy, zacházení s osobními potřebami vězňů a celková filozofie, jimiž se vězeňské ústavy řídí, musí přihlížet ke konečnému cíli, jímž je sociální reintegrace vězně po propuštění na svobodu.¹⁹

¹⁹ Evropská vězeňská pravidla. Komentář, 1996, s.64.

5. Výkon trestu odnětí svobody

5.1 Prameny výkonu trestu odnětí svobody

Trestní zákon stanoví, že trest odnětí svobody se vykonává podle zvláštního zákona ve věznicích. Tímto zvláštním zákonem je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Výkon trestu odnětí svobody je rámcově zakotven v trestním zákoně a v trestním řádu a dále v jednacím řádu pro okresní a krajské soudy. Ostatní podrobnosti k výkonu trestu odnětí svobody jsou upraveny v řádu výkonu trestu odnětí svobody č. 345/1999 Sb.

Vágnerová uvádí, že „trest odnětí svobody mění prožívání, uvažování i chování vězně. Vězeňské prostředí má své vlastní normy a pravidla chování více či méně odlišná od obecně platných norem. Ve vězení jsou užitečné jiné vzorce chování. Způsoby chování získané na svobodě vyhasínají- nejsou zde potřebné, někdy jsou dokonce nežádoucí a spoluvězni sankciované. Adaptace na prostředí vězení zásadním způsobem mění hodnoty, normy i vzorce chování, a stává se překážkou návratu trestaného člověka do společnosti.“²⁰

Z hlediska výkonu trestu je vedle spáchaného druhu trestného činu podstatné i posuzování jednotlivých skupin pachatelů. Diferenciace výkonu trestu je třeba k tomu, aby výkon trestu odnětí svobody naplnil účel trestu a napomohl v konečné fázi k resocializaci pachatele trestného činu. Dle § 7 zákona o výkonu trestu odnětí svobody je třeba odděleně umístit odsouzené ženy od odsouzených mužů, dospělé od mladistvých, poprvé odsouzené od recidivistů, odsouzené pachatele za trestné činy nedbalostní od pachatelů trestných činů úmyslně spáchaných, trvale pracovně nezařaditelné, odsouzené trpící duševními poruchami a poruchami chování a odsouzené, kterým bylo uloženo ochranné léčení.

Dále je nutné, aby výkon trestu více narušených byl oddělen od méně narušených odsouzených, byla zabezpečena patřičná ostraha a samozřejmě také aplikace speciálních technik a metod zacházení s nimi. V souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody rozlišujeme diferenciaci vnitřní a vnější. Samostatně je upravena diferenciací výkonu trestu odnětí svobody u mladistvých.

²⁰ Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha Portál. 2004. s. 422

Mařádek uvádí, že uvězněním dochází k narušení „obvyklé životní situace tím, že člověk je z ní doslova vytržen a současně nucen zvykat si na něco zásadně jiného.“²¹

Co si můžeme představit pod pojmem uvěznění?

- zátěžová situace ze ztráty svobody, obav z budoucnosti, nejistoty,
- výrazný životní zlom, zejména u provovězněných,
- společenská stigmatizace (nálepka kriminálního), spojená s možnými sociálními dopady,
- frustrace sekundárních potřeb (nemožnost uplatnění zájmů),
- nutnost strpění nepříjemných zátěžových situací (pobyt v malém prostoru, soužití s různými lidmi, strpění nepříjemných úkonů – např. osobní prohlídky),
- ztráta soukromí a intimity.

5.2 Postpenitenciární péče

Cílem postpenitenciární péče je podporovat jedince, který byl propuštěný z výkonu trestu odnětí svobody, jeho zpětnou socializaci, tedy i prevenci recidivy. Druhý kongres prevence zločinnosti, který se konal v roce 1960 v Londýně, uvádí, že hlavním cílem postpenitenciární péče je adaptace bývalého vězně na život na svobodě a jeho morální podpora.²²

Postpenitenciární péče tak můžeme charakterizovat jako soubor osobních opatření ze strany státních orgánů nebo společenských, charitativních a jiných organizací zaměřených na dovršení nápravy odsouzených a poskytnutí pomoci při zpětném začlenění do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v zájmu prevence jejich recidivy k trestní činnosti. Obsahem postpenitenciární péče je souhrn působení různých forem metod a prostředků pomoci a dozoru vůči osobám propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody za principu jejich individuálních potřeb.

Rozlišuje se forma nucená a dobrovolná. Nucená postpenitenciární péče má zákonem vymezená pravidla a do značné míry pokračuje omezení klienta. Nucenou formu zajišťuje již v předchozí kapitole zmiňovaná probace, ale také ochranný dohled a parole, které jsou zaváděny, organizovány a zajišťovány státem. Dobrovolná forma nemá přísná pravidla a její využívání závisí na klientově svobodné vůli. Dobrovolnou

²¹ Mařádek, V. Abnormální chování ve vězeňském prostředí. České vězeňství. 1995. č. 1. s. 8

²² Voňková, J. Kapitoly z postpenitenciární péče. Praha. VÚK při GP ČSSR. 1970. s. 114

formu zajišťují především charitativní organizace. Jako perspektivní se jeví některé formy systémového zacházení v podobě modifikované rodinné terapie, která je zaměřená především na zvládnutí stresu v rodině, vyplývajícího z návratu jedince z výkonu trestu odnětí svobody, na stabilizaci, eventuálně ozdravení vztahů v rodině a potlačení systémových příčin kriminálního chování.²³

Postpenitenciární péče má poměrně dlouhou historii. Předcházela jí pomoc odsouzeným osobám už po dobu výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím spolků. Jako první takto dobročinný spolek byl založený v roce 1776 ve Philadelphii a v Evropě to bylo v Dánsku ve městě Odensee o rok později. Postpenitenciární péče se od takto neformálních aktivit postupně institucionalizovala (nejprve v Irsku), kde se setkáváme s podmíněným propuštěním, kde součástí tohoto propuštění byli tzv. probační úředníci, kteří dohlíželi na život podmíněného propuštění a hlásili každé jeho vybočení z pokynů, které mu určil soud. Po pražském kriminologickém kongrese v roce 1930 se mění názory na potřebu postpenitenciární péči a důrazněji se začíná prosazovat myšlenka o kontinuitě penitenciární a postpenitenciární péči. Povinná péče se stala realitou pro mladistvé v Anglii od 30. let 20. století, kde se uplatňoval tzv. borstallský systém výkonu trestu odnětí svobody pro mladistvé.

V Československé republice byly pokusy o kompletizaci postpenitenciární péče hlavně v 70. letech, kdy byl přijat zákon o ochranném dohledu. V dobrovolné formě se realizovala přes z.č. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení.

Pro zlepšení postpenitenciární péče, tedy především překonání bariér na trhu práce pro odsouzené po propuštění, je naprosto klíčová úzká spolupráce mezi ministerstvem práce sociálních věcí a ministerstvem spravedlnosti, dobrá koordinace i v oblasti finanční a koordinace dalších správních úřadů a agentur na všech úrovních, jakož i spolupráce s neziskovým sektorem a dobrovolníky. Akce mají být pokud možno holistické (tedy celostní a systémové), a ne fragmentární. Důležité je také vytvořit systém sdílení údajů pro trh práce, to velmi usnadňuje hledání vhodného zaměstnání, což je klíčová záležitost v zájmu reintegrace.²⁴

Zapojení bývalých odsouzených do normálního života a překonání jejich prvních (materiálních a sociálních) těžkostí spojených s pobytem na svobodě napomáhá i zřizování útulků, krizových, resocializačních a rehabilitačních středisek. Tady hrají

²³ Čírtková, L.; Červinka, F. Forezní psychologie, Praha: Support, 1994. s.206

²⁴ Widermannová, M. Reintegrace odsouzených s využitím Evropského sociálního fondu. České vězeňství. 2008. č. 1. s. 11

pozitivní úlohu různé samosprávné a nestátní subjekty, jako např. charitativní a církevní organizace, které se mohou ucházet o příspěvek ze státního rozpočtu na poskytování postpenitenciární péče.

Na neformální poskytování postpenitenciární péče má svůj nenahraditelný podíl i pomoc soukromých osob a pomoc poskytovaná rodinnými příslušníky propuštěných. Nezapomínejme, že efekt postpenitenciární péče je vždy na prvním místě závislý na motivaci klientů ke spolupráci. Nejperspektivnější jsou ti propuštění, kteří jsou mladí, prvotrestaní, bez duševních poruch v anamnéze, s dobrým sociálním zázemím v rodině, s pracovní motivací a klasifikací.²⁵

V současné době je však poskytování postpenitenciární péče značně komplikovaná i z důvodu, že často i „slušný“ netrestaný občan má velké problémy najít práci, či si opatřit byt. Na druhé straně, odstrkování bývalých odsouzených a nezáměr o jejich osoby ze strany společnosti, v nich často vyvolává pocit neužitečnosti a umožňuje jim velmi lehký návrat ke kriminálnímu způsobu života a ke kriminálním hodnotám. V závěru je možno konstatovat, že postpenitenciární péče se zabezpečováním dovršení nápravy bývalého odsouzeného se stává nevyhnutelnou a neoddělitelnou součástí prevenčního systému.²⁶

²⁵ Netík, K. a kol. Psychologie v právu. Praha: CH Beck, 1997

²⁶ www.vskv.cz/be/HTML/kresl.htm

6. Žena ve výkonu trestu odnětí svobody

Celosvětová statistika počtu žen nacházejících se ve věznicích není přesně stanovena. Podle výzkumů z roku 1994 bylo např. v USA vězněno přibližně 45 000 žen, v Evropě se pohybuje na hladině zhruba kolem 15 000. V České republice toto číslo v současné době odpovídá výši pohybující se v rozmezí 400 - 500 žen nacházejících se ve výkonu trestu. T. West, koordinátorka programu ICAE Education, připomíná, že např. „ ve Spojených státech je možné zaznamenat, že celkový počet uvězněných, bez ohledu pohlaví, důvod a délku trestu... je ustáleno na hladině zhruba 1 milionu, což odpovídá téměř počtu čítajícímu obyvatele některých samostatných států světa viz. např. africká Namibie“²⁷. Ženami je tedy obvykle tvořena pouze malá část takovýchto uveřejňovaných souhrnných statistických údajů (předpokládá se přibližně asi 3 – 6 %, přestože ani zde nelze vyloučit existenci výjimek, kdy se v některých zemích tento podíl blíží hladině o výši 9%)²⁸.

Tragickým fenoménem naší doby se stává skutečnost, že v některých státech v oblasti páchaní trestné činnosti jsou muži postupně a neúprosně doháněni ženami. Ženy jsou jednou, ba dokonce nejprogresivnější, skupinou podílející se na nárůstu trestné činnosti. Mnoho z nich si odpykává tresty povahy dlouhodobé, což je možné pokládat také za souvislost se všeobecným nárůstem hladiny podílu brutality na páchaných trestných činech a jež je zaznamatelný též u části ženské delikventní populace. Pro výkon trestu jsou odsouzeny za dopouštění se určitých deliktů, jejichž paleta je charakteru velmi pestrého a nijak znatelně se ve svém profilu neodlišuje od spektra činů páchaných mužskou vězeňskou populací – od úplatkářství, zpronevěr, podvodů, krádeží, souvislostí s obchodem s drogami, sexuálních deliktů, až po ublížení na zdraví , zejména týrání vlastního dítěte až po vraždu.

Vysvětlení příčin vzrůstu podílu žen na počtu pachatelů trestné činnosti je možno hledat i např. v dnešní době stále postupující emancipaci, s dosažením rovnoprávnosti obou pohlaví je ženám také dána možnost pokoušet se o dosažení této „ rovnoprávnosti“ i v oblasti zločinu. Je zapotřebí se v souvislosti s tímto také zaobírat takovými otázkami nejenom proč jsou ženy takové a co lze podniknout, ale rovněž skutečnostmi co se s nimi děje v případě, pokud se ocitnou v krajních situacích.

²⁷ West, T. Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody. České vězeňství, 1994, č. 4, s. 26.

²⁸ Incardi, J.A. Trestní spravedlnost. HC&C, Praha 1995, s. 573.

Podíl účasti žen na páchání trestné činnosti je v každém případě podstatně nižší než je tomu v porovnání s mužskou delikventní populací. Pro objasnění lze použít i faktu, že už samotné předurčení k tomuto konání jsou nižší než je tomu u části pachatelů – mužů.

Je zde možné uplatnit tři existující skutečnosti:

1. Spojení s materiálním světem nenabývá u žen tak silného pouta jako je tomu v případě mužů, s čímž souvisí také snížený touha po zisku a vlastnictví hmotných statků.
2. Každodenní život žen je determinován takovými prvky jako je odpovědnost, starostlivost... jejichž směr je soustředěn zejména na jejich nejbližší okolí, s čímž je spojena také určitá míra nezanedbatelných citů a z těchto důvodů se poté podvědomě brání učinit cokoli, co by mohlo znamenat popř. vést k omezení, ohrožení, ba dokonce k znemožnění jejich žádoucího uskutečnění.
3. V případě odsouzení jsou ženy nuceny nést nepoměrně výraznější stigma (sociální a společenské), než je tomu za stejné situace v případě mužů.²⁹

Nesouhlasnými postoji, jež jsou zřetelně dávány najevo počínaje společností, přes vládní instituce, náboženské skupiny, až po rodinu, je určeno, že ženy jsou nuceny v těchto případech čelit podstatně větším obtížím a nevýhodám než – li za stejných okolností muži, ať už se jedná přímo o stav ve vězeňském zařízení nebo, a to zejména, život po propuštění.

Ženy účastníci se na páchání trestné činnosti je možno většinou podrobit charakteristice vycházející z jejich rekrutace většinou z těch částí společnosti, jež jsou pokládány za nejvíce znevýhodněné; pocházejí z bídých majetkových poměrů, byl jimi dosažen nízký stupeň vzdělání, často se potýkají se stížením nejrůznějšími zdravotními potížemi apod. Dle průzkumů uskutečněných T. West může se ale i jednat o „ženy, jež se staly oběťmi rasistických předsudků nebo útoků, popř. ženy, jež nabyly přesvědčení o ztracení smysluplnosti svého života. Mohou být drogově či alkoholově závislé; pokud vyrůstaly v neuspořádaných poměrech, je možno, že jejich osobní pocity budou přenášeny zpětně do jejich životního stylu, který se poté, na základě tohoto sestává většinou z chaotična a nespočtu různorodých problémů.³⁰ S tímto vším je podpořen

²⁹ West, T. Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody. České vězeňství, 1994, č. 4, s. 27.

³⁰ West, T. Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody. České vězeňství, 1994, č. 4, s. 27.

nástup i další život vzniknuvších pocitů ohrožení, ublížení, na základě čehož je možné předpokládat objevení se a realizaci nejrůznějších tužeb, jež v krajním případě mohou vyústit i v touhu ublížit či zabít. Avšak u mnohých z těch, jež se podílely na spáchání některého trestného činu, lze zaznamenat výskyt zkušeností doposud pouze pozitivních, jimiž také byl modelován život i celá osobnost delikventky.

Podle V. Mařádka z ostravské věznice : „Kriminální podsvětí deformuje pro každého jedince významné motivy, hodnoty, potřeby. Za obranou reakci na působení této subkultury lze považovat uplatňované pokusy o zapomenutí reality represe, pokusy zkreslení dané reality racionalizací, smíření se s daným stavem formou bagatelizace, útěk do fantazie a snění.“³¹ Reakce žen na uvěznění je samozřejmě poněkud odlišná od reakce mužů, pro něž tento stav neznamena bezprostřední ohrožení některých aspektů života. Ženy většinou s propuštěním ztrácejí téměř vše, oproti tomu u mužů se jedná převážně „pouze“ o ztrátu zaměstnání a pravidelného příjmu. Ve věznici ovšem panuje klima, v němž jsou rozvíjeny dialog a četné aktivity. Ženy tak mají lepší vyhlídky naučit se účinně využívat své energie, odolávat depresím a zoufalství.

Jak je uvedeno T. West, aby byla rozvíjena osobnost odsouzených, je zapotřebí vytvoření určitých specifických podmínek, jež jsou spojeny zejména s uplatňováním a dodržováním požadavku respektování:

1. Existence odůvodněných pravidel, která jsou odsouzeným jasná, jejichž dodržování akceptuje a respektuje rovněž intervence personálu v případě jejich porušení.
2. Zajištění základních lidských potřeb. Definovat základní lidské potřeby je obtížné a jakákoli definice vede nutně ke střetu s normami platnými mimo rámec věznice.
3. Korektní vztahy mezi personálem a vězni, které by měly být čitelné a stálé.
4. Možnost aktivit typu sport, zaměstnání, vzdělávání, náboženská činnost; pak je možné zajišťovat bezpečnost odsouzených i personálu.³²

Ve věznicích je možné shledat poměrně značný počet žen pohybujících se na hladině gramotnosti, s totální absencí základních dovedností (číst, psát a počítat). U mnohých z nich není možné shledat ani existenci nějaké zkušenosti s návštěvou školy; u

³¹ Mařádek, V. Pravděpodobné psychologické mechanismy skrytého života vězeňské subkultury. České vězeňství, 1995, č.3., s.14.

³² West, T. Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody. České vězeňství, 1994, č. 4, s. 27.

některých byla školní docházka spojena s neúspěchy v jejím průběhu, přičemž zdroje následného selhání lze většinou nalézt mimo vlastní osobnost. Věznice se za určitých okolností mohou stát instancí, jež se bude podílet na snížení, ba dokonce i odstranění, existence fenoménu negramotnosti v naší společnosti. Byly zpracovány a postupem času i realizovány nejrůznější vzdělávací programy, které se staly pro ty, jimž byly určeny, nástrojem pro progresivní pragmatický způsob trávení času namísto dříve panujícího lenošení a nudy. Podpora by tedy měla vycházet ze strany vězeňského personálu, zejména té části, jež je účastna na samotném vzdělávacím procesu, přičemž by měly být rovněž vyvíjeny snahy do oblasti nikoli pouze usnadnění samotného průběhu trestu, nýbrž zejména směrem do budoucnosti, do života po propuštění.

V některých věznicích je možno se setkat s uplatňovaným principem, v rámci kterého je možnost vzdělávání a výuky nabízena všem, bez uplatnění jakýchkoli omezení, v jiných je účast zakotvena jako povinná. V případech programů koncipovaných s cílem odstranění negramotnosti je třeba brát zřetel rovněž na to, že k účasti některých žen na výuce došlo právě z důvodu nuceného pobytu ve vězení a na samotnou účast je možno nahlížet jako na prostředek zintenzivnění jejich prožívání, což dodává následně pocit angažovanosti, potřebnosti, úspěšnosti. Výsledkem takového působení je poté nárůst hladiny sebevědomí, sebedůvěry, jež se mohou stát nástrojem pro kontrolu a korekci svého vlastního života.

Toto vše znamená vytvoření zcela jiného náhledu na vlastní osobnost, jenž je doprovázen i přehodnocením některých hodnot vlastního ega, je nástrojem pro dosažení vyššího stupně sebeovládání, který je rovněž možno spojit s určitými přesuny odehrávajícími se v oblasti svědomí, což vše má za následek potlačení agresivity, antisociálnosti, sebevražedných sklónů.

6.1 Rozdíl mezi muži a ženami ve výkonu trestu odnětí svobody

První rozdíl je dán už samotným zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, který obsahuje paragrafy týkající se speciálně žen. Další rozdíl vyplývá ze samotné odlišnosti obou pohlaví, který je zřejmý už v občanském životě, a pobyt ve vězení na tom nic nemění. Ženy mají naprosto jiné potřeby než muži, mají i jiné způsoby a prostředky, jak je uspokojit. Taky jinak zlobí a otravují personál. Pokud chceme řešit ženský problém, musíme ho umět přesně analyzovat, neboť ženy jsou v tomto směru komplikovanější. Ony hodně přemýšlejí, než přistoupí k něčemu, co nám zkomplikuje

práci, zato neuvažují v širokých souvislostech, spíše si řeší své žabomyší sváry. Na druhé straně je to s nimi snadnější z pohledu bezpečnosti či vynakládání represivních prostředků. Možná existuje nějaká kategorie žen, které jsou ve směru útěku z věznice výjimkou, ale v Čechách jsme se s tímto fenoménem ještě nesetkali. V našich věznicích nejsou ženy odsouzené za terorismus či mezinárodní zločin, jsou to většinou „obyčejné“ ženské, které si rychle spočítají, že útěk z věznice je pěkný průšvih a že se nevyplácí. Ve Světlé nad Sázavou byl dříve jenom plot, do kterého stačilo „cvrknout“, aby spadl, ale ony to neudělaly. U nemalého procenta vězeňské populace je evidována recidiva trestných činů.³³ Je to třeba tím, že programy zacházení nepřinášejí očekávanou změnu v myšlení odsouzených osob?

Zpracování programu zacházení je důležitým aktem, který se koná při nástupu odsouzené osoby do výkonu trestu. S jistou nadsázkou bych řekla, že věznice si při jejich zpracování může „vymyslet“ v podstatě cokoli, co může prostorově a personálně unést a co vězňům umožní poznat závadnost jejich chování i pozitivní skladbu životních hodnot. Odsouzený nepřichází do věznice jako tabula rasa, ale je naprosto dokonale vybaven z hlediska své osobnosti, má jasně zafixované modely chování a z toho vyplývající žebříček hodnot. Proto ani sebelepší programy zacházení nemohou být všemocné. I běžném životě lze měnit člověka velmi těžko, a věznice jsou navíc prostředím, které to ještě více stěžují. Vězeň zde není dobrovolně, nevnímá specialisty jako kamarády, kteří mu chtějí pomoci, ale jako represivní složku. Samozřejmě, že existují výjimky, ale tzv. prosociální osoby mezi odsouzenými- tedy vězni, kteří mají venku takové zázemí, že se dokážou normálně vrátit do života a normálně fungovat- téměř vymizely, protože společnost se posunula ve svém vývoji někam jinam, někam, kde se všichni chováme účelově. A tak se chovají i vězni. Tím nechci tvrdit, že bychom programy zacházení měli zrušit, naopak, je to ve smysluplném trávení volného času. Pro některé vězně je doslova vysvobozením, když něco mohou dělat, ale podle mého názoru to nijak výrazně nezmění jejich způsob myšlení.

6.2 Příčiny opětovného páchání trestných činů a návratnost žen do výkonu trestu

Trestný čin je bezesporu bezprostředním produktem psychických procesů konajícího subjektu. Je výsledkem psychické činnosti osobnosti. Kriminální konání

³³ Kalivodová,Z. Problémy se snažím přesně pojmenovat. České vězeňství.2006.č.2,s.8-9

v psychologické rovině však nemůže probíhat odděleně od společenské roviny, což by vedlo k jevům socializace a psychologizace. Je tedy výsledkem vzájemné souhry vnitřních (osobnost pachatele) a vnějších činitelů. Mnohé psychologické přístupy ke studiu kriminality se snažily o vysvětlení kriminálního chování. Hledaly odpověď na otázku, zda se pachatelé trestných činů jako celek vyznačují určitým specifickým komplexem zvláštností, osobnostních charakteristik, souborem vnějších determinantů, kterými se liší od osob nedelikventních. Najít soubor těchto společných znaků je o to těžší, když vezmeme do úvahy, jakou různorodou populací jsou pachatelé z psychologického a trestněprávního hlediska.

Jaké determinanty vedou skupinu žen k opakování trestné činnosti, tzv. recidivě? Samotnou kriminalitu není možno posuzovat jako náhodný jev. Není tedy výsledkem jednoho faktoru, negativně působícího na vznik kriminálního chování jednotlivce, ale souborem determinantů různého původu.. Většina těchto determinantů má sociální, kulturní, politický, právní, ekonomický či viktimologický charakter. Je složité určit, které z nich jsou příčinami a které už jen důsledkem nežádoucího vývinu jedince a jeho chování. Signifikantně stabilními jsou většinou faktory nezaměstnanosti, bytové otázky a závislosti.

Až na 90% odsouzených žen nemá před nástupem výkonu trestu zaměstnání. Je možné předpokládat, že stav materiální a sociální nouze může vést k páčání trestné činnosti. Tento stav se umocní, když žijí sami nebo když jejich partneři nemají stálé zaměstnání. Důležitou úlohu při uplatnění se ve společnosti, zejména při získání zaměstnání, a tím i stálého příjmu, má vzdělání. U odsouzených negramotných, nevzdělaných a odborně nezpůsobilých jsou tyto možnosti omezené, což je nutí hledat jiné, společensky a sociálně nepřijatelné způsoby zabezpečení finančních či materiálních prostředků na živobytí. Jedním z těchto způsobů je i páčání trestné činnosti.

Současně s nedostatkem pracovních příležitostí je vážným problémem v současné společnosti zabezpečení bydlení. Není výjimkou, že v malých bytech bydlí spolu více generací. Mnozí z nich nemají vlastní byt, dokonce část obyvatel nemá vůbec zabezpečené bydlení. Je možné předpokládat, že tento faktor do velké míry ovlivňuje vícenásobnou trestnou činnost. Při pohledu na údaje o rómské populaci, je možno soudit, že bytová situace těchto žen je více než alarmující. Zejména rómská část populace si v současné ekonomické situaci neumí zabezpečit vlastní, stálé bydlení. Svoji bytovou otázku řeší stavbou zdravotně nevhodných obydlí (stavby ze dřeva a

jiných lehkých materiálů v rómských osadách bez zavedených inženýrských sítí) nebo dočasně, ubytováním v pronajatém bytě, společným bydlením s rodiči a nejbližšími příbuznými. Sociální situace v těchto společných bytech, kde se střetávají často i vícere generace, není příznivá pro vytvoření sociálních jistot mladé rodiny. Mnoho z nich se v důsledku toho ocitá v sociální a hmotné nouzi, což se stává podmětem na páchaní trestné činnosti.

Dalším determinantem je neustálý nárůst počtu osob závislých na alkoholu a drog. Ten se odrazil i na zvýšení počtu drogově závislých odsouzených žen přicházejících do výkonu trestu a na jejich kriminalitu. Míra závislosti ovlivňuje zejména kvalita rodinného prostředí a výchovy, závislost rodičů, vzdělanostní úroveň odsouzených apod. Uvažujeme-li o vlivu sociálního učení, vycházíme z předpokladu, že určitá forma závislosti rodičů se přenáší na děti.

V rámci penitenciární práce s odsouzenými ženami, které opakovaně páchají trestnou činností, je potřeba přistoupit k realizaci sociálně psychologického výcviku. Jeho cílem je pokusit se nabourat systém myšlení odsouzených (především její rigiditu), hodnotový žebříček (přehodnocení priorit), a tím se pokusit o změnu jejich postojů a zažitého životního stylu. Za prostředek na dosažení tohoto cíle je zvolení dostupné a osvědčené psychologické metody práce se skupinou.

V oblasti postpenitenciární péče je řešení této problematiky do značné míry v kompetenci institucí státní správy a organizací třetího sektoru působících zejména v oblasti sociální práce a pomoci. Šanci na úspěch má cesta souhry systémů opatření v oblasti prevence, penitenciární a postpenitenciární péče.

8. Resocializace

Pojem resocializace ve výkonu trestu si můžeme vymezit jako změnu chování odsouzených v žádoucím směru a jejich opětovnou integraci do společnosti. Konečným cílem by v optimálním případě mělo být postupné dosažení zralých forem chování charakteristických seberegulací, založenou na samostatném a odpovědném rozhodování a akceptaci jeho následků.³⁴

Dosavadní vývoj a praxe ukázaly, že vždy bude existovat určitá část populace, která nebude respektovat platné normy. Právě proto těžiště práce penitenciárních pracovníků nemůže spočívat v úplné nápravě všech delikventů, ale spíše ve snaze o dosažení maximálního stupně socializace jednotlivých odsouzených v prosociálním smyslu. Do popředí se dostává individuální přístup, zaměření se na důvody páchaní trestné činnosti. Musíme si uvědomit, že ne všichni lidé budou vždy jednat v souladu s normami dané společnosti a ne všechny je možné (byť částečně) převychovat. Uvěznění člověka není definitivní řešení, protože jednoho dne se brány věznice otevrou a tento bude znovu součástí „normální populace.“ U mnohých lidí je trestná činnost jako východisko z těžké životní situace a jejich rigidní myšlení jim neumožňuje nalézt jiné varianty zvládnutí těchto situací. A opětovně je do výkonu trestu odnětí svobody vrací.

Resocializace ve vězeňské praxi chápeme jako složitý proces nápravy a převýchovy i změny vadné socializace. Základním resocializačním postupem je tvorba a naplňování resocializačních programů pro každého odsouzeného. V penitenciárních podmínkách se resocializace též nazývá korektivní socializací. Nejkomplexnějším cílem resocializace je změnit osobnost vězně, abychom u ni našli takovou kvalitu (psychiky, či psychologického rozvoje), která by zaručovala jeho schopnost řídit své další chování a činnost a dokonce do jisté míry i další vývoj žádoucím prospolečenským směrem, tj. bez páchaní trestné činnosti.

Jinak vyjádřeno : resocializace neznamena nic menšího než připravenost propuštěného bývalého vězně k plnění běžných sociálních rolí řadových občanů, tj. pracovat, žít se vlastní prací, starat se o jiné, nevrátit se do původní kriminální skupiny. Jednoduchým měřítkem resocializačního úsilí vězeňského personálu je počet

³⁴ České vězeňství: měsíčník VS . Příloha :*Koncepce rozvoje vězeňství*. Praha:VS ČR 1998

recidivujících pachatelů trestních činů. Podle nejnovějších poznatků je resocializace tak komplexním jevem, že začíná vyšetřováním zadrženého a končí postpenitenciární péčí o něj. Celkový resocializační efekt je pak funkcí dílčích resocializačních efektů dosažených např. v oblasti vyšetřování, v oblasti výkonu vazby, výkonu trestu i v oblasti postpenitenciární. Přes všechno úsilí vězeňského personálu směřující k úspěšné resocializaci, by se nikdy nemělo zapomínat na nejdůležitější zásadu vězeňství : když nemůžeme pomoci, alespoň nesmíme uškodit.³⁵

7.1 Programy zacházení, zaměstnávání a vzdělávání odsouzených

Základem pro resocializaci ve VTOS jsou programy zacházení s odsouzenými. „Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení.“³⁶ Při tvorbě programu musí být pamatováno na individuální přístup a specifika odsouzeného, jeho motivaci, schopnosti. Stanovení přiměřeného cíle programu zacházení vytváří předpoklady pro jeho co nejúspěšnější návrat do „civilní“ společnosti, tvoří základ resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Tvorba resocializačních programů je stanovena zákonem o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/ 1999 Sb. a jejich realizace je zakotvena v Řádu výkonu trestu odnětí svobody č. 345/1999 Sb. Těmito programy je představován souhrn pracovních, vzdělávacích, speciálně výchovných, zájmových aktivit a program oblasti utváření vnějších vztahů, jejichž smyslem je napomoci dosažení účelu stanoveného pro výkon trestu.

Co si vlastně máme představit pod pojmem program zacházení ?

Hlavním cílem Programu zacházení s vězni je pokus o resocializaci vězňů. Vladimír Mařádek z ostravské věznice užil ve své publikaci motto: „zacházejme s vězni tak, jako bychom chtěli, aby se zacházelo s námi, kdybychom se dostali do vězení...“

³⁵Mařádek, V. Penologie- lexikon základních pojmů. Vydavatelství Ostrava 1998, s.26 .

³⁶ Zákon č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody, §41, odst.1. a 2.

Realizace režimu pro odsouzené, jeho cíle, vzdělávání odsouzených, styk s vnějším světem, svoboda myšlení, svědomí a víry, informovanost – to je jen minimální výčet strategií zacházení, které vyplývají z Evropských vězeňských pravidel. Nová doporučení Rady Evropy reagují na vývoj, k němuž došlo ve vězeňské politice, v ukládání trestů a v celkovém řízení vězeňských systémů. Nároky na zacházení s vězněnými osobami se nesnižují, a přesto dávají možnost změny. V intencích evropských konvencí a zákona o výkonu trestu možná přichází správný čas k bilancování a přehodnocení nároků a potřeb společnosti v oblasti organizace a zacházení s odsouzenými v českých věznicích. Měli bychom se čas od času podívat, kam směřuje a jaký má skutečný efekt současný systém zacházení s vězni a jeho realizace. A není sporu, že vedle prosté izolace by tento systém měl umožnit osobám zbaveným svobody jejich opětovné začlenění do svobodné společnosti. Nejde mi o vybočení ze současné zákonné legislativy, ale spíše o konkrétní realizační kroky a náhledy.

Dosavadní penologické zkušenosti, teorie a praxe ukazují, že stávající přístupy, orientované spíše pedagogicky, je nutné nahradit přístupy ryze andragogickými. Naši vězeňští odborníci dobře vědí, že před nimi stojí biologicky, citově, sociologicky a mentálně stabilizovaný a primárně socializovaný dospělý jedinec, a přesto jsou nuceni s ním pracovat ve snaze o jeho osobnostní změnu (při tvorbě programů zacházení) jako s nevyzrálým jedincem. Problém samotného posuzování osobnostní změny není v žádném případě přímočarý, jednoduchý a ani bagatelizovatelný. Přesto zde jisté společné znaky existují.

Současný systém programů zacházení není vyvážený v otázce zastoupení výchovy a vzdělávání a je ovlivněn prvkem pedagogické nejednotnosti.

Proto se stává složitým, neprůhledným a ve svém důsledku neefektivním.

Andragogický pohled je poněkud pragmatičtější a zaměřuje se na konkrétní rizikové faktory v chování a jednání jedinců z exkludovaných skupin. Přecházíme na způsob, kdy nepopisujeme ontogenezi jedince a nehledáme v ní chvíli, kdy došlo k výchovnému kolapsu, a už vůbec se jej nesnažíme napravit, nejedná-li se o poruchu osobnosti. Začínáme vyhledávat takové způsoby chování a jednání dospělého jedince, které způsobují jeho nesoulad s osobní svobodou a respektováním morálních norem. Tedy důvody, postoje, popis trestní minulosti, popis aktuálního životního stylu, vztah k vyrovnání se s poškozeným aj.

Nyní se nám naskýtá šance vytvořit jednodušší, ale efektivnější systém a způsob práce s vězňenými osobami. Samotná Evropská vězeňská pravidla správně považují práci a vzdělávání za pilíř individuálních plánů pro výkon trestu. K významu práce se snad ani není nutné vyjadřovat. Vzdělávání není jen kognitivní učení novým poznatkům, tak jak jsme zvyklí v našich vězeňských podmínkách (např. kurz českého jazyka, výuka cizích jazyků, práce na PC), ale prolíná všemi aktivitami zahrnovanými do jednotlivých složek programu zacházení. Důležité ale je, že Evropská vězeňská pravidla řadí zájmové aktivity do tzv. další činnosti. Ocitáme se v situaci, kdy lze v nabídce programů zacházení učinit prioritu z oblasti práce a vzdělávání jako činností záměrných a cílených, přičemž obě tyto aktivity můžeme v blízké či vzdálené perspektivě chápat jako přípravu na propuštění.³⁷

7.2 Rozdělení programů zacházení

Pracovní programy – na práci vězňů je nahlíženo nejen jako na jeden v výchovných prvků, který napomáhá k resocializaci odsouzených, nýbrž současně jako na prostředek podílející se a přispívající k chodu věznice. Zařazování do těchto pracovních programů je prováděno s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu delikventa, dosažené odbornosti a v neposlední řadě i k vyživovacím povinnostem. Při zařazování vězňů do zaměstnání se vychází z kritéria, že práce není vždy dostupná, a že z ní plynou výhody. Podle P. Kadlece z věznice Heřmanice lze u pracovních programů nalézt 3 základní aspekty :

1. Odsouzený si osvojí (nebo také uplatní) specifické dovednosti, které má možnost také uplatnit na svobodě.
2. Učí se schématu, že vynaložené úsilí – a to i při práci jednotvárné a na svobodě nepoužitelné – přináší uspokojení a užitek.
3. S výplatou nakládají obdobným způsobem jako na svobodě – např. platba výživného, dluhů, kapesné.³⁸

Skutečností ovšem je, že pracovní příležitosti se v dnešní době daří zajistit zhruba pro maximálně 60% odsouzených. Stále chybí v nových ekonomických

³⁷ Beránek ,L. Programy zacházení. České vězeňství, 2006,č.6,s.16

³⁸ Kadlec,P. K otázce tvorby a provádění resocializačních programů pro odsouzené k výkonu trestu pro odnětí svobody. České vězeňství, 1995, č.3., s.8.

podmínkách možnost zejména daňového zvýhodnění těch podniků či soukromníků, kteří by zaměstnávali vězně.

Extramurální programy - orientace těchto programů je zaměřena zejména na vytvoření, udržení či posílení vazeb odsouzených na svět nacházející se mimo věznici. Jednoznačně preferovány jsou vazby podoby tzv. sociálně pozitivní (např. vazby vzhledem k rodině, přátelům – nikoli ovšem přátelům pocházejícím z kriminální subkultury, profesním nebo náboženským organizacím). Těmito programy jsou vyvíjeny snahy o dosažení uspokojivého řešení některých problémů tzv. „ druhého“ života odsouzených (např. intimní návštěvy manželky, družky, mohou napomoci k redukci homosexuality vězňů jako náhradní formy sexuálního uspokojení). Extramurální programy díky iniciativě sociálních pracovníků jsou tedy pokládány za prostředek, jenž zahrnuje rovněž aktivní přístup vězňů v řešení jejich sociálních problémů, tj. zejména otázky zaměstnání v době po ukončení trestu a bydlení.

Volnočasové, vzdělávací programy – problém většiny odsouzených nacházejících se ve výkonu trestu odnětí svobody je možno spatřit v sociálně hodnotovém prožívání volného času, jedná – li se zejména o jedince s kriminálním životním stylem. Je to dáno jednak nedostatkem motivace, jednak absencí potřebných znalostí a dovedností, přičemž nabytí těchto potřebných fenoménů je možno pokládat za elementární úkoly vytyčené pro programy volného času. V přípravě i provádění těchto programů jsou vězni vedeni k samostatnému rozhodování o využití vlastního volného času, samozřejmě s ohledem na časový rozvrh dne i stupeň střežení vězeňského ústavu. Odsouzení se mohou stát členy zájmových kroužků (sportovní, zahradnický, výtvarný atd.), je možnost účastnit se pořádaných kulturních programů, sportovních kláních a v první řadě zejména edukačních programů, k nimž přináležejí nejrůznější osvětové besedy, specializační kurzy (např. antistresové , toxikologické), což vše je pokládáno za nástroj řešení některých bezprostředních problémů výkonu trestu (např. redukce vnitřního napětí, formování žádoucích složek osobnosti – sebeovládání, eliminace agrese).³⁹

³⁹ Kadlec, P. K otázce tvorby a provádění resocializačních programů pro odsouzené k výkonu trestu pro odnětí svobody. České vězeňství, 1995, č.3., s.9.

Programy tréninkově terapeutické - zahrnují širokou škálu technik od režimového přístupu přes sociální výcvik, poradenství k intervenci v krizi a skupinové a individuální psychoterapii. V podmínkách věznice je realizace takovýchto programů úměrně závislá na skladbě psychologů, pedagogů a sociálních pracovníků.

Společným cílem všech resocializačních programů je příprava odsouzených na život na svobodě. Kromě specifického zaměření by tyto programy měly navíc nabídnout tato obecná poznání :

- práce, vzdělání a aktivity volného času jsou v životě oprávněné a nezastupitelné,
- mají významné místo v hierarchii hodnot a jsou přínosem z hlediska bezprostřední i dlouhodobé perspektivy,
- v životě musí být proporcionálně zastoupeny (hospodaření s časem),
- dříve, než přijdou příjemné výsledky, je zapotřebí investovat úsilí,
- zažít úspěch je příjemné a motivující,
- jedinec může do značné míry určovat svůj osud,
- zkušenost z týmové práce,
- poučení o sebekontrolě a odpovědnosti.⁴⁰

Resocializační programy jsou proto souhrnem pracovních, vzdělávacích, terapeutických a zájmových aktivit s diferencovaným přístupem k jejich realizaci.

Právě program zacházení s odsouzenými (dříve resocializační program) představuje hlavní nástroj záměrného a komplexního působení na odsouzeného sledující dosažení účelu výkonu trestu. Dle ustanovení § 40 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený během výkonu trestu povinen podrobit se vnitřnímu řádu věznice, který kromě jiného určuje obsah a druh činností, jež jsou pro jednotlivé odsouzené dobrovolné či povinné. Program zacházení se však nezpracovává, pokud má odsouzený vykonat trest nebo jeho zbytek v délce nepřevyšující tři měsíce. Program zacházení je zpracován na základě komplexní zprávy o odsouzeném, přičemž mají vliv následující tři kritéria: délka trestu, charakteristika osobnosti a příčiny trestné činnosti. Zákon též zakotvuje obsahové náležitosti programu zacházení, kterými jsou konkrétně

⁴⁰ Kadlec, P. K otázce tvorby a provádění resocializačních programů pro odsouzené k výkonu trestu pro odnětí svobody. České vězeňství, 1995, č.3., s.9.

formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení tohoto cíle a způsob a četnost hodnocení. Určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, vzdělávání, účasti na pracovní terapii nebo jiné náhradní činnosti, které jsou zaměřeny na vytvoření podmínek pro jeho samostatný způsob života představují pravidelnou součást programu zacházení.⁴¹ Věznicí je nabídnut odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vyplývající z možností věznice, které pro osobu odsouzeného považuje za vhodné. Nemusí se jednat o výběr celého programu, ale i jeho části. Podpisem odsouzený stvrdí svůj výběr. Ustanovením § 37 Řádu výkonu trestu odnětí svobody je řešena situace, kdy si odsouzený nezvolí některou z navržených variant programu zacházení, pak se tedy účastní minimálního programu určeného vnitřním řádem. Jeho jádrem jsou pracovní aktivity korespondující se zdravotním stavem odsouzeného.

Dle ustanovení § 36 odst. 2 Řádu výkonu trestu odnětí svobody se program zacházení dělí na: pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciálně výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů.

Řád výkonu trestu odnětí svobody také zakotvuje pravidelné vyhodnocování programu zacházení, při němž se aktualizuje v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného a změnami v jeho chování a jednání. Programy zacházení se obvykle vyhodnocují v těchto intervalech:

- a) jedenkrát za měsíc ve věznici pro mladistvé,
- b) jedenkrát za dva měsíce ve věznici s dohledem a dozorem a ve výstupních odděleních věznic s ostrahou a se zvýšenou ostrahou,
- c) jedenkrát za tři měsíce ve věznici s ostrahou,
- d) jedenkrát za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou.

7.3 Komplexní zpráva

Osobnost každého člověka je dána psychickými a fyzickými dispozicemi. Poznání osobnosti odsouzeného je nezbytným předpokladem pro stanovení optimálního přístupu (výchovných metod) k vytvoření podmínek pro dosažení účelu výkonu trestu. To je obsahem komplexní zprávy.

⁴¹ Zákon č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody

Realizace komplexní zprávy začíná v praxi bezprostředně po přijetí do věznice. Odsouzený je umístěn do nástupního oddělení, odděleně od ostatních vězňů. Během této doby se odsouzený seznamuje s obsahem zákona a prostředím, ve kterém bude trest vykonávat a podrobuje se úkonům vyplývajícím z požadavků sestavení komplexní zprávy.

„V průběhu pobytu odsouzeného v nástupním oddělení zpracují odborní zaměstnanci a lékař příslušná posouzení. Pedagogické, psychologické a sociální posouzení se zpracovává u odsouzených s trestem delším než tři měsíce na základě orientačních pohovorů nebo diagnostických vyšetření, zejména se zaměřením na posouzení rizik a potřeb odsouzeného. O použitých metodách rozhoduje příslušný odborný zaměstnanec. Lékařské posouzení se zpracovává u všech odsouzených.“⁴²

Komplexní zpráva je zaměřena nejenom na projevy chování odsouzeného, ale její zpracovatelé věnují pozornost i studiu spisového materiálu a dalších dostupných informací. Kvalitní komplexní zpráva o odsouzeném je základem pro zpracování programu zacházení.

Sociální posouzení odsouzeného

Sociální posouzení zpracovává sociální pracovník a obsahuje zejména:

1. relevantní poznatky z pozorování,
2. způsobilost k právním úkonům, případné vyjádření orgánů soc. zabezpečení,
3. popis aktuální sociální situace (rod. stav, rodinné zázemí, ostatní sociální zázemí, nezaopatřené děti, vyživovací povinnost, finanční zajištění...),
4. popis zajištění situace po VTOS (ubytování, zaměstnání),
5. motivace k řešení svých problémů, zda si jich je vědom, vnímá je správně chce a umí je řešit. Celková míra odhodlání řešit situaci.
6. zhodnocení možných rizik a potřeb.

⁴² *Metodický list* ředitele odboru výkonu vazby a trestu. Metodický list č. 32, kterým se upravuje obsah a způsob vedení osobních karet obviněných a odsouzených. Praha, Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky. Ročník 2005.

Psychologické posouzení odsouzeného

V psychologickém posouzení psycholog stanoví psychologickou diagnostiku:

1. významná anamnestická data a jejich souvislost s trestnou činností,
2. popis osobnosti orientovaný na intelektové schopnosti, emoční stabilitu, hodnotovou orientaci, motivační činitele chování aj., a jejich souvislost s trestnou činností,
3. analyzuje postoje odsouzeného k trestné činnosti, přijetí viny,
4. opět motivace k řešení svých problémů.

Pedagogické posouzení odsouzeného

Charakteristika speciálního pedagoga zahrnuje :

1. popis trestní minulosti (první trestný čin, věk odsouzeného v době páčání trestného činu, spouštěcí mechanismy, motivace k trestné činnosti...),
2. popis sociálních vazeb (vztahy s osobami s trestnou minulostí, vztah s obětí trestného činu, konflikty ve vztazích, chybějící sociální zázemí ...),
3. popis aktuálního životního stylu a jeho souvislost s trestnou činností (nezájem o řádnou práci a pravidelné zaměstnání, identifikace s kriminální subkulturou, příklon k extremistickým skupinám, opakované násilné jednání, záměrné vyhledávání rizikových míst ...).

Škála nabídky minimálního a rozšířeného programu zacházení přitom stále čeká, zda odsouzený nezaujme motivovanější postoj.

Způsob a obsah vzdělávání je možné částečně standardizovat, přičemž hlavní oblasti by měly být následující:

1. Základním požadavkem společnosti na práci vězeňské služby je naučit odsouzeného slušnému jednání a chování. Každý odsouzený může být zařazen do kurzu společenského chování a kurzu komunikačních dovedností;
2. Oblast tzv. dalších činností je v dnešním systému povýšena na jakési imaginární nejdůležitější(nejsledovanější a nejnápadnější) místo v zacházení, ačkoli se de facto jedná pouze o oblast svobodné volby odsouzeného, jak by chtěl smysluplně trávit svůj čas;

3. Poslední součástí plánu může být svým obsahem zaměření programu zacházení příprava na propuštění. Informálně (nevědomě) prolíná vzděláváním, ale jako samostatná oblast je rozpracována v rámci speciálních programů před propuštěním.

Standardizovaný program zacházení by se mohl stát odrazovým můstkem, ale i měřítkem motivovanosti odsouzeného pro další individuální práci.

Úvahy o struktuře programů zacházení lze započít diskusí o následujících bodech:

- 1) minimální program zacházení – zaměřený na pracovní činnost;
- 2) standardizovaný program zacházení – zaměřený na pracovní činnost a vzdělávání (kurz společenského chování a komunikačních dovedností);
- 3) individualizovaný program zacházení – zaměřený na konkrétní individuální potřeby.

Není možné se však nezmínit o tolik diskutovaném časovém fondu na jednotlivé aktivity a o motivovanosti odsouzených. V současné době jsme při hodnocení programu zacházení strhávání hodnotícím obdobím podle typu věznice. Proč nepřizpůsobit standardizovaný program zacházení délce výkonu trestu (minimálně od nástupu do data žádosti o podmíněné propuštění) a našim možnostem?

Proč by se měl odsouzený účastnit programu denně, intenzivně? Motivace je otázka k širší diskusi. Ideálem by asi mělo být, aby volba plnění nabídnutého programu zacházení nebyla podmiňována motivací např. v rámci vnitřního režimu, diferenciací či jinými výhodami.

Mělo by tedy v přeneseném slova smyslu jít o přirozené a vlastní rozhodnutí odsouzeného jako dospělé osoby. Nejsem si ale jist, zda v praxi dokážeme od sebe oddělit právě tyto dvě složky motivace, tj. navenek orientovanou snahu o získání výhod a vnitřní, přirozenou snahu o práci na sobě. Námitkou může být ve spojitosti s motivy to, že každý odsouzený bude chtít absolvovat standardizovaný a individuální program zacházení, aby mohla být jeho snaha po změně v této oblasti dobře hodnocena, a měl tak šanci na úspěch při rozhodování o podmíněném propuštění či přeřazení do věznice jiného typu. Není jistě snadné prokázat někomu, že jeho úmysl je účelový, ale program zacházení se dá postavit tak, aby tyto případy eliminoval.⁴³

⁴³ Beránek, L. Programy zacházení. České vězeňství, 2006, č. 6

7. Věznice pro odsouzené ženy

8.1 Ženská věznice v Řepích

Vzniku trestnice v Řepích předcházelo přemístění trestanek z dřívějších nevhodných budov v Praze do trestnice na Hradčanech. Rakouská vláda se rozhodla povolát do této věznice řeholní sestry Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Od 1. listopadu 1854 byl dozor nad trestankami v trestnici na Hradčanech plně předán sestřím kongregace. V této době zde bylo umístěno okolo 350 žen.

Po úpravě na trestnici bylo v Řepích 11 pracovních sálů, 22 nocležen, 8 cel pro disciplinární tresty, kostel a špitál s 24 lůžky. Až do první světové války zde byly umísťovány ženy z Čech, jejichž trest přesahoval jeden rok a byly starší 24 let. Tresty byly ukládány hlavně za krádeže, podvody, vraždy i jiné zločiny, vykonávaly se zde i tresty doživotního žaláře. Pro ženy mladší 24 let byla určena polepšovna a trestnice v Mikulově. Roku 1855 byla ještě zřízena pro ženy trestnice a nápravný ústav ve Valašském Meziříčí.

V roce 1888 bylo v trestnici 307 žen, z toho dvě třetiny žen české národnosti a jedna třetina německé. Sociální složení odpovídalo tehdejším hospodářským poměrům. Vedle žen z domácnosti tu byly ve větším počtu dělnice. Kolem 10 % žen připadalo na služebné a stejné procento i na domácí švadleny. Výjimku tvořily dle dochovaných materiálů ženy se vzděláním vyšším než základním, i když v některých údobích se jejich počet pohyboval okolo 10 %. Již v minulém století byly ženy v tehdejších ústavech výkonu trestu rozděleny do oddělení podle předchozího života a podle mravních vlastností. Prvovězněné byly přísně odděleny od recidivistek a pachatelek ze zvyku, dále byly odděleny mladistvé a mravně méně narušené od starších a deprivovaných.

Trestanky povinně pracovaly, problémy se zajišťováním práce pro ně nebyly. Prvotrestanky a jiné „spolehlivé“ ženy byly zařazeny do práce mimo trestnici, zemědělské práce v zahradě nebo ústavním hospodářství. V doprovodu dozorce nebo

sestry chodily pracovat na pole náležející k trestnici nebo pomáhaly v práci místním sedlákům a zahradníkům. Uvnitř trestnice pracovaly v prádelně, kuchyni a pekárně. Dále zde byly dílny, kde se šilo dámské prádlo, pletařská dílna, žehlárna, pletení sítí a rohoží a pletení košíků. A jak byly hodnoceny pracovní výkony žen někdejším personálem: „Pracovní výkony trestanek jsou celkem dobré. Různosti povah projevují se ovšem i zde. Některé se vrhají do práce přímo vášnivě, jiná se poddává náklonnosti k pohodlí a musí býti stále pobízena. Všechny zdravé ženy zde musí pracovat!“

Významnou roli v trestnici hrála náboženská výchova. Den začínal a končil modlitbou, ženy se účastnily bohoslužeb, některé i zpívaly v kostelním sboru. Na bohoslužbách se stýkaly se ženami, které pracovaly na jiných dílnách. Rovněž i další vzdělávání bylo možné, zvláště zdokonalování ve čtení a psaní. Zájem trestanek o vzdělávání byl však malý.

O důležitosti výchovného působení na trestanky jako nezanedbatelného cíle výkonu trestu byl přesvědčen i ředitel Jenger, který spravoval ústav 15 let po první světové válce. Sám kladl důraz na styk s trestankami, zastával názor, že vhodné slovo ve vhodnou chvíli, ať pochází od řeholní sestry nebo od dozorce, má zpravidla větší účinnost než organizovaný proslov. Za jeho působení se prý trestanky nemusely obávat zvlů a nespravedlností. Kladl důraz i na praktickou výchovu – učení čtení a psaní. Výchovné působení na ženy se tady určitě stalo nezanedbatelnou složkou během jejich pobytu v trestnici. Tam, kde se minulo účinkem, nastupovaly disciplinární tresty, které byly například v roce 1945 použity ve 23 případech.

Je zcela jisté, že ve srovnání s jinými podobnými vězeňskými zařízeními zde panovaly téměř idylické poměry. To se týkalo prostor určených pro ubytování i práci trestanek i citlivého přístupu personálu a taktu. To nebylo v trestnicích té doby zdaleka obvyklé a trestnice v Řepích v tomto zcela jistě překonala o mnoho let svou dobu. Svědčí o tom, kromě jiného, že se zde počet úmrtí vězňů pohyboval maximálně do pěti případů ročně.

Časem se zde upustilo i od nošení ústavního oblečení a od hladké úpravy vlasů. Život zde byl ale jinak samozřejmě jednotvárný. Režim dne začínal v pět hodin ráno vstáváním a bohoslužbou. Poté byla snídaně a začalo se pracovat. Oběd byl od půl dvanácté a poté polední klid do jedné hodiny. Do pěti hodin odpoledne se opět pracovalo a po práci následovala hodinová procházka po dvoře, v neděli dvouhodinová.

S volným pohybem na tom byly lépe prvotrestanky, které mohly ve svém osobním volnu hrát různé míčové hry pod dozorem řeholních sester. Večeře byla po vycházce a do půl osmé měly ženy osobní volno. V osm hodin večer musely ulehnout a být již v klidu.⁴⁴

Do oddělení výkonu trestu jsou zařazovány odsouzené, které mají soudem nařízen výkon trestu ve věznici typu s dohledem a s dozorem. S odsouzenými pracují jen občanští zaměstnanci, je to prostředí bez mříží, nejsou zde typické vězeňské cely, ale ložnice, které jsou velmi příjemně zařízeny. Oddělení disponuje celkem 10 ložnicemi, maximální kapacita ložnice je 6 lůžek. Celková kapacita je 56 míst. Členové komise rozhodují o samotném příjmu odsouzených žen nabízených z Věznice Světlá nad Sázavou a Opava. Posuzuje se profil odsouzené, spáchaný trestní čin, délka trestu a možnost pracovního uplatnění. V oddělení výkonu trestu v Řepích byla zřízena bezdrogová zóna, je možné přijmout ženy, u kterých byla zjištěna závislost na alkoholu či drogách, ale pouze z předpokladu jejich masivní motivace k abstinenci.

Specifika program zacházení

- Pracovní aktivity :

Pokud je adaptace odsouzené bezproblémová, je ji udělen volný pohyb a je zařazena na nestřežené pracoviště. Většinou se jedná o Domov sv.Karla Boromejského, kde vykonává pomocné a úklidové práce, Zotavovně Vězeňské služby a Úřad m.č. Praha 17, dále pak kuchyni, denním stacionáři a prádelně.

Vzdělávací aktivity :

Tradičně se dvakrát v roce koná Sanitářský kurz sv. Zdislavy z Lemberka- obor všeobecný sanitář.Kurz trvá tři až čtyři měsíce. Odsouzeným je po ukončení kurzu vydáno osvědčení vystavené Ministerstvem zdravotnictví. Velký zájem je o rekvalifikační kurzy- Vazba a aranžování květin a Masér pro sportovní a rekondiční masáže.

Speciální výchovné aktivity :

Tato oblast je zastoupena sociálně právním poradenstvím a sociálně psychologickými hrami.

Zájmové aktivity :

⁴⁴ Kocanda,M. Výkon trestu odsouzených matek s dětmi v ČR.Rigorózní práce.2007

V nabídce je v průměru 24 aktivit, z nichž je převážná část zájmových- př. Literární kroužek, hra na klavír, kroužek sociální tolerance, sportovní, zahrádkářský, pletení, šití vaření, výtvarný apod.

Oblast utváření vnějších vztahů :

Zde je snaha podporovat kontakty odsouzených s její rodinou a přáteli. Pokud jsou vztahy narušeny, je zde zejména sociální pracovnice, která pomáhá vytvořit opět vztah založený na důvěře.

8.2. Charakteristika Věznice Světlá nad Sázavou

Koncem ledna 2000 proběhlo jednání Generálního ředitelství vězeňské služby České republiky a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, který spravoval areál, jenž do té doby sloužil jako škola v přírodě. Začalo se oficiálně jednat o možnosti vzniku nové věznice ve Světlé nad Sázavou. Zastupitelstvo tohoto města s návrhem otevření věznice souhlasilo, neboť by se využil tento objekt a také by se snížila nezaměstnanost v okrese. Nařízením ministra spravedlnosti č. 3/2000 byla pak zřízena Věznice Světlá nad Sázavou. Toto nařízení nabylo účinnosti dnem 1.3.2000.⁴⁵

Věznice Světlá nad Sázavou je nejmladší ženská věznice v České republice a je určena k výkonu trestu odnětí svobody žen. Prvními klienty nebyly odsouzené ženy, ale muži, kteří se podíleli na rekonstrukci. V listopadu roku 2000 bylo do světelské věznice eskortováno prvních 70 odsouzených žen v dozoru. Současná kapacita věznice je 200 míst a je organizačně dle profilace věznice naplněna. I nadále probíhá celková rekonstrukce a do budoucna se počítá s naplněním věznice do výše 400 odsouzených žen. Věznice Světlá nad Sázavou tak bude jednou z největších ženských věznic v České republice z hlediska kapacity odsouzených žen.

Věznice, na základě své charakteristiky, byla zařazena mezi vězeňská zařízení kategorie s tzv. ostrahou. Včetně oddělení s ostrahou pro odsouzené ženy zde bylo zřízeno oddělení s dozorem. Od 1.10.2002 zde bylo nově zřízeno z rozhodnutí Generálního ředitelství vězeňské služby specializované oddělení pro odsouzené matky nezletilých dětí. Postupem času má být zřízeno nástupní a výstupní oddělení a krizové oddělení. Ve výkonu trestu odnětí svobody je 17% odsouzených žen recidivistek,

⁴⁵ Bajcura, L. Věznice ve Světlé nad Sázavou před otevřením. České vězeňství, 2000, č.2, s.3.

ostatní vykonávají trest poprvé. Průměrný věk odsouzených žen je 33 let. Nejčastěji si ženy odpykávají tresty za spáchaní trestných činů dle § 247, §250, §213, tj. krádeže, podvodu a zanedbání povinné výživy. Nejdelším trestem je patnáctiletý a nejkratší bývají proměny alternativních trestů – 3, respektive 4 měsíce. Odsouzené ženy nejvíce využívají možnost zkrácení trestu podáním žádosti o milost či žádosti o udělení podmíněčného propuštění.

Na realizaci účelu výkonu trestu se zaměřením na program zacházení se podílí výchovní pracovníci oddělení výkonu trestu, což je zakotveno v Nařízení generálního ředitele č. 39/2000. Ve věznici Světlá nad Sázavou působí na odsouzené tým výchovných pracovníků ve složení:

- 4 speciální pedagogové,
- 2 psychologové,
- 3 sociální pracovníci,
- 16 vychovatelů,
- 2 vychovatelé – terapeuti,
- 2 pedagogové volného času,
- 1 vedoucí ŠVS (školicího vzdělávacího střediska),
- 3 učitelé

Garanty programů zacházení jsou především speciální pedagogové, kteří u svěřených odsouzených zajišťují odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciaci. Největší podíl na počtu řízených přímých aktivit (týdně) mají vychovatelé a lektoři instruktoři, jejichž hlavní pracovní obsahovou náplní je vedení jednotlivých činností s vězni v rámci programu zacházení . Tyto úkoly vychází z NGR č. 39/2000, kterým se stanoví úkoly občanských pracovníků a příslušníků Vězeňské služby ČR při zabezpečování výkonu trestu odnětí svobody.

Ve čl. 1 odst. 1 jsou stanovené společné úkoly pracovníků výkonu trestu : „Všichni zaměstnanci zařazení k výkonu služby nebo práce v oddělení výkonu trestu především realizují svou hlavní (základní) funkci a obsah práce, to je podíl na komplexním zacházení s odsouzenými, včetně jeho nezbytné obsahové, technické a organizační přípravy.“⁴⁶

⁴⁶ Nařízení GR VS ČR č. 39/2000. GRVS ČR, Praha 2000, s.3., č.1.

Speciální oddělení pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen

Nástupní oddělení	42 míst: 24 míst pro dozor a 18 míst pro ostrahu
Specializované oddělení pro výkon trestu trvale pracovní nezařaditelných	50 míst: 25 pro kategorii dozor, 25 pro ostrahu
Bezdrogová zóna	15 míst
Krizové oddělení	10 míst
Výstupní oddělení	50 míst: 25 míst pro dozor a 25 míst pro ostrahu

K 15. 2. 2008 je ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Světlá nad Sázavou umístěno 535 odsouzených žen. Z toho 176 v ostraze, 348 v dozoru, v dohledu není k tomuto datu žádná odsouzená, 11 odsouzených na specializovaném oddělení pro matky s dětmi.

Specifika programů zacházení

Pracovní aktivity:

S postupným rozvojem věznice a jejím zaplněním odsouzenými ženami je snaha zaměstnat co největší počet žen, což ostatně vyplývá i z úkolů daných věznicím ze strany GŘ.

Ženy, které jsou zaměstnány v rámci vnitřní režie věznice, pracují v kuchyni, skladu, v údržbě, jako uklízečky, po jedné odsouzené se věnují činnostem školnice a knihovnice. Odsouzené pracují u soukromé firmy Pleas (balení textilních výrobků), balí drátěnky na nádobí ve firmě Sito. Tyto firmy jsou soukromými subjekty, které mají pracoviště zřízené ve vnitřních prostorách věznice. Největší počet odsouzených zaměstnává firma LION Products (balení bonbónů a dárkových předmětů). V tomto případě se jedná o nestřežené pracoviště mimo věznici. Odsouzené jsou pod dohledem

příslušníka vězeňské služby, ale nestřeženost znamená, že jsou mimo zdi věznice a příslušník není ozbrojen.

Vzdělávací aktivity:

Tato oblast programů zacházení je realizována v kurzech organizovaných školským vzdělávacím střediskem⁴⁷ ve věznici, nebo v rámci kroužků a kurzů organizovaných oddělením výkonu trestu a vazby. Věznice nabízí odsouzeným prostřednictvím distančního studia také možnost získat středoškolské či vysokoškolské vzdělání.

Na ŠVS je veden kurz pro negramotné, který je předstupněm pro studium kurzu základní školy. Vstupní znalosti drtivé většiny účastnic kurzu základní školy se pohybují na úrovni 1. a 2. třídy základní školy. Tento kurz v rozsahu učiva 1.- 5. třídy je realizován denně. Celkový počet hodin kurzu ZŠ je 21 hodin, což umožňuje zařazení odsouzených do tzv. terapeutického programu, kdy jsou odsouzené postaveny na úroveň pracujících. Třídu je obvykle nutné dělit na 2-3 skupiny na základě kritéria vstupních nebo získaných znalostí, které jsou na hranici gramotnosti.

Dalším stupněm vzdělávání v ŠVS jsou: Kurz praktické rodinné školy, záuční kurz výroby konfekce, Základy obsluhy práce na PC (začátečníci, resp. pokročilí), záuční kurz vaření. Po dokončení kurzů odsouzené získají osvědčení o absolvování, ze kterého není patrné, že jej získaly ve výkonu trestu.

Kromě těchto dlouhodobých programů organizuje ŠVS také průběžné vzdělávací kurzy, kterými jsou: Český jazyk pro negramotné s krátkodobými tresty, Základy kuchařských prací, Kreativní psaní, Základy němčiny, Základy angličtiny, Čeština pro cizince, Kurz právního minima a Kurz právního minima pro cizince.⁴⁸

Speciálně výchovné aktivity:

Tento program poskytuje individuální sociálně právní poradenství, zejména skupinový program Parole – Zastav se, zamysli se a změň se. Tento program je založen na působení dynamiky skupiny a vzájemné interakce s druhými členy skupiny.

⁴⁷ dále jen ŠVS

⁴⁸ Kozlík, M. Vliv pobytu prvovězňených žen ve výkonu trestu odnětí svobody na jejich očekávání od penitenciárních intervencí. Brno: Masarykova univerzita, diplomová práce, 2008, s. 50

Další nabídku tvoří činnosti v rámci arteterapie, dramaterapie, muzikoterapie, ergoterapie, pohybové terapie, sociálně-psychologického tréninku.

Zájmové aktivity:

Jedná se o různé sportovní aktivity (aerobik, posilování, stolní tenis, kondiční cvičení, míčové hry atd.), ruční práce (keramika, aranžování, pletení, vyšívání, atd.), hudební a literární kroužek, videokroužek, zahradnický, zeměpisný, výtvarný, akvaristický.

8.2.1 Projekt Parole

Projekt Parole- „ Zastav se, zamysli se, změň se“ je pilotním projektem Transition Facility Twinning Projekt – ředitelství Probační a mediační služby ČR a Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, převzatého z Velké Británie. Zpracován byl na naše podmínky týmem pracovníků vězeňské služby a pracovníky PMS. Projekt byl zkušebně zaveden od ledna roku 2006 ve třech střediscích PMS⁴⁹ (Praha, Plzeň, Zlín) a třech věznicích (Jiřice, Kuřim a Světlá nad Sázavou).

Cílem projektu je zvýšit efektivitu systému podmíněného propuštění s dohledem, tzv. Parole a to tak , aby bylo podmíněně propuštěno více pachatelů a zároveň se snížilo riziko opakování trestné činnosti. Podstatou tohoto pilotního programu je snaha docílit u klientů v rámci skupinových sezení změny náhledu na páchaní trestné činnosti, nácvik sociálních dovedností pro řešení problémů souvisejících s trestnou činností za podpory alternativního a kauzálního myšlení a vytváření strategií pro nepáchání další trestné činnosti.

Celý program je pevně strukturován dle pracovního manuálu do 11 sezení. Každé setkání se skupinou trvá vždy 2 hodiny a zajišťují ho současně 2 lektoři. Lektoři z jednotlivých věznic a středisek PMS aktivně spolupracovali na dílčích úpravách pracovního manuálu pro české poměry. V této fázi bylo velmi podstatné dospět ke shodě v úpravách tak, aby vyhovovala současně požadavkům vězeňské služby i PMS. Lektoři sehráli svou úlohu i při tvorbě pracovních formulářů, jenž mají sloužit pro výběr

⁴⁹ PMS – užívaná zkratka pro Probační a mediační službu. Je státní institucí, která působí od 1.1.2001 v oblasti trestní justice.

klientů, ke zpracování průběžných vyhodnocení jednotlivých sezení a závěrečné zprávy po ukončení programu. Program je určen jednak pro klienty, kteří byli opakovaně soudně trestáni a jsou motivováni pro eventuální podmíněné propuštění s dohledem, druhou část klientů tvoří již podmíněně propuštění klienti, kteří byli do programu zapojeni v rámci probačního dohledu.

Současná praxe i záměr projektu spíše potvrzuje, jak je důležité zachovat a dále rozvíjet vzájemnou spolupráci mezi VS ČR a PMS z hlediska přímé práce s klienty, jak je tomu běžné v dalších zemích Evropské unie. Obě složky sehrávají nezastupitelnou úlohu v reedukaci klientů z pohledu etopedie.

Věznice Světlá nad Sázavou je jednou ze tří pilotních věznic, kde je projekt „Zastav se, zamysli se a změň se“ realizován. Během 11 sezení působí trenérky na odsouzené tak, aby si vytvořily náhled na své individuální vzorce trestného jednání v rámci své kriminální historie. Učí se pojmenovat problémy, které nejvíce souvisejí s jejich trestnou činností, a zároveň se snaží vštěpit odsouzeným přesvědčení, že trestný činnost je problém, který lze řešit a že se pro jejich život nevyplácí. Každá členka skupiny by měla provést vlastní hodnocení svého rizika recidivy a faktorů, které u ní startují kriminální chování a v konečném důsledku trest odnětí svobody. Trenérky napomáhají odsouzeným stanovit si osobní cíle a učí je, jak může sebeřízení a sebeovládání ovlivnit motivaci ke změně. Předpokladem je sebepoznání a kritický pohled na sebe. Ten mnohdy nebývá příjemný a povzbuzující, je ale podmínkou a dorazem k možným změnám. Po absolvování programu ženy pochopí, že se dá na problém nahlížet z různých úhlů pohledu, že problémy lze řešit různými způsoby. Dokážou si představit důsledky svého chování. Dříve tak uvažovat nedovedly. Žily okamžikem a možnými následky se nezabývaly. U žen, které prošly programem, se podařilo zmírnit či dokonce změnit některé projevy jejich chování. Vzájemné spory řeší přijatelnějším, méně impulzivnějším způsobem. Dalším velmi významným dopadem programu je to, že pomáhá ženám napravovat dlouhodobé problémy ve vztazích s jejich blízkými. Nejdříve se odsouzené učí najít cestu k sobě samým a pak i ke svým blízkým. Uvědomují si důležitost co nejčastějších a nejpestřejších kontaktů s dětmi, nutnost udržovat a posilovat s nimi vzájemnou vazbu.⁵⁰

⁵⁰ Hodná, E. Zastav se, zamysli se, změň se. České vězeňství. 2008. č. 1. s. 29

Kritéria pro výběr klientů do skupiny

Klient by měl být:

- žadatel o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody,
- motivovaný k účasti v programu,
- pachatel opakované trestné činnosti,
- schopný porozumět základním instrukcím, informacím a jednoduchému textu.

Klient by neměl být:

- duševně nemocný v akutním, neošetřeném stavu,
- klient nacházející se v krizové životní situaci,
- agresivní klient,
- akutně závislý klient.

Průběh sezení

1. tzv. „Ledolamka“ – pozdravení, prvotní oťukávání
2. shrnutí předchozího sezení a názory, které odsouzené napadly v době mezi sezeními
3. cvičení na zaměření cíle, změna chování
4. řešení problémů, vyhodnocení cílů.

8.3 Charakteristika Věznice Opava

Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence se nachází v Moravskoslezském kraji. Je situována do dvou budov se samostatnou historií. První, na Olomoucké ulici, vznikla jako součást justičního paláce a byla uvedena do provozu v roce 1888, druhý objekt na Krnovské ulici, rovněž z předminulého století, patřil původně armádě. Dnem 1.1.2009 svým nařízením č.6/2008 ministr spravedlnosti zrušil Věznici Opava a zřídil Věznici a ústav pro výkon zabezpečovací detence se sídlem v Opavě. Od roku 1999 je v provozu specializované oddělení pro léčbu odsouzených žen závislých na drogách, alkoholu a patologického hráčství. Oddělení bylo v červnu 2004 rozšířeno o výkon ochranného léčení protialkoholního a patologického hráčství pro odsouzené muže. Koncem ledna 2005 byla v objektu Krnovská zřízena bezdrogová zóna pro muže s dozorem. V současné době vykonávají v opavské věznici trest odnětí svobody mladiství odsouzení muži, dospělí muži v kategorii s dozorem a odsouzené

ženy všech kategorií. Celková kapacita věznice je 450 míst, 247 pro odsouzené ženy a 203 pro muže.

Od konce 16. století byli provinilci trestáni v městské šatlavě umístěné ve sklepení radnice. Městská věznice pro všechny trestance s výjimkou nejtěžších zločinců byla zřízena až v roce 1739 na Masařské ulici. Její prostor se postupně zvětšoval o další objekty, ale bylo to stále provizorní řešení ve městě, které bylo metropolí Slezska. Historie opavské věznice se začala psát od 31. prosince 1888 a její areál tvořila kromě vězeňské budovy i vězeňská nemocnice a skladiště, původně projektované jako hasičský depot včetně oddělené umrlčí komory.

Věznice nebyla trestnicí a odsouzení si v ní odpykávali tresty většinou do jednoho a maximálně do tří let, tedy za krádeže, zpronevěru, podvod, spoluvinu při loupeži nebo za násilné smilstvo. Domácí řád zahrnoval mimo jiné povinné školní vyučování a bohoslužby pro mladistvé odsouzence do 18 let. K zapovězeným předmětům patřily kromě nožů například také karty, hrací kostky, sirky, dýmky nebo peníze. Odsouzení mívali letní budíček v 6 a večerku ve 20.30 hodin. V zimě vstávali v 7 a lehali si v 19.30 hodin.

Dozorci chodili ve službě ve stejnokroji a vězněným důsledně vykali. Jako osobní zbraň nosili šavli, ale ve službě mohli být ozbrojeni i střelnou zbraní. Oženit se mohli jen se svolením představeného, kterým byl prezident soudu nebo ředitel věznice. Měli nárok na čtrnáctidenní dovolenou v kalendářním roce, na ubytování ve služebním traktu věznice a nesměli být členy žádné politické strany. Dozorkyně přicházely do věznice až na počátku 20. století a musely být bezdětné. Provdání nebo otěhotnění bylo důvodem k rozvázání služebního poměru. Zájemkyně nesměly mít méně než 24 a víc než 30 let a nesměly být také v příbuzenském poměru k úředníkům nebo dozorcům ve věznici, kde měly pracovat. Dozorkyně měly rovněž nárok na čtrnáctidenní dovolenou a odsouzeným vykaly. Jako služební zbraň používaly gumový obušek, který však směly užít jen v případě sebeobrany. Za první republiky bylo dozorkyň málo a při osobních prohlídkách odsouzených žen vypomáhaly manželky dozorců nebo „spolehlivé trestanky“.

Pracovní povinnost se vztahovala pouze na už odsouzené pachatele trestných činů, kdežto vyšetřovanci a političtí vězni pracovat nemuseli. Někteří trestanci byli zaměstnáni ve vězeňské kuchyni, pekárně, zahradě a v dalších pomocných pracích souvisejících s chodem věznice. Jiní pracovali v řemeslnických dílnách a jejich výrobky

sloužily pro potřeby justičních nebo vojenských zaměstnanců. Starší, nemocní nebo jinak nemohoucí odsouzení drali peří, lepili sáčky a navlékali korálky, venkovní práce bývaly určeny mladším trestancům z venkova. V opavské věznici vykonávali odsouzení nejdříve jen režijní práce, později lepili sáčky a drali peří. Od roku 1919 jim přibýly opravy vojenských pytlů i látání vojenského prádla. Při praní bylo zakázáno používání žiravin, vodního skla, bělicích prostředků nebo ostrých kartáčů. Řemeslnické dílny přibýly ve věznici do roku 1929 a v dalším roce ještě litografická dílna s písárnou.

Klasickými potravinami ve věznici byl chléb, káva z náhražky, polévka, brambory a luštěniny. Pátek byl dnem přísného půstu. Od roku 1921 byl zaveden jednotný vězeňský jídelníček, ve kterém se pokrm v týdnu nesměl opakovat. Správce věznice musel jídlo denně ochutnávat a porce namátkově vážit. Maso bylo jen dvakrát týdně v poledne a navíc také 1. května, 28. října, na Boží hod vánoční, velikonoční a svatodušní. Pětkrát týdně měli maso jen těžce pracující vězni, kojící matky a nemocní tuberkulózou. Jídelníček byl rozšířen ve 30. letech minulého století.

Od roku 1939 byla kapacita opavské věznice postupně rozšířena na 340 osob. Část cel byla vyčleněna pro potřeby gestapa, Zvláštního soudu a Úředního soudu. Odsouzení byli kromě běžné práce ve věznici nasazováni v továrnách a v lomech. Při osvobozovacích bojích nebyl objekt věznice výrazněji poškozen a po válce do něj přicházeli odsouzení za kolaboraci, zradu nebo za členství v říšskoněmeckých organizacích. V letech 1945 až 1948 bylo v Opavě zahájeno řízení za tyto skutky ve zhruba 2 260 případech. Věznice byla kapacitně přetížená a scházeli dozorcí. Na vězeňském dvoře bylo v letech 1946 až 1948 oběšeno patnáct lidí odsouzených opavským Mimořádným lidovým soudem. Už v květnu 1949 byly ve věznici rezervovány cely pro Státní bezpečnost.

Z kasáren na Krnovské ulici vznikla po válce vojenská věznice, jejíž prostory od roku 1953 obsadili věznění technici. V 60. letech minulého století byla věznice na Olomoucké ulici určena odsouzeným ženám nejtěžší kategorie a věznice na Krnovské ulici sloužila do roku 1969 pro mužské vězně. Nejznámějším opavským vězněm se stal bývalý ministr vnitra a předseda vlády Rudolf Barák. Odsouzen byl za sabotáž a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví na 15 let. Muži pak byli vystřídáni mladistvými a opavská věznice se stala jediným nápravným ústavem pro mladistvé vězně na Moravě a druhým v republice. To přineslo zvýšené nároky na odborné vysokoškolské vzdělání personálu. Opavská věznice však byla už tehdy pozitivně vyhlášena po celé republice a z nabídek na zaměstnání si mohla vybírat. Navázala i

řadu externích kontaktů hlavně s Psychiatrickou léčebnou, se školskými zařízeními i s dalšími organizacemi.

Specifika programů zacházení

Pracovní aktivity:

Průměrnou celoroční zaměstnaností odsouzených mezi 60-70%, patří opavská věznice trvale mezi nejlepší. Mimo vnitřního provozu, kde je zaměstnáno 60 odsouzených, pracují také na venkovních pracovištích převážně nestřežených. Spolupráce vznikla s Ústavem sociální péče Marianum, kde odsouzené ženy pomáhají těžce mentálně postiženým osobám.

Vzdělávací aktivity:

Ve věznici je školské vzdělávací středisko s dlouholetou tradicí, kde si mohou mladiství buď doplnit základní vzdělání, nebo se vyučit v oboru elektrotechnická výroba. Odsouzení muži i ženy mohou také získat kvalifikaci např. v kurzech zámečnické práce, výpočetní technika, provoz společného stravování, praktický rodinná škola. Ročně projde ŠVS průměrně na 110 mladistvých i dospělých mužů a žen.

Speciálně výchovné aktivity:

Odsouzené ženy se mohou zapojit do speciálně-výchovných postupů zahrnující terapii, relaxaci a skupinové setkání.

Zájmové aktivity:

Jednoznačně převažují sportovní aktivity, dále je zde nabídka ručních prací (šití, pletení, vyšívání). Na specializovaném oddělení je oblíbená práce v keramické

9. Specializované oddělení

V současné době jsou zřízeny čtyři druhy specializovaných oddělení v jednotlivých typech věznic, a to pro odsouzené trvale pracovně nezařaditelné, pro odsouzené matky, kterým je umožněno vykonávat trest společně s jejich dětmi zpravidla do 3 let věku, dále specializovaná oddělení pro výkon ochranného léčení – protialkoholního, protitoxikomanického, sexuologického, psychiatrického, patologického hráčství a v neposlední řadě specializovaná oddělení pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování s mentální retardací a s poruchou osobnosti způsobenou užíváním návykových a psychotropních látek.

V těchto odděleních jsou realizovány programy zacházení, které snesou nejpřísnější měřítko a jsou přinejmenším plně srovnatelné s praxí ve vězeňství ve vyspělých evropských demokratických státech. Různorodost programů zacházení je dána tím, jaké konkrétní skupiny odsouzených jsou do jednotlivých věznic zařazovány a jaké specializovaná oddělení jsou v nich zřizována samozřejmě s ohledem na přítomnost erudovaných odborných zaměstnanců.

Důležité je, aby odborné zacházení s odsouzenými během výkonu trestu odnětí svobody. Právě proto například u odsouzených s drogovou závislostí spolupracuje vězeňská služba s celou řadou nestátních neziskových organizací.⁵²

Nástupní oddělení

Po umístění odsouzených do konkrétní věznice je přijímá odborná komise. V průběhu pobytu v nástupním oddělení provádějí odborní zaměstnanci oddělení výkonu trestu se všemi odsouzenými pohovory pro zpracování komplexní zprávy o odsouzených. Na základě získaných a ověřených informací je sestaven program zacházení, který odsouzení stvrzují svým podpisem a stává se pro ně závazným.

⁵¹ www.opava.vscr.cz

⁵² Hospodka, M. Specializovaná oddělení. České vězeňství. 2006.č.5.s.8

Výstupní oddělení

Výstupní oddělení jsou ve věznicích zřízena pro odsouzené, kteří se v rámci důležité fáze před očekávaným skončením výkonu trestu nebo trestního opatření potřebují intenzivněji připravovat na život na svobodě. Odsouzení se do oddělení umísťují zpravidla 6 měsíců před očekávaným skončením výkonu trestu, ale i před eventuálním podmíněným propuštěním. Zejména se to týká odsouzených s dlouhodobými tresty, u nichž je vzhledem k jejich dosavadnímu průběhu výkonu trestu pravděpodobné, že budou soudem podmíněně propuštěni.

Krizové oddělení

Účelem krizového oddělení je poskytnout odsouzeným pomoc potřebnou pro odeznění krizového stavu. Je zřízeno pro dočasný pobyt odsouzených, u kterých jsou zaznamenány symptomy krizového stavů. Do krizového oddělení lze dočasně umístit odsouzené, u nichž je aktuální umístění mezi ostatní odsouzené z objektivních důvodů psychicky ohrožující. Rozhodnutí o umístění do KO není podmíněno souhlasem odsouzených. Je zřizováno v oddělené části věznice jako oddělení nebo cela podle příslušné kapacity věznice s náležitým vybavením.

Bezdrogová zóna

Účelem umísťování odsouzených do bezdrogové zóny je zamezit odsouzeným kontakt s návykovými látkami a snížit zdravotní a sociální rizika jejich závislosti, dále motivovat odsouzené ke změně dosavadního chování a postojů a napomáhat tím k jejich všestrannému rozvoji.

Speciální oddělení pro odsouzené matky s dětmi

V případech hodných zvláštního zřetele, jestliže takový postup umožňují podmínky ve věznicích a osobnostní předpoklady odsouzené ženy, může být odsouzené ženě na její žádost povoleno, aby ve výkonu trestu měla u sebe a starala se o své dítě zpravidla do 3 let jeho věku, pokud takové dítě nebylo soudem svěřeno do výchovy jiné osoby. Před rozhodnutím si ředitel věznice vyžádá posouzení lékaře a klinického psychologa a orgánu sociálně právní ochrany dětí, zda je takový postup ve prospěch dítěte.⁵³

⁵³ Zákon č. 169/1999 O výkonu trestu odnětí svobody

10. Specializované oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí

Od 1. října 2002 byl ve věznici Světlá nad Sázavou zahájen provoz specializovaného oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí. Otevření oddělení předcházela rozsáhlá rekonstrukce místností, které musí vyhovovat nejen náročným stavebně technickým a hygienickým normám, ale i bezpečnostním kritériím. Odsouzené matky s dětmi využívají ložnice s umyvadlem, kuchyňku pro přípravu mléčné stravy, kuchyňku pro přípravu dětské stravy, umývárnu, prádelnu, společnou hernu pro děti a kulturní místnost. K dispozici je dětské hřiště s pískovištěm, houpačkami a prolézačkami.

Oddělení je určeno pro odsouzené ženy – matky, zařazené k výkonu trestu do věznice s dohledem, dozorem a ostrahou a jejich děti od jednoho do tří let. Výjimečně, v zájmu zachování sourozeneckých vazeb, může být pobyt povolen do dovršení věku pěti let dítěte.

V současné době je zaveden tzv. „zkušební provoz“ pro 4 odsouzené ženy – matky. Plánovaná kapacita oddělení po dokončení dalších rekonstrukčních prací je 15 odsouzených žen – matek. S otevřením tohoto oddělení, které je první tohoto typu v České republice, se naskýtá otázka : „Vězni se tedy i děti?“

Ovšem, že ne. Vězeňská služba nevězní děti. Vězeňství poskytuje společnosti sociální službu, vytváří důstojné podmínky pro specifický pobyt dítěte u matky. Společnost, prostřednictvím Zákona o výkonu trestu, umožnila nepřetržení vazeb matka – dítě. Odloučení dítěte od matky a jeho umístění v ústavní péči také nemá optimálním řešením. To, že se žena ocitne ve vězení, nemusí současně znamenat, že je špatná matka.

Specializované oddělení pro matky s dětmi se zřizuje v souladu s ustanovením § 67 Zákona č. 169/99 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Bližší podrobnosti pro výkon

trestu odnětí svobody matek nezletilých dětí ve Věznici Světlá nad Sázavou je stanovena Metodický list č. 6/ 2002 ředitele odboru výkonu vazby a trestu a ředitelky ekonomického odboru. Veškeré prostředky pro dítě zajišťují ve věznici matka z vlastních prostředků, sociální dávky a výživné budou použity ve prospěch dítěte. Odsouzené mají zvláštní režim, který je stanoven ve Vnitřním řádě věznice, jejichž prvořadým úkolem je péče o dítě, jemuž každá sama vaří a pere, jakoby to musely dělat doma.

Jak říká ředitelka věznice ve Světlé nad Sázavou : „ Schválení zákona považuji za velké plus. Po nástupu k výkonu trestu se nenaruší vazba mezi matkou a dítětem a , což je podstatnější, se v ženě probudí mateřské cítění a upevní se její vztah k dítěti.“⁵⁴

Kritériem přijetí na oddělení podle koncepce specializovaného oddělení pro matky s dětmi je :

1. Žena před výkonem trestu nebyla omezena v rodičovské zodpovědnosti či nebyla její rodičovská zodpovědnost pozastavena a zároveň neexistuje vhodnější forma péče o dítě, kdy by dítě mohlo být svěřeno do výchovy jiné osoby.
2. Věk dítěte odpovídá stanovenému v Zákoně č. 169/1999 Sb.
3. Žena před výkonem trestu o dítě nebo předcházející děti řádně pečovala a po propuštění z výkonu trestu bude mít možnost seč o dítě nebo děti nadále starat.
4. Zdravotní a psychický stav umožňuje ženě o dítě pečovat (kontraindikace – závislost na drogách , alkoholu, psychické problémy, výrazně nízká mentální úroveň), tzn. Zdravotní stav matky neodůvodňuje obavu, že se po dobu výkonu trestu nebude schopna o dítě starat.
5. Trest odsouzené matce skončí zpravidla do dovršení 3 let věku dítěte, nejvýše do 5 let jeho věku.
6. Délka trestu matky je zpravidla delší než 6 měsíců.
7. Zařazení ženy k výkonu trestu do věznice s dohledem, dozorem nebo ostrahou.
8. Doloženost finančního zajištění nákladů, které vzniknou při uspokojování potřeb dítěte
9. Kladné stanovisko lékaře k umístění dítěte v oddělení pro matky s dětmi, dítě netrpí funkčními poruchami orgánů nebo není těžce zdravotně postižené a nevyžaduje stálou lékařskou péči.

⁵⁴ <http://www.vscr.cz/clanky/> 3.10.2002

10. Kladné stanovisko dětského psychologa k umístění dítěte v oddělení pro matky s dětmi.
11. Kladné stanovisko orgánu sociálně – právní ochrany dětí k umístění dítěte v oddělení
12. Existující zdravotní pojištění matky a dítěte.⁵⁵

Personální zajištění oddělení

Činnost oddělení je zajišťována zejména zaměstnanci věznice v rámci svého pracovního úvazku. Na chodu tohoto oddělení se podílí speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník (zajištění kontinuity dle z.č. 359/1999 Sb. o sociálně – právní ochraně dětí), dále vychovatel, dětská sestra, učitelka pro předškolní věk a pediatr. Na specializovaném oddělení pro matky s dětmi je zajištěna 24 hodinová služba formou kombinace směn výše uvedených pracovníků.

10.1 Program zacházení na oddělení pro matky nezletilých dětí

Péče o dítě, uspokojování jeho potřeb, výchova a vzdělávání, je hlavní a celodenní náplní činnosti odsouzené ženy.

Program zacházení s odsouzenými se člení na :

- a) pracovní aktivity
- b) vzdělávací aktivity
- c) speciálně výchovné aktivity
- d) zájmové aktivity
- e) oblast utváření vnějších vztahů⁵⁶

Ad.a) Pracovními aktivitami se rozumí zejména práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice, pracovní terapie, vedená odbornými zaměstnanci specializovaného oddělení a zaměstnávání matek dětí starších 3 let na vnitřních nebo vlastních pracovištích věznice a u cizích subjektů.

⁵⁵ Metodický list č.6/2002. GRVS ČR, Praha 2002 s.4, čl.7.

⁵⁶ Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou. 2002, čl.18.

Ad.b) Vzdělávání odsouzených žen – matek se týká zejména účastí na odborných seminářích z oblasti pediatrie, komplexní péče o dítě, zdravotního stylu a z oblasti sociálně právní.

Ad.c) Speciálně výchovnými aktivitami se rozumí individuální a skupinová speciálně pedagogická a psychologická působení zaměřená na mezilidské vztahy, vytváření společensky přijatelného chování, rozvoj vnímání potřeb druhých, posilování morálně volní složky osobnosti a sociálně právní poradenství – spolupráce s příslušným orgánem sociálně – právní ochrany dětí.

Ad.d) Zájmovými aktivitami se rozumí nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti, organizované a vedené kompetentními zaměstnanci. Jedná se zejména o aktivity zaměřené na rozvoj dovedností a schopností spojených s plněním mateřské role – např. kroužek vaření, šití, údržby prádla, ruční práce, cvičení žen s dětmi, hry zaměřené na zdravý rozvoj dítěte, ale i relaxace a cvičení pro ženy.

Ad.e) Za velice důležité je považována oblast utváření vnějších vztahů, především co se týče kontaktu s rodinou. Od specialistů se realizuje výchovně terapeutické působení za účelem vytváření a pěstování pozitivních vztahů v rodině. Odsouzená žena může využít možnosti uskutečnění návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby či opuštění věznice v souvislosti s návštěvou či programem zacházení jako motivačních faktorů. Pokud si odsouzená nezvolí některou z navržených alternativ programu zacházení, zúčastní se minimálního programu zacházení, jehož základ tvoří:

- pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzených
- vzdělávací aktivity spočívající v komplexní péči o dítě
- speciálně výchovné aktivity spočívající ve vytváření společensky přijatelného chování, vnímání potřeb druhých, posilování morálně volní složky osobnosti, sebeovládání
- zájmové aktivity spočívající ve cvičení žen s dětmi
- oblast utváření vnějších vztahů spočívající ve vytváření a pěstování pozitivních vztahů v rodině.

Programy zacházení se si odsouzené vybírají individuálně podle potřeb dítěte a vlastních zájmů. Tento program zacházení zpracovaný speciálními pedagogy schvaluje

ředitelka věznice nebo její zástupce. Programy zacházení se vyhodnocují v pravidelných intervalech dle jednotlivých typů věznic a projednávají se s odsouzenou, která se rovněž podílí na aktualizaci programu.

11. Výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen na Slovensku

11.1 Historie a současnost výkonu trestu odnětí svobody odsouzených žen

V minulosti vykonávaly odsouzené ženy na území Slovenska trest odnětí svobody ve více ústavech: v Želiezovcích, v Bratislavě- Petržalce a v Bratislavě- Mlýnské dolině. V těchto ústavech byly pro účel výkonu trestu žen nevyhovující podmínky, především ubytovací a hygienické. Proto bylo rozhodnuto o vybudování úplně nového ústavu v Trnavě. Začal se stavět koncem roku 1982 a odevzdaný byl do užívání v listopadu 1988. Ústav měl v té době plně postačující kapacitu 1100 míst při ubytovací ploše 3,5 metrů čtverečních na jednu odsouzenou a velkoryse řešené byly obslužné a volnočasové vnitřní a venkovní prostory.

Po rozsáhlé amnestii a změnách v trestněprávní politice státu se začátkem roku 1991 přistoupilo k přehodnocení profilace ústavů na výkon trestu. Přestože kapacita Nápravněvýchovného ústavu v Trnavě byla využívána sotva na 20% , odsouzené ženy byly z tohoto ústavu rozmístěné v rámci Slovenska do ústavů podle spádových oblastí a Ústav v Trnavě byl určený na výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů. Řešení nebylo optimální, zejména z pohledu podmínek pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen, proto se hledaly způsoby, jak vzniklou situaci řešit.

Nakonec bylo rozhodnuté o výstavbě nového, moderního ústavu v prostorech pobočky Ústavu na výkon vazby v Nitře, kde bylo od roku 1972 zřízené otevřené oddělení pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů.

Ústav na výkon trestu odnětí svobody Nitra Chrenová byl oficiálně zřízen 1. února 1992. Při projektování ústavu se v plném rozsahu akceptovali požadavky na zabezpečení výkonu trestu s přihlédnutím na fyziologické a psychické osobnosti žen,

tn. vytvoření příslušného hygienického servisu a služeb souvisejících se sociálními potřebami. Nově vybudované byly moderní ubytovny pro odsouzené ženy, servisní objekt s jídelnou, tělocvična a objekty oddělení ochrany a obrany, oplocení, strážní věže. Jako poslední byla vybudována administrativně- provozní budova s bazénovým komplexem, saunou, rehabilitačním centrem a střelnicí, jejímž odevzdáním byla 20. prosince 1999 ukončená celková výstavba ústavu. Po dobudování ústavu se zkvalitnili pracovní podmínky pro personál, možnosti sportovního využití a regenerace sil příslušníků a zaměstnanců dosáhli vyšší standard.

11.2 Zacházení s odsouzenými ženami

Ústav pro výkon trestu odnětí svobody Nitra Chrenová je jediným zařízením tohoto typu na Slovensku. Do tohoto ústavu jsou umístovány odsouzené ženy všech stupňů strážení, bez ohledu věku, zdravotní klasifikace, povahy trestné činnosti či délky trestu. Ženy tvoří menšinu osob usvědčených z trestné činnosti, v současné době je to cca. 5% z celkového počtu odsouzených osob na Slovensku. Za posledních pět let se počty odsouzených žen neustále zvyšují.

Ubytování odsouzených je řešeno buňkovým systémem. Ubytovací buňka se skládá ze dvou pokojů- tří a čtyřlůžkových, které mají společné hygienické zařízení. Tři buňky spolu s kulturní místností, vyhrazeným prostorem na kouření a kuchyňkou vytváří samostatný oddíl s 21 odsouzenými ženami, o které se stará pověřený pedagog. Volba tohoto systému ubytování vyplynula z požadavků na zabezpečení optimální vnitřní diferenciaci, organizaci zacházení s odsouzenými ženami a samosprávnosti výchovných skupin. Zabezpečená je nepřetržitá režimová služba.

Kromě standardních oddílů jsou v ústavu zřízené speciální oddíly: nástupní oddíl, oddíl speciálního zacházení a pro odsouzené se zdravotním postižením, oddíl s bezpečnostním režimem, uzavřený oddíl. Oddíl speciálního zacházení a pro odsouzené se zdravotním postižením je určený pro odsouzené, u kterých je potřebné uplatňovat cílené resocializační a léčebně- výchovné postupy k eliminaci krizových stavů, dále je určený pro odsouzené se změněnou pracovní schopností, pobírající invalidní nebo starobní důchod. V současnosti se hledá řešení pro zřízení speciálního oddělení pro výkon trestu odsouzených matek s dětmi.

Složení odsouzených žen v ÚVTOS Nitra- Chrenová podle dlouhodobých statistik vykazuje nejpočetnější zastoupení odsouzených ve věkové kategorii od 21 do 30 roků.

Z hlediska délky uložených trestů nejvíce odsouzených je v kategorii délky trestu do 2 let. Až 5,6% odsouzených žen je negramotných, 47,4% má ukončené základní vzdělání. Co se týká charakteru trestní činnosti, nejvíce odsouzených se dostává do výkonu trestu za trestnou činnost majetkového charakteru, na druhém místě jsou násilné trestné činy a na třetím figuruje „drogová“ trestná činnost. Podíl opakovaně trestaných žen dosahuje 31%, při čem nejsilnější zastoupení opakovaného návratu odsouzených do výkonu trestu má věková skupina od 31 do 40 let.

Základní formou zacházení s odsouzenými ženami je individuální výchovná práce a komunitní systém zacházení. Individuální výchovná práce zabezpečuje diferencované zacházení s odsouzenou na základě jejich psychických schopností, mentální úrovně, věku, fyzických zdatností, sociokulturního statusu s cílem dosažení účelu výkonu trestu. Prostředkem na realizaci individuální výchovné práce je program zacházení, který se vypracovává na každou odsouzenou, při čem se přihlédne zejména na stupeň a povahu pozitivních rezerv osobnosti, na stupeň a povahu narušení, na chování odsouzených k nadřízeným a k spoluodsouzeným, délku uloženého trestu, možnosti jejího zařazení do výcvikových a terapeutických aktivit, volnočasových aktivit, zařazení do práce, rozsah kontaktů s vnějším prostředím a v neposlední řadě na bezpečnostní hledisko. Na konci výkonu trestu se stanovují resocializační prognózy a doporučení další postpenitenciární péče.

Komunitní systém organizace zacházení s odsouzenými se provádí na základě aktivní účasti samotných odsouzených žen. Vyšší formy skupinových forem práce se využívá u odsouzených, které dokáží akceptovat jiné odsouzené, a které mají zachovaný určitý stupeň sociálního citění. Zaměření skupin je cílené podle skladby a aktuální potřeby odsouzených žen. Práce ve skupinách se zaměřuje na osvojení si prosociálních zručností, které odsouzeným ženám napomohou při jejich začlenění se do společnosti, zvládnání zátěžových situací a stresu apod. Osobitý program zaměřený na problematiku závislostí je realizovaný s rizikovými kategoriemi odsouzených žen. Pro odsouzené, které vykonávají dlouhodobý trest odnětí svobody, je určený program na prevenci kumulace psychických zátěží a redukci nežádoucích vlivů dlouhodobé zátěže. Pozornost je věnovaná i recidivujícím ženám v programu „Znovu a jinak“ a ženám, které budou v krátké době propuštěny na svobodu v programu „Čeká mě konec trestu.“

Významným psychohygienickým činitelem, který napomáhá eliminovat nepříznivé vlivy vězeňského prostředí je kulturně-osvětová činnost, která učí odsouzené účelně využívat volný čas, rozvíjet jejich zájmy, rozšiřovat duševní obzor, vzdělanostní a

kulturní úroveň. Nabídka kulturně-osvětových aktivit zahrnují různé vzdělávací, zájmové a relaxační aktivity. K dispozici je vězeňská knihovna s cca. 3 000 knižními tituly. V ústavě se vydává čtyřikrát do roka časopis „ Chrenovský babinec“, který prezentuje kromě jiného i vlastní literární a výtvarnou tvorbu odsouzených žen.

Oblast vzdělávání odsouzených žen je zaměřená na vytváření nabídky rekvalifikačních kurzů odsouzených, které ústav realizuje prostřednictvím externí vzdělávací organizace od roku 1995. Od tohoto roku absolvovalo vzdělání v oboru „ Kuchař- číšník“ a „ Dámská krejčová“ 111 odsouzených žen. Další realizovanou vzdělávací aktivitou je kurz na obsluhu plynových kotlů, který individuální formou přípravy ukončilo 10 odsouzených žen a kurzy pro negramotné odsouzené.

Z prostředků získaných v rámci Iniciativy Společenstva EQUAL byly v roce 2006 v ústavu zřízené nové prostory pro vzdělávání, součástí těchto prostor je i počítačová učebna. Z podpory Evropského sociálního fondu se realizoval rekvalifikační kurz „ Písařka“ a připravují se pokračující vzdělávací aktivity a motivační kurzy napomáhající v orientaci na trhu práce.

Na úseku zaměstnávání odsouzených žen dosahuje Ústav výkonu trestu odnětí svobody Nitra- Chrenová dlouhodobě 100% zaměstnanost všech odsouzených žen pracovním zařaditelných. Spektrum vykonávaných prací je různorodé- zemědělské, sběrové, uklízečské a čistící práce, kompletizace součástek pro automobilový průmysl, telekomunikačních, počítačových a jiných kabelových drátů, ruční šití obuvi, krejčovská a pletářská výroba. V ústavu se vyrábí letní a zimní ponožky, pro obviněné a odsouzené, ponožky ke služebnímu stejnokroji pro příslušníky sboru, pro příslušníky Hasičského a záchranného sboru, Městskou policii, ale i pro civilní sektor.

Odsouzené, které splňují zákonem stanovené podmínky vykonávají trest v otevřeném oddělení zřízeným při Léčebně- rehabilitačním středisku Zboru vězeňské a justiční stráže v Kováčové.

Výzkumná část

Celá práce je zaměřena na problematiku výkonu trestu odsouzených žen a na ovlivnění jejich osobnosti pomocí programů zacházení.

Je nutné, aby odsouzené ženy našly způsob, jak přežít ony měsíce a roky strávené v odloučení od vnějšího světa. K dosažení tohoto cíle je nezbytný pomoc ze strany specialistů výkonu trestu. Bylo uskutečněno šetření ve Věznici Světlá nad Sázavou, abych bylo zjištěno, jak tyto ženy snáší život ve výkonu trestu a zejména jejich postoj k programům zacházení vedoucí k jejich resocializaci.

Cíl výzkumu:

Hlavním cílem práce bylo získání poznatků o odsouzených ženách a forma využití programů zacházení ve Věznici Světlá nad Sázavou, v první části jsem mapovala sociální charakteristiky těchto žen – jako je věk, bydliště, vzdělání, rodinné zázemí, zaměstnání, výchovný vliv v dětství, zda měly v dětství nějaké zájmy, které je ovlivnily v dospělosti.

V druhé části bych se chtěla zabývat trestně právní charakteristikou, kde je mým cílem zjistit formy trestné činnosti, pro kterou se dostaly do výkonu trestu, vliv uvěznění a kolik z těchto žen je ochotno využívat svůj volný čas a dovednosti ve výkonu trestu odnětí svobody formou aktivit stanovených věznicí, spolupráci se specialisty a jak ony si představují program zacházení a pomoc ze strany zaměstnanců vězeňské služby k návratu k řádnému běhu života.

V poslední části výzkumu je mým cílem, zjistit, zda jsou ženy na specializovaném oddělení pro matky s dětmi spokojeny s prostředím a nabídkou programů zacházení, zda na sobě nebo dítěti pociťují vliv izolace.

Metody a techniky:

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu terénního sběru dat. Vycházela jsem ze statistické procedury, která má charakter kvantitativní metody s použitím dominantní

metody dotazníku. Dotazník byl individuální, anonymní. Soubor otázek jsem rozčlenila do tří částí. Součástí šetření byly také rozhovory s odsouzenými ženami. Výzkum byl doplněn kasuistikou 1 odsouzené ženy, zapojené do programu Parole nazvané „ Zastav se , zamysli se a změň se“, její pozitivní ohlas dokresluje empirické šetření kvalitativní dimenzí. Na základě těchto metod jsem dospěla k návrhům zlepšení efektivity a účinnosti resocializačních programů.

Hypotézy:

1. Věznice není schopná v rámci izolace od společnosti připravit důkladně odsouzené ženy po všech stránkách na život mimo věznici.
2. Působení a pomoc specialistů vězeňské služby je nezbytná, aby se odsouzené ženy vyrovnaly s výkonem trestu.
3. Aktivity stanovené věznicí v rámci programů zacházení jsou dostatečně naplněny.
4. Specializované oddělení pro výkon trestu matek nezletilých dětí je schopno připravit odsouzené ženy po praktické stránce na život po propuštění z vězení.

Vyhodnocení dotazníků pro odsouzené ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou

Ve Věznici Světlá nad Sázavou bylo v době zpracování dotazníku 535 odsouzených, z nichž vybraného souboru se účastnilo 100 odsouzených žen. Z celkového počtu 100 respondentek, se výzkumu zúčastnilo nejvíce odsouzených žen z kategorie věznice ostraha a to 41 %, 35% respondentek bylo z dozoru, 13% z oddělení pro bezdrogovou zónu a posledních 11% ze specializovaného oddělení pro matky s dětmi. Výsledky výzkumu jsou ve všech případech shrnuty do tabulek a vyjádřeny v absolutních hodnotách.

Sociálně psychologická charakteristika souboru

1. Věk respondentek

Tabulka č.1

VĚK	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
15-20	0	0	0	2
21-30	14	14	5	11
31-40	15	12	6	0
41-50	5	9	0	0
nad 50	1	6	0	0

Nejvíce žen ve sledovaném souboru je ve věku 21-30 let, a to 44. Následuje skupina 31-40 let 36 žen, ve věku 41-50 se nachází 14 žen, ve věku nad 50 let je v souboru 7 žen. Z celkového počtu šetření se jen 2 odsouzené nacházeli ve věkové kategorii 15-20 let. Průměrný věk respondentek byl 33 let.

2. Rodinný stav

Tabulka č.2

RODINNÝ STAV	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
svobodná	15	19	5	12
vdaná poprvé	5	2	2	1
vdaná vícekrát	1	3	0	0
rozvedená	11	13	4	0
vdova	2	4	0	0

Nejvíce odsouzených žen z hlediska rodinného stavu jsou svobodné 51 žen. Další početnou skupinou jsou rozvedené ženy - 28. 10 respondentek je vdaných poprvé, 6 žen jsou vdovy. Vdané vícekrát jsou 4 ženy.

3. Bydliště respondentek

Tabulka č.3

BYDLIŠTĚ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
vesnice	1	4	3	1
město	24	27	7	8
velkoměsto	1	4	1	4

Z údajů vyplývá, že nejvíce žen pochází z města, a to 66 žen. 10 odsouzených pobývalo ve velkoměstě a posledních 9 žen žilo na vesnici.

4. Největší výchovný vliv

Tabulka č.4

VÝCHOVNÝ VLIV	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
rodiče	17	21	4	4
prarodiče	1	2	0	1
matka	10	8	6	1

otec	4	6	0	6
škola	0	1	0	0
nikdo	3	2	1	0

46 žen se domnívá, že na ně největší výchovný vliv měly oba rodiče. Na otázku, proč si myslí, že právě oni, odpovídaly odsouzené shodně, že vyrůstaly ve spořádané rodině, rodiče se snažily hodně naučit a vést je k řádnému životu. 25 respondentek odpovědělo, že je nejvíce ovlivnila matka, protože je vychovávala sama. Právě matka pro ně měla největší pochopení a byla s nimi nejčastěji. 16 žen uvedlo, že na ně měl vliv otec.

K otázce „, proč“ se vyjádřily, že otec byl prostě hlava rodiny a všichni z něho měli respekt. 6 žen žilo u prarodičů, proto uvedly, že jim nejbližší byla babička. Je zajímavé, že 6 respondentek neodpovědělo, myslím si, že nechtějí vzpomínat na dětství, neboť se k němu váží špatné zážitky.

5. Rodinné zázemí do dovršení 18 let věku

Tabulka č.5

ZÁZEMÍ DO 18 LET	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
úplná rodina	25	28	8	6
matka	8	5	3	3
otec	1	0	0	3
prarodiče	1	0	0	1
dětský domov	0	8	0	0

Z teorie kriminality je známo, že největší procento pachatelů trestných činů pochází z neúplných rodin. Z mého dotazníku vyplývá, že v úplné rodině vyrůstala více jak polovina respondentek, a to 67 žen. Pouze s matkou žilo 19 žen, pouze s otcem žily 4 klientky. 2 ženy měly rodinné zázemí vytvořeno u prarodičů. 8 odsouzených z kategorie ostraha vyrůstalo v dětském domově.

6. První sexuální zážitek a „s kým“

Tabulka č.6

1.SEXUÁLNÍ ZÁŽITEK	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
do 14 let	2	6	3	6
15-20	33	35	8	7

Z údajů vyplývá, že svůj první sexuální zážitek prožila většina odsouzených před 20 rokem. Průměrný věk se pohyboval okolo 17 roku. 17 žen okusilo sex ve 14 letech. Nejmladší ženě bylo 12 let.

S kým měla svůj první sexuální zážitek

Tabulka č.7

S KÝM?	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
přítel	30	32	9	12
otec	0	1	0	0
žena	1	2	0	0
znásilnění	0	0	0	1
neuedla	4	6	2	0

Na dotaz „s kým“ prožily svůj první sexuální zážitek, odpověděly ve většině případů, že to bylo s přítelem, první láskou nebo kamarádem. V jednom případě to byl samotný otec odsouzené a jedna žena uvedla, že byla znásilněna. 3 respondentky prožily sex s jinými ženami. Je zajímavé, že 12 žen mi neodpovědělo vůbec. Myslím si, že by se možná nacházely v jiné skupině než je uveden přítel, a stydí se vyjádřit.

7. Počet dětí

Tabulka č.7

POČET DĚTÍ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
žádné	8	12	0	10
1	9	7	7	2
2	6	12	1	1
3	6	5	3	0
4 a více	5	5	0	0

Počet dětí těsně souvisí s rodinným stavem respondentek, kde většina z nich byla svobodná, je zde zastoupení v 1. skupině největší, a to 30 žen.. Jen 1 dítě má 25 žen, 2 děti má 20 žen. 14 žen odpovědělo, že mají 3 děti. 4 a více dětí má v současné době 10 odsouzených.

8. Péče o děti během VTOS

Tabulka č.8

PÉČE O DĚTI BĚHEM VTOS	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
rodiče	4	2	1	2
otec dítěte	8	8	2	1
prarodiče	3	2	0	0
dětský domov	4	0	1	0
pěstouni	0	4	0	0
nikdo	15	22	0	10
ve VTOS	0	0	7	0

Na dotaz, kdo v současné době pečuje o jejich děti, mi 19 žen odpovědělo, že je to otec dítěte. V 9 případech jsou to rodiče odsouzených žen, 5 respondentek napsalo, že se o děti starají dokonce prarodiče. U 5 žen musí jejich děti trávit své dětství v dětských domovech. 47 žen odpovědělo, že se nestará nikdo, jelikož buď děti nemají nebo jsou dospělé.

9. Možnost mít dítě u sebe ve výkonu trestu

Tabulka č.9

DÍTĚ VE VTOS	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	6	9	10	1
ne	29	32	0	12
neví	0	0	1	0

Ve Věznici Světlá nad Sázavou se nachází specializované oddělení pro matky s dětmi. Proto jeden z dotazů byl, jestli by odsouzené využily možnost mít dítě u sebe. Je zajímavé, že více jak polovina 73 žen by této možnosti nevyužila. 26 žen by měla ráda své děti u sebe. 1 odsouzená, která je v současné době na tomto oddělení neví, jestli by do této zkušenosti šla podruhé.

10. Rodinné zázemí před nástupem výkonu trestu

Tabulka č.10

ZÁZEMÍ PŘED VTOS	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
sama	7	7	2	3
s manželem	9	6	2	0
s druhem	10	15	6	7
s prarodiči	2	0	1	0
s rodiči	3	8	0	2
s dětmi	2	1	0	0
s přítelkyní	2	2	0	1
na ulici	0	2	0	0

Před nástupem do výkonu trestu žilo v družském svazku 38 žen, s manželem 17 žen, sama 19 žen, s rodiči 13 žen, s dětmi 3 odsouzené. 5 respondentek uvedlo, že před nástupem do věznice žily v domácnosti se ženou. 2 ženy žily na ulici.

11. Vzdělání respondentek

Tabulka č.11

VZDĚLÁNÍ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
neúplná speciální škola	0	2	0	0
úplná speciální škola	1	3	0	0
neúplná ZŠ	0	2	0	0
úplná ZŠ	10	5	2	2
neúplné vyučení	6	3	1	8
vyučena	7	8	1	0
neúplná SŠ	4	7	2	3
SŠ s maturitou	6	11	5	0
VŠ	1	1	0	0

Při dotazu na nejvyšší dosažené vzdělání se mi dostalo odpovědí zahrnující všechny formy vzdělání. Nejvíce procent, a to 22 žen dosáhlo středoškolské vzdělání ukončené maturitou. Ovšem téměř 20 žen ukončilo jen základní školu, kde největší zastoupení zaujímají ženy s dozoru. 6 respondentek navštěvovalo speciální školu (dříve zvláštní škola), kde získaly opravdu základní vědomosti, jako je číst, psát a počítat. 18 žen se nevyučilo, výuční list získalo 16 žen. Překvapivým zjištěním bylo, že 2 respondentky dosáhly vysokoškolského vzdělání.

12. Zaměstnání před nástupem výkonu trestu

Tabulka č.12

ZAMĚSNÁNÍ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	32	30	7	5
příležitostně	0	6	3	6
ne	3	5	1	2

Na dotaz, jestli někdy před nástupem do výkonu trestu pracovaly, odpovědělo 74 žen - ano. Co se týče profesí, největší zastoupení měla prodavačka, dělnice, kuchařka, servírka. 15 žen uvedlo, že pracovaly příležitostně, co se kde naskytlo. Pracovaly jako pomocné síly v restauracích, jako uklízečky, skladnice.

V odpovědích byly také prestižní profese jako ekonomka, ředitelka školy a dokonce pedagožka. 11 žen uvedlo, že nepracovaly vůbec. Myslím, si že je většina ze skupiny romského původu.

13. Kontakt s rodinou ve výkonu trestu

Tabulka č.13

KONTAKTY	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
rodina	19	25	9	13
manžel	5	2	2	0
děti	0	1	0	0
přátelé	3	2	0	0
nikdo	8	10	0	0

Kontakt s rodinou formou dopisování a návštěvami udržuje 82 žen. Z toho 20 žen udržuje kontakt jen zřídka, většinou písemně, neboť jejich rodina nemá finanční prostředky na dojíždění do věznice. 18 žen nekomunikuje s rodinou.

14. Zájmy v dětství

Tabulka č.14

ZÁJMY V DĚTSTVÍ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
sport	12	15	3	5
tanec a hudba	4	9	5	5
ruční práce	6	5	0	0
škola	2	0	0	0
četba	6	5	2	0
herectví	0	2	0	0
domácnost	0	2	0	1
kreslení	0	2	1	0
auta	0	3	0	0
zvířata	0	0	0	1
žádné	7	0	0	1

15. Zájmy v současnosti

Tabulka č. 15

ZÁJMY V SOUČASNOSTI	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
rodina	5	6	4	0
sport	4	10	3	2
hudba a tanec	3	4	2	1
četba	2	2	2	1
ruční práce	4	2	0	2
přežít VTOS	6	6	0	4
televize	5	5	0	1
vzdělávání	3	3	0	2
žádné	3	3	0	0

V těchto dvou otázkách jsem dala možnost odsouzeným ženám odpovědět podle vlastních společenských zájmů. Z výsledků je patrné, že zájmy z dětství se nijak neliší od zájmů v dospělosti. V největší míře převládá sport, hudba a tanec, ruční práce a četba, 3 ženy uvedly, že neměly v dětství čas na své koníčky, jelikož se musely starat o mladší sourozence.

U žen typu věznice dozor uvedlo, že neměly vůbec žádné zájmy. V současné době se nejvíce žen - 19 zajímá o sport, na druhé místo staví rodinu a 8 žen má zájem dokončit si vzdělání. 16 žen odpovědělo, že chtějí v klidu přežít výkon trestu a dostat se co nejdříve na svobodu.

Trestně právní charakteristika souboru

1. Provtrestání

Tabulka č. 16

1.TREST	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	21	18	11	6
ne	14	23	0	7

Z údajů vyplývá, že poprvé ve výkonu trestu se nachází 56 žen. Zbýlých 44 žen je ve výkonu trestu podruhé nebo vícekrát. Jedná se zejména o ženy recidivistky umístěné na oddělení ostraha.

2. Četnost pobytu ve výkonu trestu

Tabulka č. 17

ČETNOST TRESTÁNÍ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
1-3x	8	10	0	3
4-6x	3	1	0	3
7-10x	1	7	0	1
nad 10	0	5	0	0

Na dotaz, kolikrát byly odsouzené ženy trestány odpovědělo 21 žen 1-3 krát, druhou početnou skupinu tvořila kategorie 7-10 krát, kterou nejvíce zastupovaly ženy z ostrahy. 5 odsouzených z ostrahy uvedlo, že byly ve výkonu trestu více jak 10 krát.

3. Trestná činnost

Tabulka č. 18

TRESTNÝ ČIN	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
§ 171	1	0	0	1
§ 187	0	1	0	0
§ 213	5	0	0	0
§ 219	0	7	0	0
§ 221	0	3	1	0
§ 234	0	2	2	0
§ 237	0	0	0	1
§ 247	20	18	3	11
§ 248	0	0	2	0
§ 250	9	5	3	0

Na otázku, za jaký trestný čin jste odsouzena, odpovídaly respondentky většinou číslem paragrafu nebo slangovými výrazy (př. čorka – krádež, elpaso- loupežné přepadení). 52 % všech trestných činů tvoří krádeže. Není překvapení, že 11 žen z celkového počtu 13 z oddělení bezdrogové zóny jsou odsouzené za krádeže. Pro svoji potřebu užívání drog, potřebují dostatek financí, které si obstarávají drobnými

krádežemi. 18 žen se podílelo na podvodu, 7 respondentek uvedlo, že si odpykávají trest za vraždu.

4. Délka výkonu trestu

Tabulka č. 19

DÉLKA VT	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
do 1 roku	28	15	9	10
1-3 roky	5	16	2	3
3 roky a více	2	10	0	0

V mém souboru je nejvíce zastoupena kategorie v délce do 1 roku, a to 62 žen. 26 žen vykonává trest 1-3 roky. 12 respondentek tráví ve výkonu trestu více jak 3 roky.

5. Snášlivost výkonu trestu odnětí svobody

Tabulka č. 20

SNESITELNOST VT	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
dobře	1	5	0	3
spíše dobře	7	10	7	3
spíše špatně	10	9	3	4
špatně	15	17	1	3

Na dotaz, jak snáší výkon trestu, mi odsouzené ženy odpověděly - 9 žen dobře, 27 žen spíše dobře, podobně na tom byla odpověď na spíše špatně, a to 26 žen. Nejvíce odsouzených žen, a to 36 snáší trest špatně. Za největší těžkosti uvádí- odloučení od rodiny, komunikace a soužití s ostatními odsouzenými, zbavení svobody a celkové prostředí ve výkonu trestu.

6. Co nejvíce postrádají ve výkonu trestu

Tabulka č.21

CO SCHÁZÍ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
rodina	21	27	5	11
svoboda	8	3	1	0
děti	4	6	3	0

soukromí	0	2	0	0
sex	2	1	0	1
peníze	0	2	0	0
nic	0	0	0	1

Na otázku, co jim nejvíce schází v současné době, uvedla více jak polovina 64 žen rodinu, s tím souvisí i ztráta a stesk po dětech (13 žen) a volnost a svoboda (12 žen). 4 ženy uvedly, že jim chybí sex s mužem.

7. Podmíněné opuštění věznice

Tabulka č. 22

POV	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	1	4	8	2
ne	34	37	3	11

Na dotaz, jestli jim byla během výkonu trestu povolena vycházka mimo věznici, odpovědělo 85 žen - ne. Pouze 15 žen se během věznění podívalo za brány vězení. Podmínkou pro podmíněné opuštění věznice je, že odsouzená musí být pracovně zařazená, mít delší výkon trestu, čistý kázeňský rejstřík a pravidelný kontakt s rodinou. Dodržení těchto stanovených podmínek je velice náročné a proto si myslím, že na vycházku mimo věznici se dostane minimální počet odsouzených žen.

8. Zařazení do diferenční skupiny

Tabulka č.23

DIF. SKUPINA	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
1.	0	12	11	12
2.	35	24	0	1
3.	0	5	0	0

Většina respondentek – 59 je zařazena do II. diferenční skupiny. Do první diferenční skupiny bylo zařazeno pouhých 35 žen. Z toho 11 odsouzených matek na specializačním oddělení mají stanovenou jen I. dif. skupinu. Ostatních 5 respondentek se nachází ve III. diferenční skupině.

9. Počet aktivit z programů zacházení

Tabulka č. 24

POČET AKTIVIT	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
1	1	6	0	0
2	14	16	11	0
3 a více	11	28	0	13

Odsouzené ženy si ve výkonu trestu vybírají aktivity podle stanovené nabídky věznic. Více jak polovina žen – 52 navštěvuje 3 a více aktivit, 7 žen dochází jen na jednu aktivitu a 41 žen se účastní 2 aktivit týdně. Do tabulky jsem nezahrnula 9 odsouzených z dozoru, kterým je pro krátký trest stanoven minimální program zacházení.

V dozoru a ostraze si ženy vybírají pohybovou terapii, posilovnu, abraxační a relaxační terapii, ruční práce, keramiku. Zajímají se také o vzdělávací programy-anglický a německý jazyk a počítače.

Na oddělení bezdrogové zóny mají odsouzené ženy stanoveny 4 aktivity, které si vybraly dle svého zaměření, tyto aktivity mají za povinnost plnit- např. dramaterapie, arteterapie, muzikoterapie, ergoterapie, literární kroužek, kurz vaření, kurz moderní ženy.

Na specializovaném oddělení pro matky s dětmi jsou aktivity naprogramované na zájmy a rozvoj dětí. Matky navštěvují 2x týdně literární kroužek, „ poznáváme přírodu“ a cvičení s dětmi.

10. Docházka na program zacházení

Tabulka č. 25

PRAVIDELNOST	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
dochází pravidelně	20	32	11	13
dochází nepravidelně	15	9	0	0

Na vybrané aktivity dochází 76 respondentek pravidelně. Nepravidelně navštěvuje aktivity 24 žen, a to většinou ze zdravotních důvodů nebo jsou pracovně zařazené. Odsouzené ženy z dozoru uvedly, že dochází nepravidelně, protože mají krátký trest a vychovatelé o ně nejeví zájem.

11. Výběr aktivit

Tabulka č. 26

VÝBĚR	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
podle vychovatele	0	4	9	8
podle zaměření	29	37	2	5
podle odsouzených	6	0	0	0

73 žen si vybrala aktivity podle svého zaměření. 21 žen dochází na aktivitu, protože mají sympatie k určitému vychovateli. Jen 6 odsouzených odpovědělo, že si vybraly program podle svých kamarádek ze strany odsouzených.

12. Zájem o aktivity z programů zacházení

Tabulka č. 27

O AKTIVITY	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
mám sama zájem	30	37	11	13
mám povinnost je plnit	5	4	0	0

Z hlediska plnění programů zacházení se 91 žen vyjádřilo, že dochází z vlastní iniciativy, pouze 9 žen uvedlo, že má za povinnost je plnit.

13. Shoda aktivit s předchozími zájmy

Tabulka č. 28

SHODA AKTIVIT S PŘEDCHOZÍMI ZÁJMY	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	11	19	1	5

spíše ano	10	12	4	3
spíše ne	9	7	5	3
ne	6	3	1	2

Na dotaz, jestli se aktivity z programů zacházení shodují se zájmy v civilním životě, odpovědělo 36 žen - ano. Většina z nich se věnuje a rozvíjí dovednosti, které měly na svobodě. 29 žen uvedlo, že se jejich zájmy téměř shodují. Podobný počet žen 24 uvedlo, že si vybraly z nabídky aktivity, které se spíše neshodují se zájmy. Jiným aktivitám, než měly na svobodě se věnuje 12 žen.

14. Náplň aktivit

Tabulka č. 29

NÁPLŇ AKTIVIT	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
dostačující	31	31	9	11
nedostačující	4	9	2	2

Většina dotazovaných žen 82 uvedla, že aktivity nabízené věznicí jsou dostačující. 4 odsouzené z dozoru by ji rozšířily o více pracovní činnosti a upravit jejich pravidelnost. Ženy z ostraha by chtěly více sportu, aby aktivity byly častěji a zahrnout do nabídky společenskou nauku a více vzdělávacích kurzů. Na oddělení matky s dětmi a toxí by uvítaly více sportovní aktivity.

15. Účast na vzdělávacím programu

Tabulka č. 30

ÚČAST NA VP	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	2	19	0	8
ne	33	22	13	5

Na dotaz, jestli se odsouzené ženy účastní vzdělávacího programu, odpovědělo 73 žen, že nemají zájem se této aktivity zúčastňovat. Největší počet respondentek, a to 19, které navštěvují vzdělávací aktivity, jsou z oddělení ostraha. Tyto ženy mají zájem především o jazykové kurzy, počítačový kurz, kurz vaření, kde si mohou doplnit své znalosti.

16. Přínos programů zacházení

Tabulka č. 31

PŘÍNOS	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
zábava	5	3	5	0
ubíhá čas	7	7	2	4
vzdělání	2	2	0	0
seberealizace	0	5	4	4
jiné myšlenky	0	18	0	0
smysl života	0	0	0	5
nic	21	6	0	0

V tomto dotazu jsem nechala na odsouzených ženách, aby se samy vyjádřily, co jim program zacházení přináší a proč jej navštěvují. Nejvíce opakující se odpovědi jsem zanesla do tabulky. Z výsledků je patrné, že ženy, které mají dlouhý trest a jsou zařazeny do typu ostraha uvádí, že jsou rádi, když jim ubíhá rychleji čas a při aktivitách přijdou na jiné myšlenky. Hledají v aktivitách odreagování a psychickou pomoc. Opakem jsou odsouzené ženy z dozoru, které mají většinou krátký trest, který si musí odpykat, proto si z programů neodnáší nic.

17. Neúplnost nabídky v programu zacházení

Tabulka č. 32

NEDOSTATKY V PZ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	2	11	0	2
ne	33	30	11	11

Při položení této otázky, jsem se chtěla dozvědět, co vlastně ženám chybí v nabídce stanovené věznicí. Téměř všechny odsouzené 85 jsou s nabídkou plně spokojeny a vůbec žádná aktivitu by nedoplňují. 15 respondentek poukázalo na nedostatky, většinou jim chybí více sportu, kurzy komunikace a finanční poradenství.

18. Trávení volného času

Tabulka č. 33

TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
četba	8	4	1	0
psaní korespondence	20	16	0	5
odpočinek	2	5	9	0
cvičení	1	6	1	5
ruční práce	2	4	0	0
televize	2	6	0	3

Na dotaz, jak tráví svůj volný čas, který není naprogramován od vychovatelů, odpověděla většina, že se věnuje psaní korespondence svým blízkým, relaxují, posedávají s odsouzenými a kouří.

19. Využití rad ze strany zaměstnanců VS

Tabulka č. 34

VYUŽITÍ RAD	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	5	20	6	10
ne	25	8	1	1
částečně	5	13	4	2

V rámci resocializace jsem položila odsouzeným ženám otázku, jestli využijí rad a návodů ze strany zaměstnanců vězeňské služby pro život mimo věznici. 41 respondentek odpovědělo, že využijí, co se dozvěděly v rámci programů zacházení. 35 žen se vyjádřilo, že těchto rad nevyužije. 24 žen si myslí, že jen částečně.

20. Obava z propuštění

Tabulka č. 35

OBAVA Z PROPUŠTĚNÍ	DOZOR	OSTRAHA	SPO	TOXI
ano	6	8	1	7

ne	25	27	7	4
nevím	4	6	3	2

Posledním dotazem jsem se chtěla dozvědět, mají-li odsouzené ženy strach z propuštění a začlenění se do běžného života. Nadpoloviční většina 63 žen nemá obavy, většina z nich udržuje kontakt s rodinou a chtějí se opět začlenit. 22 žen se bojí dne, kdy budou propuštěni na svobodu, jsou to ženy, kde byly přetrženy vazby s rodinou a nemají se tzv. o koho opřít. 7 žen ze skupiny drogově závislých si stále nevěří a myslí si, že po propuštění z výkonu trestu se vrátí jejich závislost na drogách.

Vyhodnocení dotazníku pro specializované oddělení matky s dětmi

Matkám jsem rozdala navíc dotazník č.3, kde se měly jednotlivě vyjádřit k samotnému výkonu trestu na tomto oddělení. Na oddělení je umístěno v současné době 11 matek, všechny ženy vyplnily dotazník a vyjádřily se k položeným otázkám.

1. Počet dětí na SPo

Tabulka č. 36

POČET DĚTÍ	1 dítě	2 děti
počet žen	11	0

Všech 11 žen uvedlo, že má v současné době na tomto oddělení u sebe jedno dítě.

2. Spokojenost s možností pečovat o dítě na SPo

Tabulka č. 37

SPOKOJENOST	ano	ne
počet žen	11	0

Při dotazu, jestli jsou matky spokojeny s možností mít u sebe ve výkonu trestu dítě, odpověděly všechny – ano. Z rozhovoru na tomto oddělení bylo patrné, že jsou

vděčni, že mohou mít dítě u sebe, jen si myslí, že bude citově vázáno na matku a tím vzniká citové odloučení od ostatních příbuzných.

3. Domníváte se , že vězení prospívá Vašemu dítěti?

Tabulka č. 38

PROSPĚCH	ano	ne	nevím
počet žen	3	6	2

Z údajů vyplývá, že 6 matek si myslí, že pobyt dítěte ve věznici neovlivňuje jeho vývoj a nepřispívá k jeho prospěchu. Většinou odpovídaly, že dítě je u matky a to je pro něj důležitý.

4. Jak vnímá Vaše dítě zaměstnance vězeňské služby?

Tabulka č. 39

VNÍMÁNÍ	nemá z toho rozum	oslovuje "pán a paní"	oslovuje "teta a strýc"	nevím
počet žen	2	5	2	2

Na tomto oddělení jsou umístěné většinou děti staré 2 roky. Vnímají příjemné prostředí, citové bezpečí ze strany matky a zaměstnance berou jako další dospělé osoby, které jim věnují péči.

5. Uveďte výhody a nevýhody na SPo

Tabulka č. 40

VÝHODY	NEVÝHODY
dítě u matky	chybí vycházky mimo věznici
celodenní péče o dítě	dětem chybí ostatní členové rodiny
děti jsou v kolektivu	vliv ostatních dětí na jedince
různorodost aktivit	špatná zdravotní péče
prohloubení citového vztahu matka a dítě	odcizení od rodiny

příjemné prostředí	více pohybu
--------------------	-------------

6. Pomáhají aktivity k rozvoji Vašeho dítěte?

Tabulka č. 41

ROZVOJ DÍTĚTE	ano	ne
počet žen	10	1

Na otázku, zda aktivity pomáhají dětem v tělesné a duševní rozvoji, odpovědělo 10 matek, že tento program prospívá dětem a je na nich zřetelně vidět pokrok ve vývoji.

7. Myslíte si, že jste se zdokonalila v některé činnosti během výkonu trestu na SPo?

Tabulka č. 42

ZDOKONALENÍ	ano	ne
počet žen	4	7

Na tento dotaz odpověděly kladně pouze 4 matky. Uvedly, že se naučily ovládat své emoce a řešit vyostřené situace klidněji, věnovat se plně svému dítěti a zdokonalily se ve vaření.

8. Využily byste možnosti opětovného umístění na SPo?

Tabulka č. 43

ROZHODNUTÍ	ano	ne	nevím
počet žen	6	3	1

Většina žen uvedla, že kdyby měla možnost se opět rozhodnout, požádala by o umístění na specializované oddělení pro matky s dětmi. 3 ženy by nežádaly a jedna žena neví.

Analýza šetření

Z mého výzkumu v ženské věznici Světlá nad Sázavou, který jsem provedla dotazníkovou formou vyplynuly následující skutečnosti :

Ve věznici odpykávají trest odnětí svobody ženy všech věkových kategorií od mladistvých až po přestárlé, především v typech věznic dozor a ostraha. Kromě toho věznice zajišťuje výkon trestu specifickým skupinám odsouzených, které vyžadují zvláštní přístup, proto byla ve věznici zřízena specializovaná oddělení – pro výkon trestu matek nezletilých dětí ve věznici s dohledem, dozorem a ostrahou, pro výkon trestu trvale pracovně nezařaditelných odsouzených žen ve věznici s dozorem a ostrahou, pro výkon trestu odsouzených mladistvých žen a pro výkon trestu odsouzených žen s poruchou duševní a poruchou chování.

Nejsilnější věkovou skupinou byly ženy ve věku 21 – 30 let. Velká část respondentek byla svobodná a pocházela z města. Co se týče života v dětství, neshledávala jsem žádné souvislosti s kriminalitou. Většina odsouzených žen žily v úplné rodině a největší výchovný vliv na ně měly rodiče, kteří jim dávaly lásku a vedly k řádnému životu. V dětském domově žilo 8 žen, které uvádí, že do současnosti hledají cestu a vzor. U těchto žen se častěji objevuje recidiva. Před nástupem do výkonu trestu většina žen žila spořádaný život se svojí rodinou, se kterou udržují kontakt i ve výkonu trestu odnětí svobody. V současné době se o děti pečuje otec dětí a rodiče odsouzených žen, ve výjimečných případech jsou děti vychovávány v dětských domovech či u pěstounů. V kategorii nejvyššího dosaženého vzdělání byly zastoupeny všechny formy vzdělání. Pouze 2 odsouzené ženy dosáhly vysokoškolského vzdělání. Nejčastějším trestným činem páchaným ženami byla krádež, která představovala 52% z dotázaných respondentek. Téměř polovina respondentek byla recidivistkami.

K programu zacházení přistupují svědomitě a vybírají si aktivity přiměřené jejich věku a zaměření. Žena má odlišné potřeby od mužů, nejen fyzické, ale také duševní. Rozdílnost vzdělanostní, sociální úrovně je mnohem výraznější, než u mužů. Tato okolnost společně s výrazně vyšší emocionalitou žen je terénem pro vytváření

konfliktů, napětí hysteroidních reakcí. Ženy mnohem dramatičtěji prožívají vzájemné vztahy, přátelství i nepřátelství, citlivěji reagují na podněty z vnějšího světa, rodiny.⁵⁷

Práce personálu v ženské věznici je velice důležitá, především pomoc ze strany speciálních pedagogů, psychologů a sociálních pracovníků. Z šetření je patrné, že zaměstnanci vězeňské služby působí na odsouzené v rámci aktivit z programů zacházení, poskytují poradenskou pomoc. Téměř polovina respondentek a to 41% se vyjádřila, že využijí rad a návodů ze strany zaměstnanců VS. Většina žen - 87% vyslovila názor, že jim v programu zacházení nic nechybí. Jak tvrdí jedna odsouzená, že člověk dělá ve vězení cokoli, jen aby se zabavil. Odsouzené ženy jsou rády, že se mohou vyvíjet, seberealizovat a aktivity, kterých se zúčastňují jim přináší radost, naučí se něčemu novému a mohou přemýšlet, co by změnily ve svém životě.

Z šetření dále vyplývá, že těchto programů je v nabídce dostatečné množství a je naplněna potřeba resocializace z hlediska výchovného a pedagogického a reedukace zločince, tak, aby byl schopen vyrovnat se s uvězněním a vyvarovat se recidivy a dosáhnout změny chování z asociálního na chování společensky akceptovatelné a žádoucí.

Zároveň lze konstatovat, že v prostředí věznice jsou všechny činnosti naprogramovány a řízeny v rámci vnitřního řádu minutu po minutě. Odsouzené ženy nejsou vedeny k samostatnosti, spoléhají se na vychovatele, speciální pedagogy, zdravotní sestry a další pracovníky VS, že vyřeší jejich současnou situaci a veškeré problémy, které nastanou.

Podobná situace je na specializovaném oddělení pro matky s dětmi. Všechny matky jsou spokojeny s nabídkou programů, nevidí v nich žádné nedostatky. Proto se domnívám, že tyto ženy lze připravit na život po propuštění po stránce výchovné a emocionální, ukázat jim cestu, jak řádně pečovat o dítě.

Na druhé straně je i na tomto oddělení veškerá činnost předem daná a naprogramovaná. Vše za matky řeší, organizují a vymýšlí zaměstnanci VS. Matky nemusí přemýšlet, jakým způsobem vyřeší vzniklý problém, který musí denně zvládat matka na svobodě. V prostředí izolace se matky starají pouze o každodenní péči o dítě. Vaření dětem obstarává vždy předem stanovená odsouzená žena, které po čas vaření hlídá její dítě jiná odsouzená nebo vychovatelka. Ve věznici je bezhotovostní styk, což znamená, že ekonomické oddělení povolí výši částky, kterou může odsouzená utratit

⁵⁷ Mezník, J.a kol. Základy penologie. Masarykova univerzita Brno. 1995.s.60

v místní kantýně za svůj nákup. Když onemocní matka nebo dítě, nahlásí vychovatelka matku k lékaři, který je v budově věznice. Matky nemusí řešit záležitosti na úřadech, hospodařit s financemi. Mnoho činností, kterých budou muset po opuštění věznice zvládat samy, za ně dělá někdo jiný.

Řešením by mohlo být vybudování zařízení, které by fungovalo na principu „Domu na půl cesty“. Tyto odsouzené by byly přeřazeny to typu věznice s dohledem, kde by se v rámci neintegrace do společnosti učily samostatnému životu. Tak, aby po odchodu z prostředí izolace nepotřebovaly berličku státu, aby se staly plnohodnotným občanem, který pracuje, odvádí daně, který žije tak, jak se má. Odsouzené by měly volný pohyb, samy by zajišťovaly veškeré činnosti související s péčí o dítě. S pomocí sociálních pracovníků, které by prováděly pouhý dohled, by samy hledaly zaměstnání, vyřizovaly záležitosti na úřadech, učily by se hospodařit s vydělanými penězi a přebírat odpovědnost za své činy. Uplatnila by se zde profese finančního poradce nebo sociálního pedagoga. Sociální pedagog jako specializovaný odborník vybavený teoreticky, prakticky a koncepčně záměrně působí na osoby a sociální skupiny především tam, kde se životní způsob praxe těchto jednotlivců či sociálních skupin vyznačuje destruktivním či nekreativním způsobem uspokojování potřeb a utváření vlastní identity.⁵⁸

Domnívám se, že toto zařízení by ženu důkladněji připravilo na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a začlenění zpět do společnosti by nebylo tak násilné a deprimující.

⁵⁸ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s. 198

KASUISTIKA

Kasuistika – Projekt Parole „ Zastav se, zamysli se, změň se.“

Veronika- podruhé ve výkonu trestu, 22 let. Byla vybrána do projektu Parole z důvodu splnění kritérií na základě znalosti trenéra, měla snahu spolupracovat se zaměstnanci VS a nezačleňovat se do „ stáda“, bez pomoci díky nevyzrálosti a naivitě nebyla však schopna určité problémy zvládnout.

Stručná anamnéza- Do 3 let byla vychovávána ve vlastní úplné rodině spolu se 2 staršími bratry, po rozvodu rodičů zůstala v péči matky. Otec alkoholik, byl ve výkonu trestu odnětí svobody, odsouzená s ním není v kontaktu. Jako nejmladší a jediné děvče byla rozmazlována, mohla si téměř vše dovolit, nerespektovala žádné omezení, prosazovala si svou. V současnosti hodnotí vztahy v rodině jako velmi dobré, matka ji stále podporuje, odsouzená vyjadřuje obdiv k matce, chce ji její lásku vrátit, je pro ni výrazným motivem ke změně.

Trestnou činnost začala páchat velmi brzy, již ve 13 letech začala užívat v partě podstatně starších pervitin, matka si s ní nevěděla rady, situaci po určitém čase řešila umístěním Veroniky do ústavní péče. Odloučení vydržela pouhé 3 měsíce, poté se situaci snažila zase sama zvládnout. Matka platila Veronice soukromé učiliště, ta ho z důvodu nového abúzu nedokončila, na ničem ji nezáleželo, neměla proč se snažit. Od 15 let byla na heroinu, peníze na drogy si obstarávala krádežemi v obchodech či z odložených věcí. Vystřídala několik zaměstnání, pracovala jako kuchařka, servírka, psod. Pracovala i v bratrově penzionu. Sama uvádí, že se k bratrovi může po výkonu trestu vrátit a opět pracovat v penzionu.

Je svobodná, bezdětná, během výkonu trestu odnětí svobody skončil dlouhodobější vztah s přítelem, který byl ze závadové party, je také ve výkonu trestu. Veronika se chce vrátit k matce.

Veronika uvítala možnost zapojit se do práce v projektu „ Zastav se, zamysli se, změň se“, využívá každé příležitosti, kdy může být v kontaktu s „ druhou stranou“, tj.

zaměstnanci VS, velmi snadno ovlivnitelná, potřebuje ve svých dobrých předsevzetích utvrzovat, hledá autoritu, potřebuje vymezené mantinely a ze strany zaměstnanců VS důslednost, hledá jistotu a bezpečí. Zpočátku nepatřila mezi výrazné členky skupiny, svoje emoce spíše skrývala, nedávala najevo, jak se právě cítí. Nejdříve problémy řešila s velkou mírou naivity, postupně se jí dařilo pochopit záměr programu, začala jinak přemýšlet, věnovala velké vnitřní úsilí pochopení vlastních problémů.

Stala se „sluníčkem“ skupiny, když se jí něco nedařilo, projevovala velkou snahu i v dalším pokusu, znovu se nad programem zamýšlela i mimo skupinu, sama od sebe zpracovávala domácí úkoly. Upevnila se v přesvědčení nutnosti dalšího léčení po výkonu trestu odnětí svobody, uvědomila si nutnost odborné péče, dokázala si naplánovat další kroky – a to jak ve výkonu trestu (přeřazení do dozoru, odklad žádosti podmíněného propuštění až do vytvoření podmínek pro jeho udělení, mimořádné zapojení do prací ve prospěch věznice), tak i po propuštění. Perfektně zvládla splnění krátkodobého cíle, uvědomuje si nutnost být vytrvalá a trpělivá v zátěžových situacích.

Cíleně se učí zvládat konfliktní situace s jinými odsouzenými, snaží se odlišit podstatné konflikty od zbytečných a tím, co nemůže ovlivnit, se zbytečně netrápit. Zkouší věnovat své úsilí a případně vřelé přátelství tam a těm, kteří jsou toho hodni. Ona sama je ochotna a připravena pro druhé udělat velmi mnoho, je si však vědoma hranic, kam až může zajít.

Závěr:

Veronika má snahu změnit svůj dosavadní život. Uvědomuje si svoji chybu a přijímá s úctou rady a návody trenérek programu „Zastav se, zamysli se a změň se“. Během pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody přehodnotila své dosavadní priority a po propuštění chce dále spolupracovat a využít pomoci úředníků Probační a mediační služby.

ZÁVĚR

Překročit hranu zákona je někdy okamžikem několika vteřin, který se již nedá vzít zpátky. Lítost nepomůže a občan je hnán k odpovědnosti. Trest ukojí spravedlnost, ale někdy výše trestu znamená odsouzení dalších nevinných. V těžkých chvílích je viník označován nevybíravými výrazy a kdyby bylo možné dopustit jeho kamenování, mělo by vše rychlý spád. Ještě bolestnější jsou případy, kdy viník je soudem propuštěn jen tak zlehka bez zásadních pohnutek a lítosti. Ovšem neštěstí se stávají i slušným lidem a jediná životní chyba znamená zlom v rodinném životě. Litera zákona z podstaty nerozlišuje, kdo trestný čin způsobil, ale že se stal. Trestně odpovědný je důchodce, živitel rodiny ve zralém věku i mladá matka se dvěma dětmi.

Naše společnost se stále nachází v procesu demokratických přeměn, které mají svůj dosah i v oblasti vězeňství. Veškeré úsilí je vedeno snahou profesionálně reagovat na současné odborné poznatky u nás i v zahraničí, na změnu ve skladbě vězeňské populace, na změny v legislativě a tyto poznatky a změny zavést do vězeňské praxe. Měli bychom se zamyslet nad morální funkcí trestu, celkovou filozofii a cílem trestu odnětí svobody. Pro aplikaci kvalitního programu zacházení s odsouzenými jsou neméně důležité i aspekt diferenciace výkonu trestu odnětí svobody, zvláště kvalita klasifikace, ale i vnitřní a vnější diferenciace. Samotné programy zacházení s odsouzenými jsou legislativně předepsány a jejich význam spolu s obsahem, volbou a vyhodnocením programu zacházení s odsouzenými plní hlavní úlohu při reintegraci odsouzených.

Cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem ženy prožívají samotný výkon trestu odnětí svobody, vyhodnocení nejnovějších postupů Programu zacházení, jeho účinnost a celkové pojetí výkonu trestu odsouzených žen.

V České republice jsou typickými ženskými věznicemi pouze tři a to v Praze – Ruzyně, v Opavě a ve Světlé nad Sázavou. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou. Empirická část se zabývala nejrůznějšími možnostmi ovlivňování Programu zacházení, postojem a především pozitivním vlivem na odsouzené ženy. Zajímalo mě, zda prostředí izolace věznice je schopno připravit ženy

na návrat do běžného života. Zda budou matky na specializovaném oddělení pro matky s dětmi připraveny zvládat samy bez cizí pomoci péči o dítě a vedení celé domácnosti.

Většina žen si uvědomuje, jakou chybu udělaly a snaží se vyrovnat s výkonem trestu. Ženy prožívají tíživější výkon trestu, omezení na svobodě, absenci citových vazeb a vztahů, odloučení od dětí, rodičů. Ženina pověst je mnohem více poškozena, než pověst mužů. Ženy přicházejí o víc a potýkají se rovněž s většími traumaty, depresiemi, citovou a sociální deprivací. Soudce Nejvyššího soudu Pavel Šámal říká „ U nás stále přetrvává dojem, že vězení je nejlepší trest. Jenže to už dávno není moderní přístup.“⁵⁹

Uvěznění žen, ve většině případů matek od dětí, může vážně narušit rodinný život. V těchto případech se ukazuje, jak je důležité udělování alternativních trestů, je – li uložen trest malý a ohrožení veřejné bezpečnosti nízké. Soudní orgány by tyto skutečnosti měly zohledňovat při volbě trestu, v první řadě s ohledem na zájem dítěte soudně stíhaného rodiče.

Od přeplněnosti ženských věznic v České republice a negativního dopadu trestu na ženy a rodinné příslušníky by určitě pomohl nový alternativní trest v podobě „ domácího vězení“. Podle návrhu trestního zákoníku je domácí vězení jedním z druhů trestů umožňující postih pachatele, aniž by musel být vytrhován ze své rodiny a nejbližšího okolí. Odsouzené ženy budou moci dále žít s rodinou, pracovat, vychovávat děti a přitom prožívat radosti ze života a nemusely by být na delší dobu odloučeni a izolováni od společnosti. Domnívám se, že výhodu strávit trest doma bude odlehčením nejen pro stát po stránce finanční, ale také pro samotného odsouzeného, kterému by pobyt ve vězení negativně ovlivnil celý zbytek jeho života.

⁵⁹ Šámal,P. Vězni zůstanou doma, ohlídá je soukromník. Hospodářské noviny, 21.1.2009,s.4

RESUMÉ

V diplomové práci se zabývám celkovou problematikou výkonu trestu odnětí svobody u odsouzených žen, především, jak tyto ženy snáší život v prostředí izolace, odloučení od vnějšího světa a zejména jejich postoj k programům zacházení stanovené věznicí.

Teoretická část práce charakterizuje Vězeňskou službu České republiky, historii trestání a uvěznění, obecné podmínky výkonu trestu odsouzených žen, penitenciární a postpenitenciární péči, současné ženské věznice, resocializační proces v rámci programů zacházení a specializované oddělení pro výkon trestu matek neletilých dětí.

Empirická část se zabývá sociální postavením žen před výkonem trestu – věková hranice, rodinné zázemí, bydliště, vzdělání, zájmy a koníčky, dále pak trestně právní charakteristikou – účel trestu, délka trestu, trestný čin, život ve výkonu trestu a především přístupem odsouzených k samotné nápravě v rámci resocializačního procesu.

V závěrečné části je provedena analýza dat získaných dotazníkem a interpretace výsledků a jsou zde navrženy možnosti řešení zjištěných problémů.

Úkolem a cílem je především získání poznatků o odsouzených ženách, využití pomoci ze strany specialistů výkonu trestu, formy a postupy resocializačního procesu, který má připravit odsouzené ženy k plnění běžných sociálních rolí a odvrátit od páčání trestné činnosti.

„Vězení pro ženy je smutné místo, kde kvetou luční květiny, ale odkvétají růže“.

Jiří Mezník

ANOTACE

V diplomové práci jsem se zaměřila na specifika žen ve výkonu trestu odnětí svobody. Teoretická část se popisuje obecně práci vězeňské služby, historii věznění a samotným výkonem trestu odsouzených žen a jejich život v podmínkách izolace.

Výzkumná část je zaměřena na ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou. Cílem je zjistit, jak tyto ženy snášejí výkon trestu a zejména jejich postoj k programům zacházení s možností přípravy na život po propuštění.

ANNOTATION

In this dissertation I target the specifics of women in execution of a punishment. The theoretical part describes the work of Czech Prison Service in general, the history of prison and execution of a punishment of convicted women and their life in the conditions of isolation.

The investigate part is pointed to women in the state prison Světlá nad Sázavou. The aim is to find out how these women suffer their punishment and mostly their attitude to the treatment programmes which have the possibility of preparing for life after discharging.

LITERATURA

1. Bajcura, L. Práva vězně. Praha: Grada, 1999, ISBN 80-7169-555-6
2. Čepelák, J. Kriminologická a penitenciární problematika delikventních žen. Bulletin Výzkumného ústavu penologického SNV ČSR, 1978, č.4
3. Černíková, V. Sociální ochrana. Praha: Policejní akademie, 2005, ISBN 80-7083-729-2
4. Čírtková, L. Forenzní psychologie. Praha: Support, 1994
5. Čírtková, L. Policejní psychologie. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-475-3
6. Hála, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005, ISBN 80-86708-05-5
7. Hungr, P. Ženy ve vězeňské komunitě. Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3609
8. Chráska, M. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1369-4
9. Incardi, J. A. Trestní spravedlnosti. Praha: HCC, 1995
10. Jůzl, M., Olejníček, A. Penologie a penitenciární pedagogika. Brno: Institut mezioborových studií, 2004
11. Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3
12. Kraus, B., Poláčková, V. Člověk – prostředí – výchova. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2
13. Mezník, J., Kalvodová, V., Kuchta, J. Základy penologie. Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80-210-1248-X
14. Novotný, F., Růžička, M. a kolektiv. Trestní kodexy. Praha: Eurounion, 2002, ISBN 80-7317-009-4
15. Novotný, O., Zapletal, J. a kolektiv. Základy kriminality. Praha: Karlova univerzita, 1993, ISBN 80-7066-821-0
16. Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-772-8

17. Řehoř, A. Metodické pokyny pro zpracování bakalářské práce. Brno: Institut mezioborových studií, 2006
18. Sochůrek, J. Kapitoly z penologie II. díl, Liberec: Technická univerzita, 2006, ISBN 978-80-7372-204-3
19. Šámal, P., Púchy, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2004
20. Urbanová, M., Večeřa, M. Ženská delikvence jako sociální jev. Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-201-3608-7
21. Vágnerová, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. vydání. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7083-729-2
22. Velikovská, K. Svobodná, i když za mřížemi. Brno: Jota, 2006, ISBN 80-7217-425-8
23. Příloha časopisu České vězeňství č.2/2005. Vězněné ženy ve světě.
24. Příloha časopisu České vězeňství č.1/2004. Řízení věznic v čase změn.
25. Evropská vězeňská pravidla. Komentář, 1996
26. Nařízení ředitelky Věznice Světlá nad Sázavou, č.5, kterým se vydává Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou, 2006
27. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody
28. Zákon č. 169/1999 Sb., O výkonu trestu odnětí svobody
29. Zákon č. 555/1992 Sb., O vězeňské službě a justiční stáži České republiky
30. Zákon č. 140/1961, Trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Časopisecké články:

1. Kýr, A. Koncepce rozvoje vězeňství v ČR. České vězeňství, 1998, č.1
2. Kýr, A., Tomášek, V. Památník Pankrác. České vězeňství, 1999, č.4
3. Bajcura, L. Nástin periodizace dějin vězeňství v českých zemích. České vězeňství, 1999, č. 2-3
4. Řeháček, M. Uplatňování resocializačních programů u odsouzených. České vězeňství, 1995, č. 3
5. Krutina, M. O stavu trestní justice a zejména vězeňství. České vězeňství, 2001, č.3
6. Meclová, K. Co brání vyšší zaměstnanosti odsouzených? České vězeňství,

2008, č. 3

7. www.wikipedia.infostar.cz
8. Kýr, A. Odkaz Františka Josefa Řezáče nejen českému vězeňství. Historická penologie, 2003, č.2
9. Mařádek, V. Abnormální chování ve vězeňském prostředí. České vězeňství, 1995, č.1
10. Voňková, J. Kapitoly z postpenitenciární péče. Praha. VÚK při GP ČSSR, 1970
11. Widermannová, M. Reintegrace odsouzených s využitím Evropského sociálního fondu. České vězeňství, 2008, č.1
12. www.vskv.cz/be/HTML/kresl.htm
13. West, T. Ženy, gramotnost a trest odnětí svobody. České vězeňství, 1994, č. 4
14. Mařádek, V. Pravděpodobné psychologické mechanismy skrytého života vězeňské subkultury. České vězeňství, 1995, č.3., s.14.
15. Kalivodová, Z. Problémy se snažím přesně pojmenovat. České vězeňství, 2006, č.2
16. Beránek, L. Programy zacházení. České vězeňství, 2006, č.6
17. Kadlec, P. K otázce tvorby a provádění resocializačních programů pro odsouzené k výkonu trestu pro odnětí svobody. České vězeňství, 1995, č.3
18. Kocanda, M. Výkon trestu odsouzených matek s dětmi v ČR. Rigorózní práce, 2007
19. Bajcura, L. Věznice ve Světlé nad Sázavou před otevřením. České vězeňství, 2000, č.2
20. Hodná, E. Zastav se, zamysli se, změň se. České vězeňství, 2008, č.1
21. www.opava.vscr.cz
22. <http://www.vscr.cz/clanky/> 3.10.2002
23. Hutkaiová, L., Máčay, R. Příčiny opětovného pachania trestných činíc a návratnosti žien do výkonu trestu. Zvesti, 2007, č.5
24. Kozlík, M. Vliv pobytu prvovězněných žen ve výkonu trestu odnětí svobody na jejich očekávání od penitenciárních intervencí. Brno: Masarykova univerzita, diplomová práce, 2008
25. Šámal, P. Vězni zůstanou doma, ohlídá je soukromník. Hospodářské noviny, 21.1.2009

Použité zkratky a symboly

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

VS – vězeňská služba

SPO – specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených matek nezletilých dětí

ŠVS – školské vzdělávací středisko

z.č. – zákon číslo

§ 171 – maření výkonu úředního rozhodnutí

§ 187 – nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů

§ 213 – zanedbání povinné výživy

§ 219 – vražda

§ 221 – ublížení na zdraví

§ 234 – loupež

§ 237 – útisk

§ 247 – krádež

§ 248 – zpronevěra

§ 250 – podvod

Příloha č.1

Dotazníky

D O T A Z N Í K č. 1

Dotazník je anonymní a bude sloužit pouze pro potřeby Věznice Světlá nad Sázavou.

1. Uved'te věk.

2. Váš rodinný stav :

- a) Svobodná
- b) Vdaná poprvé
- c) Vdaná podruhé a vícekrát
- d) Rozvedená
- e) Vdova

3. Kde bydlíte?

- a) vesnice
- b) město
- c) velkoměsto

4. Kdo na Vás měl největší výchovný vliv a proč?

5. Kde jste žila do dosažení 18 let ?

- a) V úplné rodině
- b) Pouze s matkou
- c) Pouze s otcem
- d) U jiných příbuzných
- e) V ústavním zařízení – v dětském domově, výchovný ústav
- f) Jinde, kde?.....

6. V kolika letech jste měla svůj první sexuální zážitek a s kým?

7. Kolik máte dětí?

8. Uved'te, kdo v současné době pečuje o Vaše děti?

9. Využila byste možnosti mít Vaše dítě u sebe na specializovaném odd. pro matky s dětmi?

10. Před nástupem do výkonu trestu jste žila :

- a) Sama
- b) S manželem
- c) S druhem
- d) S někým jiným, s kým ?.....

11. Jaké je Vaše nejvyšší dokončené vzdělání :

- a) Nedokončená zvláštní škola
- b) Dokončená zvláštní škola
- c) Nedokončená základní škola
- d) Dokončená základní škola
- e) Nedokončené vyučení
- f) Dokončené vyučení
- g) Nedokončená střední škola
- h) Dokončená střední škola
- i) Další vzdělání, jaké.....

12. Byla jste někdy zaměstnána :

- a) Ano, obor....., co jste dělala?.....
- b) Pracovala jsem příležitostně – jako
- c) Ne, dosud jsem nebyla zaměstnána

13. Uveďte jak často a s kým se v současné době vídáte?(rodina, sourozenci....)

14. Jaké byly Vaše zájmy v dětství ?

15. Jaké jsou Vaše zájmy v současné době?

DOTAZNÍK č. 2

Dotazník je anonymní a bude sloužit pouze pro potřeby Věznice Světlá nad Sázavou.

1. Jste trestána poprvé?

- a) Ano
- b) Ne

2. Pokud jste byla již v minulosti trestána, uveďte kolikrát?.....

3. Za jaký trestný čin jste byla naposledy odsouzena?.....

4. Jak dlouho jste ve výkonu trestu odnětí svobody?.....

5. Jak snášíte výkon trestu?

- a) Dobře
- b) Spíše dobře
- c) Spíše špatně
- d) Špatně
- e) Co Vám činí největší těžkosti (prosím uveďte).....

6. Co Vám v současné době nejvíce schází?

7. Byla Vám někdy povolena vycházka mimo věznici a kolikrát?

8. Do jaké diferenciační skupiny jste zařazena ?.....

9. Kolik aktivit navštěvujete ? Uveďte, které aktivity navštěvujete.

10. Na program zacházení, který jste si vybrala :

- a) Docházíte pravidelně
- b) Docházíte nepravidelně, proč?.....

11. Aktivitu jste si vybrala :

- a) Podle vychovatele
- b) Podle zaměření
- c) Podle ostatních odsouzených

12. O aktivity máte :

- a) Sama zájem
- b) Nemáte zájem, ale máte povinnost je plnit

13. Shoduje se výběr aktivit s Vašimi předchozími zájmy?

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Ne

14. Náplň aktivit je :

- a) Dostačující
- b) Rozšířila bych ji. Jak?.....

15. Pokud se účastníte vzdělávacího programu, připravujete se na něj ?

- a) Ano, uveďte jak.....
- b) Ne

16. Co Vám přináší program zacházení ?

17. Co Vám v nabídce aktivit programu zacházení chybí ?

18. Jakým způsobem trávíte volný čas?

19. Domníváte se, že využijete rad a návodů ze strany zaměstnanců Vězeňské služby pro život mimo věznici?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Pouze částečně

20. Obáváte se života po propuštění ?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

Děkuji za vyplnění dotazníku.

Dotazník pro specializované oddělení pro matky s dětmi

1. Kolik dětí máte u sebe ve výkonu trestu?
2. Jste spokojená s možností mít dítě u sebe?
3. Myslíte si, že pobyt ve věznici prospívá Vašemu dítěti?
4. Jak vnímá Vaše dítě zaměstnance Vězeňské služby?
5. Považujete výkon trestu na specializovaném oddělení za výhodný nebo nevýhodný?
Napište 3 výhody a 3 nevýhody.
6. Pomáhají aktivity z programu zacházení Vašemu dítěti v jeho rozvoji?
7. Zdokonalila jste se v některé činnosti nebo přímo naučila něco nového na tomto oddělení?
8. Pokud byste se měla znovu rozhodnout, požádala byste o umístění na specializovaném oddělení matky s dětmi a proč?

Příloha č.2

Program zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody

Jméno a příjmení odsouzeného

rodné číslo

Program zacházení ve VTOS

	Výchozí zařazení	Aktualizace
Cíle programu		
1. Pracovní aktivity		
2. Vzdělávací aktivity		
3. Speciálně výchovné aktivity		
4. Zájmové aktivity		
5. Oblast utváření vnějších vztahů		
Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit. datum podpis odsouzeného datum podpis odsouzeného
 podpis speciálního pedagoga podpis speciálního pedagoga
..... věznice / vazební věznice	Schvalují: podpis RV /LZŘV věznice /vazební věznice

Další aktualizace :

Aktualizace dne:	Aktualizace dne:
Cíl:	Cíl:
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.
podpis odsouzeného:	podpis odsouzeného:
spec. pedagog:	spec. pedagog:
věznice :	věznice :

Aktualizace dne:	Aktualizace dne:	Aktualizace dne:
Cíl:	Cíl:	Cíl:
1.	1.	1.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.
5.	5.	5.
podpis odsouzeného:	podpis odsouzeného:	podpis odsouzeného:
spec. Pedagog:	spec. pedagog:	spec. pedagog:
věznice :	věznice :	věznice :

Program zacházení před propuštěním z VTOS

	Výchozí zařazení	Aktualizace
Cíl programu		
1. Pracovní aktivity		
2. Vzdělávací aktivity		
3. Speciálně výchovné aktivity		
4. Zájmové aktivity		
5. Oblast utváření vnějších vztahů		
Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit. datum podpis odsouzeného datum podpis odsouzeného
	speciální pedagog :	speciální pedagog:
	věznice, v. věznice:	věznice, v. věznice:
	ŘV / LZŘV :	

Příloha č. 3

Komplexní zpráva o odsouzeném

Komplexní zpráva o odsouzeném

Věznice/vazební věznice jméno a příjmení odsouzeného rodné číslo

Národnost:.....mateřský jazyk:..... znalost dalších jazyků:.....

Charakter předcházející trestné činnosti:

Aktuální delikt (stručný popis):

Sám - ve skupině :

Poznámka:

Nebezpečnost, možný objekt násilí

Individuální odlišnosti či přání odsouzeného: víra

požadavky na stravu

další obsah zjištění

Výstupní oddělení

od do

Chování a projevy odsouzeného ve výstupním oddělení (s důrazem na predikci dalšího sociálního vývoje) :

.....
jméno a podpis
vychovatele výstupního oddělení

Nástupní oddělení

od do

Chování a projevy odsouzeného v nástupním oddělení :

Doporučení k programu zacházení :

.....
jméno a podpis vychovatele nástupního oddělení

Odsouzený byl zařazen do oddělení : do skupiny VD

svěřen do péče vychovatelů :

datum : jméno a podpis předsedy odborné komise

Během pobytu na nástupním oddělení jsem byl seznámen se zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, řádem výkonu trestu, vnitřním řádem věznice, základními pravidly bezpečnosti práce a protipožárními předpisy.

Datum :

.....
podpis odsouzeného

Příloha č. 4

**Fotodokumentace specializovaného oddělení pro odsouzené
matky nezletilých dětí ve Věznici Světlá nad Sázavou**

